

”Pappa, vet du hva lykke er for meg? ...det er når vi bygger lego sammen det.”

En kvalitativ undersøkelse av 8 fedres hverdagsliv i Norge anno 2008.

Katinka Borch- Nielsen

Masteroppgave ved Det Utdanningsvitenskapelige fakultet, Pedagogisk
forskningsinstitutt

UNIVERSITETET I OSLO

1. juni 2008

SAMMENDRAG AV MASTEROPPGAVEN I PEDAGOGIKK

<p><u>TITTEL:</u> ”PAPPA, VET DU HVA LYKKE ER FOR MEG? ... DET ER NÅR VI BYGGER LEGO SAMMEN DET”.</p> <p>En kvalitativ undersøkelse av 8 fedres hverdagsliv i Norge anno 2008.</p>	
<p><u>AV:</u> Katinka Borch- Nielsen</p>	
<p><u>EKSAMEN:</u></p> <p>Mastergradsstudiet i pedagogikk, allmenn studieretning</p>	<p><u>SEMESTER:</u></p> <p>Vår 2008</p>
<p><u>STIKKORD:</u> Fedre, konstrueringen av farskap, barn, familie, arbeidsliv, kjønnsnøytrale omsorgs- og arbeidsprosjekter.</p>	

Avhandlingen tar utgangspunkt i fedres hverdagsliv i Norge anno 2008, og gir et innblikk i fedres omsorgspraksiser. Avhandlingen er basert på dybdeintervjuer av åtte fedre, og søker å besvare hvordan fedre utøver farskap i en forandret familieverden. Videre tar oppgaven for seg hvordan fedrene konstruerer farskap i relasjon til for eksempel barna, sin partner, egne fedre, arbeidslivet og samfunnet for øvrig.

Familien slik vi kjenner den er i stadig forandring, en forandring som har pågått over flere tiår. Mye har skjedd i løpet av de siste 30- 40 årene, endringer som i stor grad har påvirket farskapet. En av de viktigste endringene beskrives som familiens overgang fra en *enforsørgermodell* til en *toforsørgermodell* (Brandth og Kvande 2003). Som et resultat av kvinners økte deltagelse i arbeidslivet, har grunnlaget for fedrenes rolle som forsørger av familien forsvunnet. I dag blir det sett på som normalen at begge foreldrene jobber og forsørger familien, fedrene skaper dermed farskap basert på noe annet enn forsørging.

For fedrene i denne avhandlingen konstrueres farskapet i stor grad gjennom barna. Det er barna som er hovedmotivasjonen bak de nærværende omsorgspraksisene. Fedrene forteller at barna og farskapet har ført med seg et nytt fokus og en orientering mot hjemmet og omsorgen. Denne orienteringen innover, mot en slags kjerne i tilværelsen, motiveres hovedsakelig av fedrenes ønske om å skape nære relasjoner til barna sine. Fedrene opplever

egenverdier ved de nære relasjonene til barna. De ønsker å lære barna å kjenne og å ha noen å elske. Det å tilbringe tid med barna, være sammen med dem uten å være styrt av tiden, og det å være tilstede for barna er viktig i fedrenes omsorgspraksiser. Fedrene beskriver med dette personlige motiv som bakgrunn for deres orientering mot hjemmet og familien. Når fedrene beskriver ønsket om å skape relasjoner til barna helt åpent og uoppfordret henger det sammen med at det har blitt mer akseptert for menn å vise følelser.

Når vi ser at det er barna som i hovedsak trekker fedrene hjemover, ser vi samtidig at likestillingstankegangen i forhold til omsorg kommer litt i bakgrunnen. Mye av forskningen som har beskjeftiget seg med fedre og familieliv har funnet at mødres og samfunnets krav om likestilt omsorg har betydd mye for fedres orientering mot hjemmet (se for eksempel Holter og Aarseth 1993). Som et resultat av kvinners økte sysselsetting på 60- og 70-tallet, krevde kvinner at menn skulle øke sin innsats i hjemmet, og dette kravet har blitt hengende ved fedres farspraksiser. Samfunnet har også bidratt i dette henseende, tanken om likestilte foreldreskap var for eksempel en viktig bakgrunn for innføringen av fedrekvoten i 1993. Med denne avhandlingen ser det imidlertid ut til at fedrene nå konstruerer farskap med hovedvekt på andre motiver – først og fremst ønsket om å skape nære relasjoner til barna.

En annen sentral faktor i fedrenes konstruering av farskapet er ønsket om å føre noe videre. Dette gjelder både familienavn, verdier, holdninger og kjærlighet. Det som imidlertid er interessant når det gjelder videreføringen er at fedrene beskriver en videreføring av egne fedres farskap. Fedrene i denne avhandlingen ønsker å være slike fedre som deres egne fedre var, noe som står i stor kontrast til annen forskning på dette området. Forskning gjort av Holter og Aarseth (1993) og av Brandth og Kvande (2003) forteller at fedre konstruerer farskap i kontrast til sine egne fedre, og som noe annet enn sine egne fedres praksis. Fedrene i disse to undersøkelsene beskrives som fraværende, og fedrene skaper nærværende farskap som en motsats til egne fedres praksis. Fedrene i denne foreliggende avhandlingen representerer imidlertid et brudd med dette når de beskriver at de ønsker å være *like gode* fedre som deres egne fedre var, og at de ønsker å gi sine barn en *like god* oppvekst som de selv har hatt. Fedrene viderefører nærværende farspraksiser, og egne farserfaringer ser dermed ut til å være positivt viktige for konstruksjonen av farskapet.

Når det kommer til farskap og arbeidsliv, beskriver denne avhandlingen hvordan nærværende farskap ikke nødvendigvis hindres av grådige arbeidsliv. Som tidligere nevnt er

det barna som er hovedmotivasjonen bak fedrenes nærværende praksiser, og i forlengelsen av dette påvirker barna arbeidslivet. Barnas betydning ser ut til å påvirke fedrenes tidsbruk i arbeidslivet, heller enn at arbeidslivet påvirker farspraksisene. Fra familieteorien viser blant andre Brandth og Kvande (2003) at arbeidslivets sterke tiltrekning skaper fraværende fedre. Brandth og Kvande beskriver et stort paradoks i undersøkelsen sin, nemlig at fedrene ser på seg selv som nærværende fedre, men at de likevel jobber mye. De hevder med andre ord at en nærværende farspraksis ikke er forenelig med mye jobbing. I denne avhandlingen beskrives imidlertid hvordan nærværende praksiser legger føringer for fedres arbeidslivsidentitet. Alle fedrene i undersøkelsen beskriver nære farskap som inneholder sterke bånd og mange følelser. De nære farskapene beskrives også av fedrene som jobber mye. Fedrene ønsker å være nærværende fedre, og er bevisste på å skape nære relasjoner til barna sine, selv om de er deltagere i et grådig arbeidsliv. Og dette klarer de, nettopp fordi de bevisst velger å bygge nære relasjoner til barna. Denne avhandlingen gir dermed grunnlag for å si at arbeidslivet ikke *nødvendigvis* er et hinder på veien mot nærværende farskap.

Mot slutten av avhandlingen beskrives omsorgspraksiser som ikke er kjønnede. Beskrivelsene bryter med tradisjonell kjønnskomplementaritet, der omsorg ble relatert til det kvinnelige og hjemmets sfære. Denne avhandlingen gir grunnlag for å si at omsorg ikke kan relateres til kjønn, det som er viktig i omsorgen handler ikke om kjønn, men om relasjoner, følelser, holdninger og ønsker. Fedrenes forhold til barna skiller seg i liten grad fra mødrenes forhold til barna, omsorg handler om *at* det bygges relasjoner heller enn *hvem* som bygger relasjonene. Fedrene i denne oppgaven forteller dermed om kjønnsnøytrale omsorgsprosjekter som legger grunnlaget for en ny debatt om fedre, familie, nærvær og omsorg.

Fedrenes omsorgspraksiser får også betydning for husholdet og måter foreldrene tenker og organiserer familielivet på. Fedrenes fortellinger om kjønnsnøytrale omsorgspraksiser påvirker foreldrenes arbeidsfordelinger, men fedrene lar denne deltagelsen påvirkes av omsorgspraksisene i ulik grad. Avhandlingens åtte fedre deler seg i to grupper, der den ene gruppen beskriver at kjønnsnøytrale arbeidsdelinger er en naturlig del av et nærværende farskap. For den andre gruppen kommer ikke dette like naturlig frem, fedrene her beskriver mer tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Når det er sagt, viser avhandlingen at fedrene i begge gruppene må kunne gjøre alt som et resultat av skiftordningene familiene praktiserer. Arbeidsdelingen handler mer om at ting skal gjøres, enn om hvem som gjør hva. Ting som

skal gjøres i hverdagslivet gjøres av den som det passer best for. Foreldrene krysser med dette tradisjonelle spor i forhold til hva som er henholdsvis kvinnelig og mannlig å gjøre, og beskriver en *avkjønning* av arbeidsdelingen. Likevel ser det ut til at avkjønningen går saktere i den ene gruppen enn i den andre. Resultatet blir at foreldrene ender opp med en tradisjonell kjønnsdeling i gruppen som beskriver kjønnskomplementære arbeidsdelinger. Det tradisjonelle mønsteret legitimeres ut fra ønsker og hva som er praktisk. Denne ”praksisheten” reproducerer dermed en kjønnet arbeidsdeling og vitner om sterke kulturelle føringer hva angår kjønn og arbeidsdelinger.

Det som imidlertid er interessant i forhold til dette, og som kommer frem i begge gruppene, er at argumentene for arbeidsdelinger og praksiser ikke lenger er kjønnet. Fedrene, og mødrene, har fristilt seg fra de kjønnede mønstrene, og vektlegger en fellesskapstenkning rundt omsorgspraksisene, der kjønn ikke lenger er premissleverandør.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært et veldig spennende og positivt utfordrende prosjekt. Jeg har lært så masse og vil her takke alle som har gjort dette mulig.

Først og fremst vil jeg takke min supre veileder Jørgen Lorentzen. Takk for flott veiledning og gode råd. Takk for at du har delt av din kunnskap og faglighet, det har gjort denne prosessen lærerik og spennende for meg. Og takk for at du har vist meg hvor spennende kjønnsforskning er!

Takk til fedrene som stilte opp for dette prosjektet. Takk for stor velvilje, åpenhet og inspirasjon. Takk for at jeg fikk titte litt inn i hverdagen deres, jeg er stolt av å kunne fortelle deres historier i denne oppgaven.

Takk til min medstudent Iren som har gjort dagene på Helga Engs lysere, takk til Tonje og Maren som har lest korrektur, takk til mamma, pappa og Karoline som alltid er der, og takk til Anders som stiller opp, holder ut og støtter meg.

Jeg vil også takke Pedagogisk forskningsinstitutt ved UiO for muligheten jeg fikk til å ta et semester ved University of Cape Town i Sør- Afrika. Det var faktisk ved UCT min interesse for kjønnsforskning ble vekket.

Blindern, 27. mai 2008

Katinka Borch- Nielsen☺

Innhold

FORORD	6
INNHold	7
DEL 1 INNGANG	10
1. INNLEDNING	10
1.1. TEMA.....	10
1.2. OM BAKGRUNNEN FOR TEMAET.....	10
1.3. PROBLEMSTILLING.....	11
1.4. OPPGAVERS OPPBYGNING.....	12
2. TEORETISK FORANKRING	13
2.1. OM FEDRENES HISTORIE, ET TILBAKEBLIKK.....	13
2.2. CONNELLS TEORI OM HEGEMONISK MASKULINITET.....	19
<i>Forskning på menn og fedre</i>	24
2.3. MASKULINITET, FARSKAP OG FAMILIELIV.....	26
2.4. FEDRE OG ARBEIDSLIV.....	32
<i>Om permisjoner og fedrekvoten</i>	34
2.5. FEDRE OG BARN.....	37
3. METODE	39
3.1. SAMTALE SOM FORSKNING.....	39
3.2. DEN PRAKTISKE GJENNOMFØRINGEN.....	41
<i>Rekruttering</i>	41
<i>I forkant av intervjuene</i>	43
<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	44

<i>Presentasjon av informanter</i>	46
3.3. OM Å ANVENDE SAMTALE SOM FORSKNING.....	47
<i>Mitt ståsted i forhold til tema</i>	47
<i>Etiske utfordringer og refleksjoner ved samtale som forskning</i>	48
<i>Validitet og reliabilitet eller troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet?</i>	50
<i>Analyse og tolkning av data</i>	52
<i>Svakheter ved å bruke samtale som forskning</i>	52
DEL 2 ANALYSE	54
4. FEDRENES OPPLEVELSE AV FARSKAPET	55
4.1. EN NY VERDEN	55
4.2. ANSVAR, GLEDE, REDSEL OG BEKYMNING	58
4.3. FARSKAP SOM SELVUTVIKLING	61
4.4. FEDRENES OPPLEVELSE AV EGEN OMSORGSKOMPETANSE	64
4.5. OPPSUMMERING AV KAPITLET	67
5. HVORDAN FEDRENE KONSTRUERER SINE FARSKAP	69
5.1. HVORDAN FEDRENE KONSTRUERER SEG SOM FORSKJELLIGE FRA MØDRENE	69
<i>Grensesetter, omsørger og forsørger</i>	71
<i>Lek som relasjonsskaper</i>	74
5.2. FEDRENES MÅL FOR FARSKAPET.....	75
<i>Viktigheten av godt "teamarbeid" i foreldreskapet</i>	78
5.3. FEDRENE OG DERES EGNE FEDRES PRAKSIS	79
5.4. OPPSUMMERING AV KAPITLET	81
6. FEDRENES FARSPROSJEKTER	82
6.1. BARNA TREKKER FEDRENE HJEMOVER	82

6.2.	NÆRVÆRENDE PRAKSIS HINDRES IKKE AV ARBEIDSLIVETS MAGNETISME	84
6.3.	KJØNNSNØYTRALE FORTELLINGER	88
	<i>Fedrene i familien</i>	89
	<i>Fedrenes forhold til barna skiller seg ikke fra mødrenes forhold til barna</i>	93
6.4.	OPPSUMMERING AV KAPITLET.....	94
DEL 3 KONKLUSJONER.....		96
7.	KONKLUSJON.....	96
7.1.	NÆRE RELASJONER MOTIVERER TIL FEDRENE ORIENTERING MOT HJEMMET	96
7.2.	ARBEIDSLIV SKAPER IKKE FRAVÆRENDE FEDRE	98
7.3.	FARSKAPSERFARINGER VIDEREFØRES	99
7.4.	KJØNNSNØYTRALE OMSORGS PRAKSISER OG AVKJØNNEDE ARBEIDSDELINGER	100
8.	KILDELISTE	103
VEDLEGG		108
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV FOKUSGRUPPEINTERVJU		108
VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV DYBDEINTERVJU		110
VEDLEGG 3: SAMTYKKESKJEMA		112
VEDLEGG 4: INTERVJUGUIDE.....		113

DEL 1 INNGANG

1. Innledning

Fedres deltagelse i omsorg og familieliv er et tema som engasjerer. I den senere tiden har debatter om fedre versert i mediene, blant annet diskuteres Mannspanelets¹ forslag om en tredeling av foreldrepermisjonen. Forslaget om tredeling vitner om at mansrollen i vårt samfunn er i endring, og med dette skapes nye forutsetninger for farskap. Forventningene til, og forutsetningene for farskap endres stadig, og farskap er noe annet i dag enn det var for eksempel for 40 år siden. Kvinneres inntog i arbeidslivet, kampen for likestilling, endrede familiemønstre, samfunnsmessige føringer og nye forventninger til menn og fedre er noe av det som ligger til grunn for orienteringen mot hjemmet. Denne avhandlingen tar utgangspunkt i de nye forutsetningene for farskap og ser på hvordan farskap konstrueres og utøves i dagens Norge.

1.1. Tema

Avhandlingens hovedtema er fedres hverdagsliv. Åtte fedre forteller om sine farskap, og vi får et innblikk i hvordan farskap konstrueres i relasjon til familie, arbeidsliv og samfunnet for øvrig. Avhandlingen har sitt utspring i fedrenes orientering mot hjemmet, et endringsprosjekt som har hatt, og fremdeles har stor betydning for fedres og familiers hverdagsliv. Menns deltagelse i familien er av avgjørende betydning for hvordan familier har det.

1.2. Om bakgrunnen for temaet

Fedre i dagens samfunn beskrives ofte som *nye* (se for eksempel Holter og Aarseth 1993, Plantin 2001). Idealet om *de nye nærværende* fedrene er idealet om fedre som deltar i familien, gir omsorg, og uttrykker sine følelser. Deltagelse, omsorg og nærhet er sentrale

¹ <http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Menn%20og%20likestilling/Konklusjonsnotat%20fra%20mannspanelet2.pdf>

elementer i debatter om farskap, og krav fra fedrene om større andel av foreldrepermisjonen og uttalte ønsker om nære relasjoner til barna preger debatten om farskap. Bakgrunnen for denne oppgaven var ønsket om å lære mer om fedre og farskap. Hvordan fedres hverdagsliv er, hvordan farskap konstrueres og hva som påvirker konstrueringen var noen av hovedmotivasjonene bak prosjektet. I tillegg til at fedre beskrives som nye, deltagende og nære blir menn beskyldt for å ikke ta nok ansvar for barn, omsorg og familie. Hva ligger bak dette?

1.3. Problemstilling

Avhandlingen som foreligger søker å besvare følgende hovedproblemstilling:

Hvordan utøver menn sitt farskap i en forandret familieverden?

I tillegg til hovedproblemstillingen har avhandlingen også tatt utgangspunkt i to underspørsmål:

- **Hva motiverer fedres bevegelse mot hjemmet og omsorgen?**
- **Hvordan konstrueres farskap, og i relasjon til hva?**

Fokuset for avhandlingen ligger på fedres utøvelse av farskap i en familieverden og et samfunn som stadig utvikles og forandres. Videre søker avhandlingen å belyse hva som motiverer fedrenes bevegelse mot hjemmet og omsorgen. Omsorgspraksiser, hvordan fedrene ”gjør” omsorgen, og hvordan farskap konstrueres er sentralt.

Avhandlingen omhandler fedre i den heteroseksuelle familieformen. I denne oppgaven forstås begrepet *familie* som en enhet bestående av mor, far og barn. ”Den vanligste familietypen i alle samfunn er *kjernefamilien* (elementærfamilien), som består av mann, hustru og deres barn” (Evenshaug og Hallen 1997:166). Det finnes imidlertid mange ulike familieformer, men denne oppgaven konsentrerer seg om fedre som lever i den såkalte kjernefamilien.

1.4. Oppgavens oppbygning

Avhandlingen er delt i 3 hoveddeler. I den første hoveddelen presenteres avhandlingens tema, problemstilling, teoretiske forankring, samt metoden som er brukt for å samle inn data. I avhandlingens andre hoveddel presenteres analysen av de gjennomførte intervjuene. Her møter vi fedrene og deres fortellinger om hverdagslivet. Oppgavens konklusjoner presenteres i del tre, hvor de viktigste funnene oppsummeres. Denne delen søker å besvare avhandlingens problemstilling, og underspørsmål.

Avhandlingens første del er delt i tre hovedkapitler. Kapittel en presenterer innhold, tema og problemstilling. I kapittel to presenteres den teoretiske forankringen, der mannsforskeren R.W. Connells teori om hegemonisk maskulinitet er sentral, sammen med et tilbakeblikk på farskapets historie. Dette kapitlet tar også opp maskulinitet i relasjon til familieliv, arbeidsliv og samfunn for øvrig. Kapittel tre omhandler metoden som er brukt, og tar for seg elementer knyttet til å anvende samtale som forskning.

Den andre delen i denne avhandlingen inneholder analysen, som er delt i tre hovedkapitler. Kapittel fire tar for seg fedrenes opplevelse av farskapet, og beskriver fedrenes følelser og opplevelser i forbindelse med farskapet. Kapittel fem handler om hvordan fedrene konstruerer sine respektive farskap. I dette kapitlet får vi se hvordan fedrene konstruerer seg som forskjellige fra mødrene, og i forlengelsen av sine egne fedres farskap. Det siste kapitlet i analysen, kapittel seks, omhandler fedrenes farsprosjekter. Her beskrives at det er barna som i hovedsak motiverer til fedrenes økte deltagelse i omsorgsdeltagelse, at fedrene kombinerer nærværende og forsørgende farskap, samt at fedrenes omsorgspraksiser og foreldrenes arbeidsdelinger vitner om kjønnsnøytralitet.

Avhandlingens siste del inneholder konklusjonen, og består av kapittel syv. I dette kapitlet oppsummeres de viktigste funnene, og avhandlingens problemstilling søkes besvart.

2. Teoretisk forankring

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere det teoretiske bakteppet. Farskap utformes og utøves i samspill med blant annet familie og arbeid. Teorier om maskulinitet, familie og arbeidsliv er derfor sentralt i oppgaven. I denne delen av oppgaven dannes et grunnlag for å forstå fedrenes hverdagsliv, i tillegg gis et historisk tilbakeblikk på farskapet.

2.1. Om fedrenes historie, et tilbakeblikk

Det at farskap ikke bare formes mellom fedre og mødre i hverdagslivet, men også er resultater av gårldagens samfunnsmessige strukturer og forventninger, betyr at utformingen av farskapet bør forstås i lys av nettopp dette. Gårldagens strukturer, strukturelle forandringer og endrede forventninger til fedre er med på å utforme farskapet slik vi kjenner det. Derfor åpnes denne oppgaven med et tilbakeblikk på farskapet slik at leseren kan forstå dagens kulturelle og strukturelle forutsetninger for farskap. ”Mannlighetsformene har forandret seg gjennom historien, og det samme gjelder fedres status og hvordan forholdet mellom farskap og makt har vært utformet” (Holter og Aarseth 1993:91). Tilbakeblikket starter i det førindustrielle jordbrukssamfunnet, og ender i vårt postmoderne samfunn.

I løpet av det siste hundreåret har samfunnet i vår del av verden forandret seg voldsomt i forhold til familien. Hovedsakelig beskrives endringene som en overgang fra en ”forsørger”-praksis til en ”omsørger”-praksis. Den svenske mannsforskeren Lars Plantin forteller om hvordan forventningene til menns foreldreskap har gjennomgått store forandringer i løpet av det seneste århundret (Plantin 2001, 2001a). Plantin trekker frem industrialismens gjennombrudd rundt det forrige århundreskiftet og kvinnenenes inntog i arbeidslivet rundt 1960-tallet, som to epoker som har påvirket farskapet sterkt. Når det gjelder fedrene i det førindustrielle jordbrukssamfunnet, og fedrene i vårt eget postmoderne samfunn, forteller historien at ulikhetene er store. I det førindustrielle jordbrukssamfunnet på 1800-tallet var fedrenes oppgave å oppdra barna til arbeidsdugelighet i et fellesskap, fedrene var barnas læremestere og arbeidsinstruktører i for eksempel gårdsarbeid og gårdsdrift. På denne tiden levde menneskene av jordbruk, skogbruk, fiske og fangst, de så kalte primærnæringene. Arbeidet var tydelig kjønnsdelt, kvinner og døtre hadde ansvar for hjemmet, barna og dyrene, mens mennene og sønnene tok seg av åkeren, skogen og handelsreiser (Plantin

2001). Familiene og husholdet var selvforsynte, og det var mange oppgaver familien skulle gjennomføre i løpet av en lang arbeidsdag. Både unge og gamle deltok i dette arbeidsfellesskapet, og barna var en viktig ressurs. Slik gikk kunnskap i arv gjennom generasjoner. I denne perioden var fedrene mye sammen med barna, de var viktige formidlere av kunnskap for barna. Vi ser at ideen om det nærværende farskapet ikke er noe nytt i vår moderne tid, med også fantes i tidligere samfunn. Imidlertid hevder den danske Dion Sommer at ”det var typisk at den tradisjonelle faren ble respektert, og ofte fryktet av barnet sitt, og de to ble aldri kjent med hverandre på et dypt plan” (Sommer 1997:147).

I boken *Menns livssammenheng* (1993) beskriver forfatterne Øystein Gullvåg Holter og Helene Aarseth tre moderniteter som har preget mannlighetsformene opp igjennom tidene. Den første, *paternatet*, beskriver mannsdominansen i det førindustrielle samfunnet, preget av det som gjerne kalles paternalske forhold (Holter og Aarseth 1993). Paternat er ”fellesbetegnelse om før- og tidlig-industrielle patriarkalske strukturer, preget av klar rangforskjell mellom mann og kvinne og av paternalske relasjoner som inneholdt både makt og omsorg” (Holter og Aarseth 1993:302). Holter og Aarseth (1993) forteller at faren var husholdets overhode i denne perioden og at mannlighetsformen var mer omsorgspreget enn hva som ble tilfellet i senere perioder.

Med overgangen til industrisamfunnet på begynnelsen av 1900-tallet oppstod en deling av familiesfæren. Menn begynte å arbeide utenfor hjemmet, mens kvinnene fremdeles hadde sin jobb i tilknytning til hjemmet. Mannens plass blir offentlighetens plass, kvinnens plass blir hjemmets plass. ”Faderen fick på så sätt funktionen som familjeförsörjare medan modern var den som skötte hem och barn” (Plantin 2001:22). Maskulinitet, den andre moderniteten hos Holter og Aarseth, beskriver en mannlighetsform i industrisamfunnet hvor maskiner og fabrikker etter hvert preger hverdagen. Maskulinitet er en ”patriarkalsk hovedform i vårt århundre, knyttet til tradisjonell hierarkisk industriarbeidsorganisering og til store skiller mellom menns og kvinners aktivitetsfelter” (Holter og Aarseth 1993:302). I maskulinitet skiftes hjemmets funksjon som produsent ut med en reproduksjonsfunksjon (Holter og Aarseth 1993). Arbeidsfellesskapet som var sentralt i jordbruksamfunnet ble splittet opp og på mange måter mistet hjemmet sin posisjon som samlende punkt. Fedrene mistet også mye av sin posisjon som læremestere for barna og ble i stedet formidlere av det offentlige livet utenfor hjemmet. Her kan en tenke seg at far assosieres med utvikling og aktivitet, mens mor assosieres med passivitet (Holter og Aarseth 1993). ”... the culture of fatherhood changed

primarily in response to the shifts in the conduct of motherhood” (LaRossa i Kimmel og Messner 1992:523). Dette nevnte skillet mellom menn og kvinner, og oppdelingen av familiesfæren, har vært bakgrunnen for ulike teorier om ”utvanningen” av farskapet. Den amerikanske historieprofessoren John R. Gillis uttaler for eksempel i sin bok *A world of their own making* (1996); ”This gendered division of labor effectively terminated the old notion of domesticated fatherhood” (Gillis 1996:187). David Blankenhorn, forfatteren av *Fatherless America* (1995), argumenterer for at menns fravær fra hjemmet har sine røtter nettopp i denne perioden, hvor det skjedde dramatiske ting i menn og kvinners foreldreskap. ”What happened, according to Blankenhorn, is that industrialization ”led to the physical separation of home and work,” which set in motion the ”shrinking” of men`s involvement in family life” (Blankenhorn i LaRossa 1997:2). ”På den annen side kan en tenke seg at det ikke er farskapet, men hjemmet som sådan som svekkes, og at den idealiserende og ideologiske betydningen hjemmet hadde på midten av 1800-tallet avtar” (Lorentzen 2006:166). Hjemmet hadde en status som arbeidsfellesskap, et fellesskap som ble borte når arbeidet ble flyttet ut av familiens sfære. Blankenhorn (1995) mener imidlertid at det har gått i nedoverbakke for fedre siden den industrielle revolusjonen. Jordbruksamfunnets fellesskap er i vår tid erstattet av idealer om autonomi og individualisering, så en kan argumentere for at hjemmet har mistet noe av sin posisjon som samlingspunkt og symbol i samfunnet. Den engelske kulturanthropologen Mary Douglas har en tese om nettopp dette, at en modernisering av samfunnet fører til at fellesskapet svekkes, som igjen får betydning for samfunnets sosiale orden (Douglas 1984 i Wuthnow et al 1984, 1999).

Under industrialismen dreide idealet om ”den gode familien” seg i stor grad rundt den kjærlige, oppofrende moren og den ansvarsfulle, forsørgende faren. ”The good provider had to achieve, to win, to succeed, to dominate. He was a breadwinner (Bernard 1992 i Kimmel og Messner 1992:207). I denne familiemodellen ble barnet sett på som et bevis på familiens vellykkethet, i motsetning til i jordbruksfamilien der barnet var en viktig arbeidsressurs.

En av hovedgrunnene til krisen i farsrollen var antagelig at eldre tiders paternalske forhold, som ga fedrene en omsorgsposisjon, var i ferd med å forlure, samtidig som faren ble trengt opp i et hjørne av mor-barn-dyaden som nå ble vitenskapeliggjort som den ene store basis for det gode hjem (Holter og Aarseth 1993:91).

Når faren ble sett på som forsørgeren, og moren den som var knyttet til hjemmet, skaptes etter hvert et mønster der kvinnelighet mer og mer ble assosiert med omsorgen for barn og hjem. ”De tradisjonelle holdningene virker hemmende for at virkelige forandringer kan skje, for eksempel i fedres muligheter til å etablere et tett og gjensidig forpliktende forhold til barna sine” (Sommer 1996:135).

Helt til ganske nylig har barnepsykologien ukritisk støttet et tradisjonelt syn på menn og kvinner i deres forhold til barnet. Moren er viktigst, og en man ikke kan komme utenom. Særlig i forholdet til de minste barna er faren enten uvesentlig, eller i beste fall et supplement (Sommer 1996:133).

Det er særlig John Bowlby med *attachment*-forskningen² og Klaus og Kennels teori om *bonding*³ som har fremmet mor-barn dyaden. Denne modellen, der far var *forsørger* og mor *omsørger*, er en modell som i vårt samfunn er på god vei ut (se blant andre Brandth og Kvande 2003, Aarseth 2008). Det er imidlertid forskere som antyder at en ikke kan snakke om dette skarpe skillet mellom fedre og mødre i farskapets historie. ”Når vi også etter hvert har fått mer kunnskap om kvinnes økte deltagelse i industrialiseringen og offentligheten mot slutten av 1800- tallet, er det ikke lenger produktivt å snakke om to separate sfærer” (Lorentzen 2006:166).

At farskapet endrer form og at en rekke menn bruker mer tid utenfor hjemmet er åpenbart, men en kan tenke seg at overgangen fra et mer autoritetsorientert farskap til et mer vennligsinnet og mindre autoritært farskap, gir nye muligheter for å være far i familien (Lorentzen 2006:166).

Fedrenes rolle endret seg og endringene gav rom for muligheter som igjen skapte nye motivasjoner for farskap. For eksempel skapte nærhet og vennskap mellom fedrene og barna nye opplevelser som motiverte fedrene til nettopp nærhet.

² Attachment (norsk: tilknytning) i psykologi og andre samfunnsfag brukt om eksistensen av sterke følelsesmessige bånd mellom et barn og en annen person, for eksempel eldre barn, foreldre eller andre voksne som barnet fester seg ved. Termen bli innført av den engelske psykoanalytiker John Bowlby (1907-1990) som betegnelse på barns evne til å knytte seg emosjonelt til en bestemt omsorgsperson, vanligvis moren (Bø og Helle 2002:253).

³ ”I 1970-årene oppstod det en viktiga parallell til dette [attachment-forskningen]... dette var ideen om *bonding*. Tilknytning har sitt utgangspunkt i barnets etablering av et følelsesbånd til moren. Med begrepet ”bonding” forsøker man derimot å forklare morens instinktive binding til barnet (Sommer 1997:138).

Ved siden av den industrielle revolusjon har kvinners inntog i arbeidslivet hatt stor betydning for menns forutsetninger for, og utøvelse av, farskap. ”Den kapitalistiske verden er imidlertid ikke lenger basert på en stabil arbeiderklasse og kjernefamilie. Dette har endret menns posisjon på arbeidsmarkedet (Ellingsæter og Wiers-Jensen 1997:17). I denne perioden, som faller sammen med kvinnebevegelsenes storhetstid på 60- og 70-tallet her i Norge, ser en at enforsørger-familien langt på vei erstattes av toforsørger-familien. Kvinnene tok steget ut av hjemmet og inn i arbeidslivet. Med dette endret også forventningene til fedrene seg, kravet om likestilling økte og ansvarsfordelingen innen familien fikk helt andre premisser enn tidligere (Plantin 2001a). Sammen med kvinners inntog i arbeidslivet har kampen for likestilling vært viktig for farskapets utvikling. Likestillingskapen dreiet seg om kvinners krav om like rettigheter og muligheter for begge kjønn, spesielt i forhold til utdanning og yrkesliv. Det at mange familier har gått fra en enforsørgermodell til en toforsørgermodell har ført med seg at kvinner ikke lenger er like avhenging av menn økonomisk. ”Inntil nylig var det farens arbeidsinnsats som nesten alene bestemte en families muligheter” (Løkke 2000:31). Materiell trygghet er erstattet av materiell selvstendighet, og dette ga også nye anledninger til å sette spørsmålstejn ved maktfordelingen mellom kjønnene (Plantin 2001). De patriarkalske maktstrukturene ble utfordret. Med disse utfordringene vokste et nytt syn på farskapet frem. Det ble nå forventet at fedrene skulle delta mer i barneomsorgen og familielivet, krav fra kvinnene om at mennene måtte ta mer del i hjemmet og i omsorgen av barna var en hovedmotivasjon bak farskapspraksisene. I forlengelsen av dette opplevde fedrene nye motivasjoner, og ønskene bak farspraksisene endret seg. ”Uppfatningen om vad män får, vill och kan göra har förändrats, och dessa förändringar har inneburit att ett mera närvarande faderskap har blivit båda mera önskvärt och mera möjligt i praktiken” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:64). Nærværenhet, å tilbringe tid sammen, og det å skape relasjoner har blitt viktig. Etter hvert ble den ”nye farsrollen” definert som deltagende fedre, som fedre som tar et likeverdig ansvar i omsorgen. ”Forestillingen om den nye faren var utbredt på 1990-tallet og gikk ut på at moderne fedre deltar i omsorgsarbeid og uttrykker følelser på en måte som deres egen far ikke gjorde” (Brandth og Kvande 2003:28). Videre har mye av teorien om de nye farspraksiser dreiet seg om farskap som noe annet enn egne fedres farskap. ”... de unge mennene gir uttrykk for at de utformer relasjonen til barna sine på en grunnleggende annen måte enn deres egne fedre gjorde, først og fremst ved at de opplever seg selv som mer nærværende i barnas liv, fysisk og mentalt” (Lorentzen 2006:174). Men, å definere den ”nye” farsrollen som noe helt annet

enn den tradisjonelle eller ”gamle”, kan være noe umodent, da den ”gamle” også inneholder positive ting. Det kan bli vanskelig dersom en skal sette likhetstegn mellom ”gamle” fraværende fedretyper og såkalt ”dårlige” fedretyper fordi det var knyttet andre forventninger til farsrollen. Kanskje fedrene var fraværende nettopp fordi de ønsket å være gode? Det var andre tider, omsorg var kanskje å sørge for salt til maten?

Androgynatet, som er den siste av de tre modernitetene Holter og Aarseth snakker om, kan knyttes til informasjonssamfunnet vi i dag lever i. ”En mer androgyn identitet innebærer at både menn og kvinner i større grad enn før utvikler evner og ferdigheter som det andre kjønn tradisjonelt har hatt monopol på” (Holter og Aarseth 1993:12). Kvinner kan være maskuline og menn kan være feminine, noe som i sin tur henger sammen med mannsforskningens understrekning om at det er mange slags maskuliniteter. ”I en likestilt kultur, hvor de grunnleggende motsetningene og forskjellene mellom kvinner og menn utjevnes, vil også begreper som maskulinitet og femininitet miste mye av sin betydning og utbredelse” (Lorentzen 2006:128). Det som tidligere var tradisjonelle maskuline eller feminine sfærer, blir nå mer avkjønnede sfærer der begge kjønn deltar.

Androgynatet omfatter kjønnsmessig identitetsendring hos begge kjønn, en mer demokratisk og mindre hierarkisk økonomisk og politisk ordning, nye former for personlig kapital med økt vekt på selvkontroll og egenmotivasjon og andre viktige utviklingstrekk i vår tid (Holter og Aarseth 1993:301).

Menneses inngang i det tradisjonelt kvinnelige omsorgsfeltet, at flere menn tar omsorgsansvar for barn, innføringen av fedrekvoten og endringene i arbeidslivet påvirker menns identitetsutvikling. ”Det nye ved den androgyne utviklingen er at følelsesbånd blir tematisert og verdsatt også blant gutter og menn (Holter og Aarseth 1993:73). Men dette betyr ikke at menn er enten omsørgere eller forsørgere – de er begge deler. Tanken om to sfærer tilhører androgynatet (Holter og Aarseth 1993), og en kan derfor argumentere for at denne perioden og er over, i og med at det kanskje ikke kan snakkes om to sfærer lenger. Tosfæremodellen, der mennene er knyttet til forsørgingen og arbeidet, mens kvinnene er knyttet til omsorg og hjemmet, er ikke særlig gjeldende lenger. Det er ikke lenger en hjemmesfære som tilhører kvinnen, og en arbeidssfære som tilhører mannen, kvinner og menn deltar i begge sfærene. ”Farens gamle rolle er oppløst, maskulinitets mannsposisjon, farsgenerasjonenes symboler virker bleknende” (Holter og Aarseth 1993).

Jeg vil i tillegg nevne en fjerde faktor som har hatt, og fremdeles har mye å bety for farskapet, nemlig de nye og endrede familieformene. Stadig økende skilsmissefrekvens skaper et økende antall av måter å være familie på, det blir flere og flere deltids- og alenefedre. Også andre endringer skaper et mangfold, vi opplever et økende antall samboerfamilier i tillegg til at homofile familiekonstellasjoner har blitt mer akseptert. Disse endringene skaper nye forutsetninger for, og forventninger til farskap. På den andre siden, det er den heteroseksuelle familieformen som anses som normen, og den fremstilles som en sentral verdi i vårt samfunn. ”Fortsatt framstår den heteroseksuelle familieformen, bestående av mor, far og barn, både som en norm og en sentral verdi⁴ i vårt samfunn. Normen bygger opp under at foreldrene bor sammen og i fellesskap har omsorgen for sine barn” (Andersen 2003:15).

2.2. Connells teori om hegemonisk maskulinitet

Den australske professoren R.W. Connell sier i sin bok *Masculinities* (1995) at maskulinitet ikke eksisterer utenom i kontrast til femininitet (Connell 1995:68). Videre sier han at ”the terms masculine and feminine point beyond categorical sex difference to the ways men differ among themselves, and women differ among themselves, in matters of gender (Connell 1995:69). For Connell er det altså sentralt å erkjenne at det finnes flere maskuliniteter, ikke bare en, og det er videre viktig å undersøke forholdet mellom disse ulike maskulinitetene. Når vi snakker om et flertall av maskuliniteter åpner det for et syn om at menn formes av kulturer og samfunn de tilhører. Dette betyr i sin tur at menns forskjelligheter anerkjennes, at begrepet maskulinitet er relasjonelt og at det dermed kan brukes på tvers av kulturer og samfunn. Connell har med dette i tankene utviklet en teori om en hegemonisk maskulinitet, der han presenterer systemer for hvordan ulike maskuliniteter står i forhold til hverandre. Connell snakker om fire maskulinitetsformer, hegemonisk, underordnet, marginalisert og medvirkende maskulinitet. ”Hegemonic masculinity is not a fixed character type, always and everywhere the same. It is, rather, the masculinity that occupies the hegemonic position in a given pattern of gender relations, a position always contestable” (Connell 1995:76). En hegemonisk maskulinitet er altså den maskulinitetsformen som innehar den dominerende

⁴ Verdi defineres her som et sett abstrakte idealer, mens norm er definert som prinsipp eller regler som individet forventes å overholde (Andersen 2003:15).

posisjonen i en gitt kontekst. Det er den kulturelt idealiserte mannligheten som menn støtter opp om, et kulturelt ideal som opprettholder menns dominans over kvinner. Et eksempel kan være mannlige idrettshelter.

Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women (Connell 1995:77).

For Connell er hegemonisk maskulinitet løsningen på problemet om legitimiteten av patriarkatet. For å kunne være en hegemonisk maskulinitet er maskulinitetsformen avhengig av bekreftelse i det samfunnet den befinner seg. Når den hegemoniske maskuliniteten tilpasser seg til de rådende oppfatningene i konteksten den tilhører legitimerer dette patriarkatet. Den er derfor ikke bare dominerende, men følger samfunnet eller kulturen den tilhører. Den hegemoniske maskuliniteten er foranderlig. Connell understreker at den representerer den maskuliniteten som i øyeblikket er akseptert, men den kan endres når ideer om patriarkatet endres. Nye grupper kan utfordre gamle løsninger og konstruere et nytt hegemoni (Connell 1995). Dermed legitimeres patriarkatet. "Gjennom å lansere begrepet hegemonisk maskulinitet legges grunnlaget for å forstå hvordan menns praksis inngår i kjønnete systemer, hvordan relasjonen mellom femininitet og maskulinitet og makt kan forstås" (Lorentzen 2006:124).

For at en maskulinitet skal inneha hegemoniet må denne stå i et maktforhold til en annen maskulinitet. Connell lanserer som nevnt fire typer maskuliniteter som alle står i relasjon til hverandre. Når Connell snakker om at noen maskuliniteter vil være underordnede i forhold til den hegemoniske maskuliniteten, trekker han frem heteroseksuelle menns undertrykkelse av homoseksuelle menn. Femininitet undertrykkes, og ifølge Connell assosieres homoseksualitet med femininitet. "Hence, from the point of view of the hegemonic masculinity, gayness is easy assimilated to femininity" (Connell 1995:78). Et eksempel på slik undertrykkelse er hvordan visse former for mannlig stil eller praksis marginaliseres nettopp ved å kalles kvinnelige eller feminine (Lorentzen 2006).

Hva har dette å si for endringen i måter menn "fedrer" på? Tradisjonelt har forsørgermaskuliniteten innehatt hegemoniet. Hva skjer når vi nå ser at fedre er på vei mot et område som tradisjonelt er forbundet med kvinnelighet og femininitet? Fedres omsorg for og

deltagelse i barns liv er i vinden, og med bakgrunn i det Connell sier om at en hegemonisk maskulinitet må ha bekreftelse i samfunnet, vil kanskje den omsørgende og deltagende maskuliniteten overta hegemoniet. Kan det tenkes at den hegemoniske maskuliniteten vi kjenner som forsørgeren er i ferd med å bli en undertrykt maskulinitet? Dette handler om at oppfatningene om mor som den naturlige omsorgspersonen, og far som forsørgeren endres. Den hegemoniske maskuliniteten er i en dominansposisjon i forhold til de underordnede maskulinitetene. I denne oppgaven kan det være av interesse å tenke på hvordan fedre som er mye sammen med barna kan bli sett på som en underordnet eller marginalisert maskulinitet. Eller representerer de det nye hegemoniet?

Den medvirkende maskuliniteten står også i relasjon til den hegemoniske. Dette er en maskulinitet som ikke kan sies å ha hegemoniet, men den profiterer likevel på det Connell kaller *the patriarchal dividend* – fordelene menn generelt opplever ved at kvinner er undertrykket av menn. ”Men gain a dividend from patriarchy in terms of honour, prestige and the right to command. They also gain a material dividend” (Connell 1995:82). Denne *material dividend*, kan for eksempel være at menn har høyere lønn enn kvinner. Men også ære, prestisje og retten til å bestemme ligger i det Connell kaller den patriarkalske dividend- det patriarkalske utbyttet. Den medvirkende maskuliniteten beskriver en gruppe menn som holder en slags akseptert form for maskulinitet, samtidig som de ikke har muligheten til å inneha hegemoniet, men likevel undertrykker sine kvinner.

En siste maskulinitet Connell opererer med er den marginaliserte, der rase og klasse kan spille en rolle. For eksempel kan fargede homoseksuelle representere en marginalisert gruppe.

Denne tenkningen med at det alltid er en maskulinitet som har hegemoniet og makten i et strukturelt system, kan lukke dørene for at makt fungerer forskjellig i ulike kontekster. I noen kontekster vil den hegemoniske maskuliniteten ha makten, men i andre vil kanskje andre strukturer spille inn, for eksempel økonomi eller kultur. Når fedre for eksempel ikke har makten i hjemmet spiller kulturen og tradisjoner inn, sammen med samfunnsstrukturer som legger føringene. Når det gjelder økonomi kan det være mer lønnsomt for familien at faren jobber og forsørger, og dette trenger ikke å henge direkte sammen med hegemonisk maskulinitet.

Kritikken mot Connells teori om hegemonisk maskulinitet har for det første dreiet seg om at den er for statisk og universell og at den kategoriserer relasjoner mellom menn. Hegemonisk maskulinitet er i seg selv statisk, men denne typen maskulinitet er i stadig endring og må tilpasse seg kulturen den tilhører. Teorien er også nokså generaliserende når det kommer til maskulinitetsformer, og fanger ikke opp menn som for eksempel er kritiske til menns kjønnsrett eller patriarkatet. Videre har Connells teori fått kritikk for å være rasjonalistisk og funksjonalistisk, og at den ikke tar innover seg menns emosjonelle og kroppslige aspekter (Lorentzen 2006). Den har også blitt kritisert for å ikke ha rom for menns endringspraksis, og at den forbeholder begrepet maskulinitet til bare å omfatte menn, og ikke kvinner (Lorentzen 2006). For det er vel ikke slik at maskulinitet er en egenskap bare menn innehar? Maskulinitet er en egenskap som også kvinner kan besitte. ”Ut fra en slik kritikk er det derfor viktig hele tiden å gjøre det klart at maskulinitet er et analytisk begrep for å få en bedre forståelse av kjønnede praksiser og kjønnede systemer, og spesielt for å kunne gripe menns posisjoner innenfor disse” (Lorentzen 2006:128).

Når det gjelder de ulike maskulinitetsformene Connell presenterer, er de preget av kulturen, samfunnet og tiden de tilhører. Slik vi har sett i kapittel 2.1. varierer for eksempel den forsørgende maskuliniteten over tid, men den varierer også fra kultur til kultur og innad i en bestemt kultur. ”Teoretisk sett er det nå fire variabler som det må tas hensyn til i forståelsen av maskuliniteter. Det er at maskuliniteten varierer mellom kulturer, varierer over tid i samme kultur, varierer gjennom menneskets livstid og varierer innad i en kultur på samme tid” (Lorentzen 2006:126). Flere forskere samler seg om dette. ”Masculinity also varies within any one society by the various types of cultural groups that compose it” (Kimmel og Messner 1992:9). “Manhood (...) is created in culture. Manhood means different things at different times to different people (Kimmel 1994:120). Det finnes for eksempel ikke en hegemonisk maskulinitet. ”I och med att man i mansforskningen diskuterar mångfalden av maskuliniteter, har också den ”kraftiga, auktoritära och självsäkra” arbetslivmaskuliniteten fått nya nyanser” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:4). I dag er det vanlig at menn i arbeidslivet tar pappapermisjon, er hjemme med syke barn – i det hele tatt deltar mer i omsorgen for barna. Gjennom dette opplever fedrene nye muligheter og motivasjoner for maskulinitetsprosjektene.

I de siste årene har det vokst frem en annen modell for å forstå maskulinitet, ved siden av Connells hegemoniske maskulinitetsmodell, nemlig relasjonen mellom det mannlige og det

umannlige (Lorentzen 2006). Connells teori har som vi har sett blitt kritisert for å være statisk og kategoriserende, umannlighetsbegrepet forstås til motsetning som noe dynamisk.

Ved å trekke inn umannligheten synliggjøres forholdet mellom det normative og de normaliserende prosessene og ekskluderingsprosessene som støter visse former for mannlig praksis eller emosjonalitet ut. Konstitueringen av mannlighetsformene er derfor ikke gitte, en mann kan aldri være sikker på sin mannlighet, men trues hele tiden av å falle ned i umannligheten, og på den måten utsettes han for en kontinuerlig bevisbyrde overfor omverdenen for å bekrefte sin mannlighet (Lorentzen 2006:129).

Umannlighetsbegrepet ligner på den amerikanske mannsforskeren George Mosses begreper om *countertypes*, beskrevet i boken *The image of man* (1996).

These countertypes were the traditional "outsiders" such as Jewes or gypsies and also those who had repudiated or did not fit in with social norms, such as vagrants, the insane or habitual criminals, and last but not least, "unmanly" men and "unwomanly" women (Mosse 1996:13).

Mottypene, countertypes, ble satt i kontrast til den stereotype mannligheten, og Mosse forteller at mottypene var viktige i styrkingen av den stereotype maskuliniteten. I likhet med Connells teori har også Mosses teori om mottyper blitt kritisert for å være for generaliserende. Mosse klarer ikke, i likhet med Connell, å fange opp at det er mange menn som er kritiske til patriarkatet om menns kjønnsrett (Lorentzen 2006).

I forhold til denne oppgaven kan umannlighet og mottyper tenkes å være relevant i forbindelse med fedres redsel for å bli oppfattet som feminine i sin omsorgspraksis. Når fedre ønsker å være mer omsørgende, noe som tradisjonelt har tilhørt den kvinnelige verden, kan disse fedrene representere mottypene (Mosse) eller underordnede maskuliniteter (Connell).

The relationship between fathering and masculinity is often contradictory. From a purely biological viewpoint, fatherhood might have been seen as a mark of masculinity. Men showing an interest in fathering and putting it before the demands of the workplace might conversely be seen as unmanly (Morgan i Brandt og Kvande 2003:11).

I relasjon til redselen for å bli umannliggjort snakker den svenske forskeren Claes Ekenstam om redselen for å falle (Ekenstam et al 1998). Redselen for å bli umannliggjort og for å "falle" skaper kontinuerlig utrygghet og redsel for å "feile" som mann. Dette legger også føringer for dannelser av maskulinitet. Den amerikanske sosiologen Michael Kimmel snakker også noe om denne redselen når han sier at menn ikke drives av ønsket om å ha makt, men av redselen for ikke å ha det, og å bli herset med av andre. En kan strukturelt hevde at menn har makten i patriarkatet, likevel ligger det mer bak dette enn bare ønsket om makt. Redselen for å være umannlig styrer dermed mye av dannelsen av maskulinitet og maskulinitetsidealer. Men, samtidig kan redselen for å falle, og motsetningene mellom mannlig og umannlig, sees på som et utgangspunkt for nye og positive muligheter. Her finnes det en sjanse til å omskape sin mannlige identitet i en retning som overskrider tradisjonelle kjønnsidentiteter, og som dermed frisetter mennene fra kjønnede mønstre, gir flere variasjonsmuligheter og samtidig muligheter for større livskvalitet (Ekenstam 2007 i Holter 2007).

Forskning på menn og fedre

Forskningen på menn og maskuliniteter kan sies å ha sitt utspring i kvinneforskningen, som var en del av kvinnebevegelsen på 60- og 70-tallet. Kvinnebevegelsen krevde like rettigheter og muligheter for kvinner og menn, mer presist at kvinner skulle ha de samme rettighetene og mulighetene som menn hadde. Dette sier noe om at det har vært menn og "det mannlige" som har blitt sett på som normalen gjennom tidene. Forskningen på menn har tatt tak i dette. "Forskningen på menn har et kritisk og problematiserende blikk på menn og mannlighet, og atskiller seg derigjennom fra en flere hundre år lang tradisjonell forskning der menn har vært det normale eller det nøytrale. Forskning på menn *kjønner menn*" (Lorentzen 2006:121). Vi ser her at mannsforskningen ikke fokuserer på menn som normalen, forskningen på menn søker å forstå menn som kjønnete vesener i et kulturelt bestemt kjønnsystem (Lorentzen 2006).

Mannsforskningen ble regnet med som et nytt forskningsområde fra rundt 1990 og innenfor kjønnsforskningen har det utviklet seg to hovedretninger. Den ene retningen inneholder det som gjerne kalles *men's studies*. Dette er ofte amerikansk forskning som domineres av menn som er ambivalente til feministisk forskning. Den andre retningen, *critical studies of men*, springer ut fra feministiske og andre kritiske arbeider, og baseres på de senere års utvikling

av uttalte, kritiske og kjønnete studier av menn (Hearn 1996 i Brandth og Kvande 2003). Maskulinitet og femininitet er størrelser som samspiller med hverandre gjensidig og som konstrueres kulturelt og sosialt. Som Kimmel og Messner sier det i sin bok *Mens lives* (1992); "Our sex may be male, but our identity as men is developed through a complex process of interaction with the culture in which we both learn the gender scripts appropriate to our culture..." (Kimmel og Messner 1992:9).

Mye av mannsforskningen har omhandlet farskap. Fedrene har vært gjenstand for stor oppmerksomhet i den senere tiden, en oppmerksomhet denne oppgaven er en del av. Videre er farsforskningen en del av familieforskningen, og preges av endringer i familiemønstrene. Innen farsforskningen har fedre gjennom historien blitt omtalt som for eksempel fraværende og uinvolverte. Hele samfunn har blitt omtalt som "fatherless" (Blankenhorn 1995). Mye forskning har blitt gjort på konsekvenser av et fraværende farskap og mangelen på mannlige forbilder for barn har vært dominerende. "På den ene siden er man opptatt av hvordan menn er i ferd med å bli aktive og engasjerte fedre. (...) På den andre siden fokuseres det på de fraværende fedre..." (Brandth og Kvande 2003:27). I den senere tiden har imidlertid farsforskningen beveget seg fra å være opptatt av fedrenes betydning for barn og fedrenes deltagelse i omsorg, til hvilke subjektive betydninger det har for menn å bli fedre (Hjort og Baagøe Nielsen 2003). Sosiologene Berit Brandth og Elin Kvande ga i 2003 ut boken *Fleksible fedre*, basert på deres studie av hvordan innføringen av fedrekvoten har påvirket fedres omsorgspraksis. Når det er snakk om omsorg, for eksempel i samfunnsdebatter, forstås omsorg ofte som en egenskap alle kvinner har, men som menn ikke besitter i like stor grad. Oppfatninger om fedre som underlegne omsorgspersoner i forhold til kvinner kommer for eksempel frem når vi ser hvor mange fedre som får den daglige omsorgen for barn etter skilsmisse. Stadig flere barn lever i familier med bare mor eller bare far. Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå gjaldt dette 25 prosent av alle barn under 18 år i 2004. I spørreundersøkelsen *Samvær og bidrag 2004* kom det frem at i 82 prosent av tilfellene bor barnet fast hos mor, og i 8 prosent av tilfellene bor det fast hos far (<http://www.ssb.no/sambi/>).

Når det gjelder Brandth og Kvande forstås omsorg som egenskaper som kan læres og utvikles av alle, både menn og kvinner. "Dette betyr at omsorgsevne betraktes som et potensial som de fleste av oss har, og som kan utformes og utvikles forskjellig avhengig av hvilke relasjoner og situasjoner vi skal praktisere omsorg i" (Brandth og Kvande 2003:103).

”omsorgskompetanse er noe man kan lære og det ser ut til å være en funksjon av prinsippet ”øvelse gjør mester”. Dette gjelder både menn og kvinner” (Sommer 1997:155). Likevel har mye av forskningen på familie og omsorg handlet om mødrene, og da også hvordan fedres omsorgspraksis blir formet av mødrene. Kvinner, eller mødre blir sett på som ”ekspertene” på omsorg og definerer hvordan omsorgen skal være. Sosiologene Øystein Gullvåg Holter og Helene Aarseth beskrev dette som mødremakt eller mors modellmakt i sin bok *Menns livssammenheng* fra 1993.

2.3. Maskulinitet, farskap og familieliv

Denne oppgaven omhandler fedre og deres hverdagsliv, og i denne sammenhengen er også maskulinitet og endring sentralt. Problemstillingen tar utgangspunkt i ulike måter menn er fedre på, måter som har endret seg særlig de siste 20 årene, og som fremdeles er i endring. For eksempel har debatter om foreldrekvoten og fars andel av denne gått både på TV og i aviser den seneste tiden. I en undersøkelse fra november i 2007, gjennomført av Respons på oppdrag fra Unio⁵, kom det frem at 7 av 10 av de spurte er for en tredeling av foreldrepermisjonen, slik at foreldrene får reservert en tredjedel hver ([http://www.unio.no/kunder/unio/cms.nsf/\\$all/E02031760939E9ADC1257424003419CD](http://www.unio.no/kunder/unio/cms.nsf/$all/E02031760939E9ADC1257424003419CD), lastet 25.5.2008). Dette ble også funnet i undersøkelsen *Likestilling og livskvalitet 2007* gjennomført Øystein Gullvåg Holter, Helge Svare og Cathrine Egeland, på oppdrag fra Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning og Arbeidsforskningsinstituttet, (AFI-rapport 1/2008). En ser at mange fedre beveger seg mot barneomsorg og familieliv, og ønsker å kombinere en nærværende og omsørgende farspraksis med yrkespraksis. Flere og flere fedre ønsker ikke lenger at jobben skal gå på bekostning av familielivet. Undersøkelsen *Likestilling og livskvalitet 2007*, heretter kalt LL07, forteller at fedres betalte permisjonstid økte med 45 prosent i perioden mellom 1990-tallet og 2000-tallet (AFI-rapport 1/2008: 232). Denne økningen må imidlertid sees i sammenheng med innføringen av fedrekvoten i 1993.

⁵ Hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede (www.unio.no).

Endringer i farskap er med på å påvirke oppfatningene og forståelsen av maskulinitet. En viktig endringsprosess innenfor dette området er overgangen fra et system basert på fedre som forsørgere til et toforsørgersystem (Brandth og Kvande, 2003). Det er ikke lenger bare far som har lønnsarbeid eller bare mor som har ansvaret for omsorgsarbeidet i hjemmet, begge foreldrene deltar i begge sfærene.

De [mennene]... ønsket også å erstatte den gamle forsørgermaskuliniteten med en ny og mer deltagende farsfigur. ... I stedet for å bli generert gjennom kjønnete motivasjonsstrukturer der hun er mest dedikert til familien og han er mest dedikert til jobben tar motivasjonsstrukturene i de to sfærene form av kjønnsnøytrale livsstilsprosjekter (Aarseth i Holther, 2007:118).

Farsrollen beveger seg mer og mer vekk fra en patriarkalsk modell, og til en omsorgsmodell og et livsstilsprosjekt preget av ønsket om nære relasjoner til barn og familie. ”Dette viser at det er skapt en fortelling om det moderne endringsprosjektet mot en mer nærværende far” (Brandth og Kvande, 2003:132).

Denne endringsprosessen er også en beskrivelse av hvordan de [mennene] konstituerer seg som menn. Gjennom å markere seg som forskjellige fra egne fedres praksis, fra fraværende fedre og sin egen tidligere praksis, får de fram ”det nye” ved sin egen måte å være far på (Brandth og Kvande, 2003:148).

I forhold til Connells teori om den hegemoniske maskuliniteten, argumenterer Brandth og Kvande her for at et nytt hegemoni er på vei. Hegemoniet om den nærværende faren. Men, den patriarkalske strukturen i samfunnet har vært og er fremdeles sterk på mange områder. Den er basert på det heteroseksuelle parforholdet og den kjønnete arbeidsdelingen og representerer strukturer som opprettholder tradisjonelle kjønnsroller. ”Patriarkalske strukturer er forhold som *i konsekvens* leder til overordning av menn og underordning av kvinner, og til over- og underordning innen hvert kjønn” (Holther og Aarseth 1993:244). Når det gjelder endring i forhold til denne makten argumenterer Connell for at mannlig dominans har sin årsak i sosiale praksiser. Dette er også beskrevet i boken *Kjønnsforskning* (2006) der forfatterne forteller at kvinneforskningspioneren Harriet Holter tidlig pekte på hvordan ”den naturlige arbeidsdelingen” mellom kvinners familiearbeid og menns lønnsarbeid førte til en strukturell mannsdominans (Røthing og Aarseth 2006 i Lorentzen og Mühleisen 2006). Praksiser rundt den kjønnete arbeidsdelingen fører til maskulin dominans i relasjoner

mellom kjønnene og opprettholder denne dominansen. Dette henger sammen med samfunnsutviklingen, ”familiefæren uttrykker og formes av resten av samfunnet, men former også selv samfunnsutviklingen” (Holter og Aarseth 1993:13). Connell mener at dersom maktulighetene skal utjevnes og nye kjønnskonfigurasjoner utvikles, må endring i kjønnsstrukturene skje gjennom endring i kulturelle konstruksjoner og sosiale praksiser av kjønn. ”When conditions for the defence of patriarchy change, the bases for the dominance of a particular masculinity are eroded. New groups may challenge old solutions and construct a new hegemony” (Connell 1995:77). Dette kan skje gjennom omforming av arbeidsdelingen mellom kvinner og menn. Et eksempel kan være fedre som tar mer del i omsorgen av små barn eller overgangen fra kjønnskompentær til avkjønnet arbeidsdeling. I en familie med komplementær arbeidsdeling vil enten mor eller far, tradisjonelt far, ha ansvaret for lønnsarbeidet. Familiens ”driftsmåter” vil utformes etter denne arbeidsdelingen. Men det er ikke slik at nye kjønnskonfigurasjoner alltid er ønsket. ”A gender order where men dominate women can not avoid constituting men as an interest group concerned with defence, and women as an interest group concerned with change” (Connell 1995: 82). Maskuline interesser vil beholde patriarkatet fordi det gir makt, mens feminine interesser søker endring nettopp for å utfordre denne maktstrukturen, se for øvrig Connells *patriarkalske utbytte* i kapittel 2.2. For menn kan det oppleves som en ”god deal” å tilbringe mye tid på jobben og dermed slippe å tørke snørr og tårer på hjemmebane. Men det er også en god deal å være hjemme med barna, å lære dem å kjenne og skape nære relasjoner til dem. Når fedrene i Brandth og Kvandes undersøkelse forteller at de kommer på sporet av den langsomme tiden, opplever de det å være hjemme som nettopp en ”god deal”. Når det er sagt, kan det hende at kvinnene er hjemme, eller ønsker å være hjemme fordi det forbindes med kvinnelighet, og mennene jobber fordi det forbindelse med mannlighet.

Samfunnsstrukturer, tradisjoner og kulturer former hverdagspraksiser. Imidlertid kan det argumenteres for at menn betaler en høy pris for fordelene i patriarkatet, i form av hjerteproblemer, stress og andre jobbrelevante plager. ”We take enormous risks to prove our manhood, exposing ourselves disproportionately to health risks, workplace hazards, and stress-related illnesses” (Kimmel 1994:133).

Det at maskuline interesser vil beholde patriarkatet er en nokså generaliserende måte å se maskulinitet i tilknytning til endring på. Det er slik at menn er ulike, har ulike interesser og ønsker, også innenfor gruppen menn. Mannsforskeren Bob Pease poengterer dette i sin artikkel (*Re)Constructing men's interests* (2002). ”That simply because the status quo

benefits some men disproportionately does not necessarily mean that all men will act in ways to maintain the benefits” (Pease 2002:170). Mange menn opplever seg selv som maskuline selv om de ønsker endringer i kjønnskonfigurasjonene, og disse vil kanskje føle seg fremmedgjort i forhold til forståelsen av maskulinitet i sitatet fra Connell. Slike maskulinitetsgrupper kan være fedre som ønsker å være mer hjemme med barna enn det som er ”normalen”. Connell har som tidligere nevnt blitt kritisert for denne generaliseringen.

Tradisjonelt har kvinner blitt forbundet med omsorg, derfor ”kan” kvinner omsorg. ”I forhold til menns deltagelse i hjemmet er det værd at bemærke, at forandringen i familierelationerne i betydelig grad er drevet frem af et opbrud i forståelserne af det nærværende moderskabs centrale betydning for hjem og børn” (Baagøe Nielsen 2007 i Holter 2007:278). Fordi mannlig dominans, ifølge Connell, har sin årsak i sosiale praksiser vil den hegemoniske maskuliniteten endres når sosiale praksiser endres. Den industrielle revolusjon, kvinners kamp for likestilling på slutten av 1900-tallet og ulike politiske virkemidler som for eksempel innføringen av fedrekvoten i 1993, er med på å endre sosiale praksiser og kulturelle konstruksjonene av kjønn. ”Political strategies are required to create the discourses in which reasons for change will motivate men to reproduce themselves” (Pease, 2002: 173). Innføringen av fedrekvoten har skapt en motivasjon for endring. Fordi makten, altså den hegemoniske maskuliniteten, må være basert på en kulturell og legitim form for autoritet, endres den hegemoniske maskuliniteten når sosiale praksiser endres. Den hegemoniske maskuliniteten som en *forsørger* synes nå å erstattes av en mer *omsørgende* maskulinitet og farsmodell (Brandth og Kvande, 2003). Forsørgerdiskursen kan knyttes opp mot kjernefamilien og den komplementære arbeidsdelingen (Brandth og Kvande 2003). Her relateres far til forsørging av familien. den omsørgende diskursen har fokus på familien, og fedrene er nære og involverte i omsorgen for barna (Brandth og Kvande 2003).

”Ofte er det en tett tilknytning mellom makt, patriarkat og hegemonisk maskulinitet i form av en sammenheng mellom det kulturelle mannsideal i et samfunn og institusjonell makt” (Lorentzen 2006:126). Hegemonisk maskulinitet er en dominant form for maskulinitet som er avhengig av dominerende faktorer i samfunnet. Når de dominerende faktorene i samfunnet, for eksempel økonomi eller politikk, beveger seg mot endringer, endres den hegemoniske maskuliniteten også. Hegemonisk maskulinitet er dermed foranderlig og står alltid i relasjon samfunnets rådende diskurser om maskulinitet. Når det gjelder denne oppgavens fokus på fedres omsorgspraksis, vil likestillingsdiskursen og den biologiske

diskursen i forhold til omsorgsutøvelse være sentral. Likestillingsdiskursen handler om at far og mor tar like mye omsorg for barnet, mens den biologiske diskursen støtter seg på at det er mor som bør være hovedomsørgeren, ofte begrunnet med mor-barn dyaden. ”Far som forsørger kan knyttes opp mot den hegemoniske diskursen om kjernefamilien og den komplementære arbeidsdelingen” (Brandth og Kvande, 2003:129). I relasjon til familielivet og den kulturelt dominerende maskuliniteten i vårt samfunn, som tradisjonelt sett har vært preget av denne arbeidsdelingen og mannens forsørgende rolle overordnet kvinnen, opplever vi endringer. ”... mennenes identifisering med og dedikasjon i forhold til familien har spilt en avgjørende rolle i forhold til den bestemte omformingen og avkjønningen av kjønnete praksiser i familien...(Aarseth 2007 i Holther, 2007:120). Det nye er at mannen deltar mer i familielivets mange arenaer, er mer opptatt av nære relasjoner og følelser, samt at mannen mer og mer blir sett på som en omsorgsperson i forhold til barn. Likevel sier Pease at

Whatever the reasons, one has to acknowledge that most men seem particularly resistant to the idea of adapting to the changing role of women. ...Men benefit materially from women’s oppression, from their privileges in the labor market and public life, and women’s greater share of unpaid labor (Pease, 2002:166).

Den engelske sosiologen Stephen M. Whitehead er enig i dette og utdyper; ”While many heterosexual men may say they would wish for an equal relationship with a woman, far fewer appear willing to live the actual consequences of this on a day-to-day basis, for it requires them to adopt a non-centralist position in the relationship” (Whitehead, 2002:84). Dette beskriver det Connell kaller *patriarkalsk utbytte*. Når det er sagt, ser vi at menns posisjon i samfunnet eller i parforholdet ikke lenger er absolutt sentrale, kvinner har og en sterk posisjon. Det er slik at også kvinners rolle i relasjon til menn og familien har endret seg. Kvinner er mer yrkesaktive, tar mer utdanning og er mer uavhengige enn tidligere, for eksempel når det gjelder økonomi. En kvinne er i mindre grad enn tidligere gift med en mann av økonomiske årsaker, i større grad av kjærlighet. Vi har fått en demokratisering av intimsfæren, der det ikke lenger er gjensidig avhengighet som binder mennesker sammen. ”I stedet har lidenskap og kjærlighet blitt det overordnede målet for samlivet” (Røthing og Aarseth 2006 i Lorentzen og Mühleisen, 2006:170). Maktforholdene i familien har altså endret seg ved at mor deltar mer i arbeidslivet, far deltar mer i familielivet og konsekvensen av dette er et likeverdig familie- og arbeidsprosjekt. Whitehead forklarer en slik endring med at nye diskurser om maskulinitet oppstår. ”What appears a subordinated masculinity in one

site always has the potential to be a hegemonic masculinity in another” (Whitehead 2002:94). Tidligere ble det ikke verdsatt at menn ville være omsørgere, en omsørgende far var det Connell definerer som en underordnet maskulinitet. Veien til endring i maktforhold er ifølge Whitehead å bryte opp skillet mellom femininitet og maskulinitet og å skape nye diskurser om maskulinitet og nye måter ”å være kjønn på”. Resultatet vil bli at det maskuline ikke lenger dominerer. Videre er Whitehead kritisk til Connells teori fordi denne ikke er åpen for virkelig endring, men ”reproduserer” hegemonisk maskulinitet og maktforhold (Whitehead 2002). Connell på sin side argumenterer for at endringer skjer gjennom utvikling av nye maskuliniteter, for eksempel ved at de dominerende faktorene i et samfunn forandres. Det endrede synet på barn, at de trenger fedrene, kan være et eksempel på en dominerende faktor som endret og ga rom for en ny maskulinitet.

Som en viktig del av den nye oppfatningen inngår ikke bare at større barn, men også spedbarn, har evne til å knytte seg nært til flere enn bare moren. Siden 1970 har dette ført til selvstendig forskning i det nære far-barnforholdet, i motsetning til tidligere syn som enten bare beskjeftiget seg med mødre, eller med faren som fraværende (Sommer 1996:146).

Flere og flere menn, men også kvinner, beveger seg mot en ny maskulinitetsdiskurs om far som omsørger. Mannen gjør seg altså nytte av ulike diskurser om maskuliniteter og bruker disse som ressurser for å konstruere seg selv, sin posisjon og sin maskulinitet i samfunnet. ”Men formulate their interests, and they do so within the context of the available discourses in situations which they are located and that they coproduce” (Pease, 2002:170). Menn ønsker i større grad enn tidligere å være mer sammen med barn og familie, og kvinner ønsker mer involverte fedre og partnere. ”Relationen mellan arbete och familjeliv avhandlas hemma, där kvinnor och män diskuterar olika aspekter på jobbet” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:72). Ønsket om endringer må være et spørsmål om menns interesser, hvordan disse interessene oppstår, hvordan gamle interesser rekonstrueres og nye interesser skapes. Menns makt i den heteroseksuelle familien og endring i relasjon til dette må altså sees i sammenheng med familielivet, samfunnet og arbeidslivet.

2.4. Fedre og arbeidsliv

Arbeid har tradisjonelt sett vært viktig for defineringsen av maskulinitet og mannlig identitet. Med forandringene i mannsrollen, fanges mange menn i dilemmaet mellom arbeid og familieliv. ”Spørsmålet om hva som er den hegemoniske farsmodellen, kan derfor ikke bare stilles innfor rammene av familien, vi må også forholde oss til arbeidsfæren for å forstå dagens farskap” (Brandth og Kvande 2003:127). Noe av det samme argumenterer Wetherell og Edley for i sin artikkel *Masculinity, power and identity* der de sier at ”the working lives of both working- and middle-class men profoundly influence the private, personal and sexual relationships which they have with their womenfolk (Wetherell og Edley i Mac An Ghail, 1996:103). Arbeidslivets krav kommer i konflikt med både familiens krav og mennenes ønsker og krav til seg selv om å delta mer i familien. Brandth og Kvande hevder at arbeidet konkurrerer med omsorg fordi arbeidet trekker fedrene bort fra omsorgsarenaene der barna er. ”Arbeidet er viktig for menns identitet og selvforståelse. Men arbeidet står også i konflikt med det å være far. Det konkurrerer med omsorg fordi det trekker fedrene bort fra barna og produserer ofte fraværende fedre” (Brandth og Kvande 2003:127). Slik jeg forstår Brandth og Kvande skiller de mellom to nye former for farskap; den nærværende faren som går ned i arbeidstid nettopp for å være nærværende, og den faren som ikke går ned i arbeidstid og dermed blir mors medhjelper i foreldreskapet. Denne delingen beskriver farskap som enten *nærværende* eller *fraværende*, en nokså generaliserende og kategoriserende forståelse av farskap. Arbeidet kan med andre ord produsere fraværende fedre og dermed også hegemoniske maskuliniteter som passer inn i diskursen om fraværende, men forsørgende fedre. ”Det at de [mennene] er under innflytelse av diskursen om den nærværende far, gjør at identiteten som er forankret i arbeidet, utfordres. Noen ganger innebærer det endring, andre ganger ikke” (Brandth og Kvande, 2003:134). Det kan også være av betydning at kvinnene er hjemme og ikke i jobb. Da defineres mennene som forsørgere i større grad enn dersom kvinnene hadde jobbet. Dette bidrar i sin omgang til den hegemoniske diskursen om far som forsørger. Kvinner er dermed også med på å opprettholde og produsere diskurser om maskuliniteter og makt.

Arbeid er en sterk identitetsskapende faktor i vårt samfunn. ”Det er interessant at fedrenes ønsker om intimitet og nærhet uttrykkes til tross for en sosiokulturell setting som vektlegger arbeidet som det viktige for maskulin subjektivitet (...) også faderskapet har stor betydning for konstitueringsen av maskulin subjektivitet” (Brandth og Kvande, 2003:147-148). Kan det

nye idealet om den nærværende far kombineres med mannsidealet som dominerer arbeidslivet? Tradisjonelt har maskulinitet og menns identitetsprosjekter hengt nøye sammen med arbeidslivet, forsørgeridealet har stått sterkt. ”Den kritiska mansforskningen har lyft fram lönearbetets betydelse för manlig identitet och social position” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:65). Arbeidslivet er i stadig forandring, forandringer som påvirker menneskene som deltar i arbeidslivet. Det blir stadig tøffere å få jobb, det blir mer konkurranse om jobbene og arbeidslivet blir stadig mer krevende. I vår tid er vi vitner til utviklingen av en ny type arbeidsliv der folk bytter jobber oftere, de ”shopper” erfaringer og realiserer seg selv i et stadig mer fleksibelt arbeidsmarked. Brandth og Kvande snakker om grenseløse jobber og forførende, grådige arbeidsorganisasjoner. Grådige jobber beskrives som arbeid som oppleves som lystbetont og i høyeste grad frivillig, og en blir gitt nærmest ubegrensede muligheter og tillit. Dette kan føre til generell arbeidsintensivering og økning av arbeidstidens lengde (Brandt og Kvande 2003). De grenseløse jobbene lover faglig utfoldelse, interessante oppgaver og ansvar. Slike jobber er spennende og interessante, men krever mye og er grenseløse i form av at en kan jobbe så mye man ønsker eller så mye som kreves. Grenseløse jobber blir det stadig flere av, etterspørselen etter kunnskapsbasert produksjon av varer og tjenester øker og flere og flere jobber preges av arbeidstakeres selvskapning. Det er imidlertid ikke alle som har muligheten til å skape sitt eget arbeid eller jobbe i grenseløse bedrifter, arbeidstakere her tilhører ofte den øvre middelklassen. ”Det er spesielt arbeidstakere med høy utdanning som kan få de spennende og interessante jobbene” (Brandth og Kvande 2003:51). Holther og Aarseth (1993) snakker om jobbmagnetisme⁶, at arbeidstagerer blir tiltrukket av jobbets muligheter for læring, utvikling og selvrealisering. ”Jobbmagnetismen kan ha ulike konkrete former; å stadig lære noe nytt, å være i forkant, å bli sett på som ansvarlig, å ha makt, å drive fram noe” (Holter og Aarseth 1993:206).

Det er når vi ser på faderskapet i forhold til arbeidslivet og ikke familien, at fravær vs. nærvær framstår som spesielt viktig. Forsørging er ikke det sentrale elementet i arbeidet for dem, men arbeidet i seg selv er sentralt, og derfor trekker det fedrene bort fra barnet til tross for den store betydning barnet har for dem (Brandth og Kvande 2003:147).

⁶ Jobbens tiltrekningskraft.

Brandt og Kvandes påstand er at jobbmagnetismen kan føre til at familiene taper tid mot arbeidet, som ikke lar fedrene forhandle om tiden. Jobben skal gjøres. ”Tidskrav på arbeidet bliver uforsonlige, mens tidskrav i hjemmet lettere kan eftergives (Hochschild 2003 i Holter 2007:171). ”Jobben er ”hovedviktigere” enn hjemmet i vårt samfunn, og menn er ”hovedviktigere” enn kvinner, i den grad menn er fastere bundet til yrkesliv og offentlighet” (Holter og Aarseth 1993:200). Dette tankesettet har imidlertid sin rot i maskulinitet, en modernitet som ikke lenger like utbredt som på den tiden da Holter og Aarseth skrev sin bok.

Om permisjoner og fedrekvoten

Foreldrepermisjon og særlig fedrekvoten, legger til rette for et mer aktivt farskap. ”Formålet med en egen fedrekvote er også av stor likestillingsmessig betydning, hvor signalene om fars ansvar og deltagelse i barneomsorgen kommer til uttrykk gjennom lovverket” (Brandt og Øverli 1998:1). Som vi har sett i kapittel 2.1., førte kvinnekampens krav om likestilling til at forventningene til fedrene mer og mer handlet om tilstedeværelse (enn fravær). Disse kravene førte i sin tur også til at kulturelle og samfunnsmessige strukturer endret seg, strukturer som nettopp legger føringer for farskap. ”Dagens fedre former sine faderskap innen forskjellige samfunnsmessige rammebetingelser” (Brandt og Kvande 2003:25). Innføringen av fedrekvoten er en rammebetingelse som har formet farskap i stor grad. Fedrekvoten representerer en ny måte å tenke på, både i forhold til farskap og likestilling, men også i forhold til barnet. Barnets behov for far ble vektlagt med innføringen av fedrekvoten. ”på denne måten legges det føringer på moderne faderskap som i motsetning til mer tradisjonelle, betyr større grad av tilstedeværelse og tilgjengelighet for barna” (Brandt og Øverli 1998a:1). Fedrekvoten kan på mange måter sees på som en sosial innovasjon, i det at den forøker å skape økt likestilling på et tradisjonelt felt, blant foreldre og i samfunnet for øvrig. ”En social innovation är en process där et nytt perspektiv leder till en ny praktik, som ger oss flera handlingsmöjligheter och ökar välmåendet och gemenskapen” (Hämäläinen 2005 etter Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:1). Når både familien og arbeidslivet er viktige, må en finne en tilfredsstillende balanse av prioriteringer mellom familiens behov og arbeidslivets krav. ”Välferdsstaten har genom olika socialpolitiska initiativ skapat bättre möjligheter att balansera arbetsliv och familjeliv och därmed gett männen ett större utrymme att delta i familjelivets vardag” (Plantin 2001:13). Politiseringen av farskapet gjennom

innføringen av fedrekvoten har hatt en effekt, flere fedre er hjemme med barna enn tidligere. ”To år etter innføringen av fedrekvoten var det $\frac{3}{4}$ av fedre med rett til fødselspenger som benyttet fedrekvoten” (Brandth og Kvande 2003:71). I dag er det ingen grunn til å tro at dette tallet har minsket, det er mer sannsynlig at det har økt. I 2005 forteller Brandth og Kvande at hele 85 – 90 prosent av fedre med rett til fedrekvote benyttet denne rettigheten (Brandth et al 2005:44). Flere fedre ønsker i tillegg mer permisjon enn fedrekvotens seks uker. LL07 forteller at 68,3 % av mennene ønsker en økning i fedrekvoten (AFI-rapport 1/2008).

Den finske sosiologen Johanna Lammi-Taskula har gjennomført en undersøkelse om farskap på arbeidsplassen. Undersøkelsen er basert på enkét-undersøkelser med småbarnsforeldre og intervjuer i forbindelse med det nordiske samarbeidsprosjektet *Välferd, maskulinitet och social innovation*⁷. Lammi-Taskula har funnet at to av fem fedre sier at de har minsket på arbeidsoppgavene sine for å få mer tid til familien. Å jobbe betydelig mindre er derimot ikke vanlig. Dette støttes av Brandth og Kvandes forskning fra 2003, som har funnet at ”veldig få fedre går ned i arbeidstid for å være en nærværende far” (Brandth og Kvande 2003:184). Lammi-Taskula har imidlertid funnet at for fedre som har benyttet seg av pappapermisjoner, kompromisser mer enn andre fedre. Ikke bare har de jobbet mindre, men de har også avstått fra en jobb på grunn av familien (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007). I LL07 sier en gruppe menn, 15 prosent, at de jobber mindre enn normal arbeidsuke⁸ for å få tid til hjem og familie (AFI-rapport 1/2008).

Videre har Johanna Lammi-Taskula funnet at til tross for at pappapermisjonen er populær, og nå nesten normalen, finnes det negative oppfatninger om at familien virker negativt eller hemmende inn på mannens arbeidskarriere (Lammi-Taskula, 2007). ”Förelärdighet uppfattas som ”mammaledighet”, altså nogonting som kvinnor tar, inte män. Således blir en längre frånvaro på grund av barneomorg inte heller et tema på mansdominerade arbetsplatser” (Lammi-Taskula 2007:5). I mitt materiale har alle fedrene som hadde rett til fedrekvoten benyttet seg av den. Noen har også tatt mer permisjon enn fedrekvoten. Men, ”i

⁷ En kvalitativ nordisk studie som ble gjennomført i alle de fem nordiske landene fra 2002-2005. studien skulle avdekke tendenser til økt omsorgspraksis blant menn og kvalitative sammenhenger som kom frem i forbindelse med dette (Holter 2007:12).

⁸ 37,5 timer

alle de nordiske lande har det været mønsteret, at mænd primært tager den orlov⁹, som er kvoteret til dem, mens kvinder ud over den orlov, der er kvoteret til dem, også tager hovedparten av den periode, som forældrene kan dele mellem sig” (Olsen 2001, 2007 i Holther 2007:146). Slik er det også i dette utvalget, kun to av fedrene har hatt tilnærmet like mye, eller mer permisjon enn mor.

Når en mann tar pappapermisjon forandres ikke bare ansvarsfordelingen i hjemmet, også på arbeidsplassen bryter en ny praksis gjennom” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007). ”Om mannen har tagit föräldradighet har faderskapet synliggjorts på arbetsplatsen och det kan vara lättare att fortsätta hävda familjelivets behov” (Lammi-Taskula, 2007:10). Det er imidlertid fremdeles slik at det meste av permisjonstiden benyttes av kvinner, kanskje fordi en slik praksis er mest ”innarbeidet” i kvinnene, mennene og samfunnet. Lammi-Taskula snakker om at både familie- og arbeidslivet preges av implisitte og eksplisitte antagelser, forventninger og normer om kjønn. Tradisjonelt har disse forventningene til, og antagelsene om menn, dreiet seg om at menn ikke har familieforpliktelser som kommer i veien for arbeidet. Slike forpliktelser er det kvinner som har hatt. Denne oppfatningen kan på flere måter synes å være på vei ut. ”Idealet om den nye, deltakende far er likevel bare én av flere forventninger som fedre blir møtt med. Menn forventes fremdeles å delta for fullt på arbeidsmarkedet og konstruere sin mannlige identitet gjennom arbeidet” (Brandth og Kvande 2003:28). ”Idealbildens av den manliga arbetstagaren har fått nya nyanser, men kravet på arbetseffektivitet har inte minskat” (Lammi-Taskula 2007 i Holter 2007:73). Men på tross av oppløsningen av den tradisjonelle mannlige forsørgerrollen, beskriver Brandth og Kvande (2003) et arbeidsliv som motarbeider avviklingen av den mannlige forsørgeren. Beskrivelsene om forførende, grådige og grenseløse jobber vitner om et arbeidsliv som motarbeider familiepolitikens målsettinger, noe i likhet med Holter og Aarseths beskrivelse av jobbmagnetisme. ”Mens velferdsstaten gjennom etableringen av farsvennlige permisjonsordninger fungerer som forandringsagent, blir arbeidslivet en stabiliserende kraft” (Brandth og Kvande 2003:54).

⁹ Permisjon (min anmerkning)

2.5. Fedre og barn

Et perspektiv det er lite fokusert på i forhold til fedre, er hvordan barna former fedrenes omsorgspraksiser. Brandth og Kvande argumenterer for at barn også påvirker fedres omsorgspraksiser, blant annet hjelper barna fedrene til å komme på sporet av den *langsomme tiden* som Thomas Hylland Eriksen snakker om i sin bok *Øyeblikkets tyranni* (2001, 2007). ”Langsom tid innebærer at det ikke er så mye som skal gjøres, men at barnas behov kan stå mer i fokus” (Brandth og Kvande 2003:108). Fedrene får en forståelse av at omsorg handler om å bruke mye tid på barnet, de ser barnas behov og utvikler en behovsorientert omsorgspraksis. ”På denne måten skjer det også en *kompetanseutvikling* fordi fedrene lærer barnet å kjenne gjennom å ha hovedansvaret og bruke mye tid sammen med det. De [fedrene] utvikler lettere en forståelse for barnets behov” (Brandth og Kvande 2003:112).

Omsorg blir med dette en del av menns identitet. Brandth og Kvande fant at fedrenes selvstendige forståelse for omsorg gjelder for fedre som har permisjonstiden alene med barnet, og at det er annerledes for fedrene som har permisjonen sin samtidig som mor er hjemme. Disse fedrene opplever i større grad å bli morens støttespiller. Fedrene utvikler i mindre grad en selvstendig omsorgspraksis i samspill med barnet, fordi moren tar hovedansvaret for omsorgen. Holter og Aarseth snakker om ”den kvinnelige måten” eller ”morsteppet” (Holter og Aarseth 1993). Fedrene skygger litt banen som et resultat av dette og lar morsteppet bed seg ut. ”Det kroppslige forholdet mellom mor og barn blir en legitimering for at far ikke trenger å ta det omsorgsansvaret som ligger i fedrekvotens intensjon” (Brandth og Kvande 2003:116). Dette henger også sammen med den tidligere nevnte biologiske diskursen for omsorgspraksis. ”Mor har noen forutsetninger for intimitet som de [mennene] ikke har, og som blir en hindring for deres involvering mens barnet er lite” (Brandt og Kvande 2003:116).

Barnet og den varige relasjonen det representerer, er spesielt viktig i dagens senmoderne samfunn der det ustabile preger sosiale relasjoner (Beck og Beck- Gernsheim 1995 i Brandth og Kvande 2003). Parforhold rakner, jobbkolleger byttes ut, men barna er der som en evig del av livet. Forholdet til arbeidslivet vil derfor kunne preges av et sterkere forhold til barna. Eller vil det krevende arbeidslivet føre til at fedrene prioriterer familien ned? Bente Marianne Olsen, en dansk forsker, hevder nettopp dette. ”Det er gjennom lønarbejdet, at man opnår status som borger og får del i velfærdsgoderne. Mens identiteten som mor eller far er

noget, man har i en periode i livet, er arbeidsidentiteten gjennomgående i livet” (Olsen 2007 i Holter 2007:168).

Med overgangen til androgynatet (Holter og Aarseth 1993) ble noen av forventningene til farskapet løst opp. En androgyn identitet innebærer at menn og kvinner utvikler evner og ferdigheter som det andre kjønn tradisjonelt har hatt monopol på (Holter og Aarseth 1993). Farskapet har med dette endret seg, og blitt mer kjønnsnøytralt. For eksempel er det i vårt samfunn nå vanlig at fedre viser omsorg, koser med barna sine, gir klemmer og lignende. Det maskuline er ikke lenger bare preget av maskuline egenskaper, men inneholder nå mye av det som tidligere ble sett på som feminine trekk. For eksempel er det lov for menn å snakke om følelser og knytte nære relasjoner.

3. Metode

Denne delen av oppgaven handler om de tankeprosesser og valg som ligger til grunn for mitt valg av metode. ”Den opprinnelige betydningen av ordet metode er ”veien til målet” (Kvale 2001:52). Jeg bestemte meg tidlig for å benytte meg av kvalitativ metode for innsamling av data, da mitt mål var å høre fedrenes egne hverdagshistorier og lære mer om deres egne hverdagsprosjekter. ”Et overordnet mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet” (Dalen 2004:1). Jeg ønsket å snakke om hvordan fedrene ”gjør” sine respektive farskap, og om bakgrunner for hvorfor de gjør slik eller sånn. Data som kommer ut av intervjuer er annerledes enn kvantitative data. Når en spør mennesker om deres erfaringer og relasjoner kommer svarene, altså dataene, som setninger og ord og ikke som tall eller statistikk. Jeg var ute etter nettopp formuleringene og ordene i fedrenes fortellinger, og derfor ble den kvalitative metoden mitt valg. For å få svar på alt jeg lurte på ble det viktig for meg å forsøke å se verden gjennom fedrenes briller, så langt det lot seg gjøre. ”Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonenes side, å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer” (Kvale 2001:17). Videre ble det å *snakke med* fedrene viktig, og intervjuet passet dermed ypperlig. I de følgende kapitlene vil jeg blant annet gå nærmere inn på intervju som metode, beskrive gjennomføringen av intervjuene, presentere fedrene og reflektere rundt anvendelsen av samtale som forskning.

3.1. Samtale som forskning

Med denne oppgaven er jeg ute etter det fedrene kan lære meg om deres hverdagsliv og deres farspraksiser.

Formålet med et intervju er å fremskaffe fyldig og beskrivende informasjon om hvordan andre mennesker opplever ulike sider ved sin livssituasjon. Det kvalitative intervjuet er spesielt godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser (Dalen 2004:15).

”Den mest benyttede formen er et *semistrukturert* eller *halvstrukturert* intervju. Ved slike intervjuer er samtalen fokusert mot bestemte temaer som forskeren har valgt ut på forhånd” (Dalen 2004:29). Det å benytte seg av samtale som metode for å samle inn data kan gjøres

på mange måter. I utgangspunktet, helt i starten av dette prosjektet, ønsket jeg å benytte meg av fokusgruppeintervjuer som metode for å samle inn data. ”Crucially, focus groups are distinguished from the broader category of group interviews by the explicit use of group interaction to generate data” (Barbour og Kitzinger 1998:4). Fordi jeg ønsket å lære mer om ett bestemt tema, et *fokus*, og fordi jeg ønsket å finne ut hva som var viktig for fedrene, *gruppen*, tenkte jeg at fokusgruppeintervjuer ville passe godt. Diskusjoner og ulike meninger ville komme frem når fedre satt sammen og snakket om sine respektive farskap, diskusjoner og meninger jeg ville være interessert i. ”Gruppeintervju er en kvalitativ forskningsmetode som går ut på at flere mennesker sammen diskuterer et tema med en forsker som leder og ordstyrer” (Holter og Kalleberg 1996:145). Fokusgruppeintervjuer er en semistrukturert metode for å samle inn data, der gruppediskusjoner generer data. Formålet med intervjuene var å bruke ulike fedres egne utsagn og meninger om farsrollen som datamateriale.

”Interaksjonen mellom intervjupersonene frembringer ofte spontane og følelsesladde uttalelser om temaet som blir diskutert” (Kvale 2001:58). Noe som kan være negativt med fokusgruppeintervjuer er at det er lettere å miste kontrollen over samtalen, enn ved dybdeintervjuer. Videre er det slik at ikke alle informantene vil trives like godt i en gruppe, og det kan føre til at noen informanter ikke kommer frem med sine synspunkter i det hele tatt. En kan tenke seg at noen informanter vil synes det er ubehagelig å snakke om sine ”hvordan og hvorfor” i en gruppe, kanskje spesielt dersom gruppen består av ukjente andre, i tillegg til en nokså ukjent forsker. Dataene som kommer ut av intervjuet kan komme til å være svært avhengig av dynamikken i gruppen, som forsker må en derfor være våken for dette. At noen informanter snakker mye, andre lite, at gruppen gir ”gruppesvar” eller at samtalen flyter ut over temaets grenser har mye å bety for hva slags data som kommer ut av samtalen. På den andre siden kan gruppen for eksempel motivere til diskusjoner og meningsutvekslinger, samt trekke frem temaer som ikke kommer frem i en-til-en intervjuer. ”Focus groups are useful when it comes to investigating *what* participants think, but they excel at uncovering *why* participants think as they do” (Morgan 1988:25). Dessverre viste det seg vanskelig å gjennomføre fokusgruppeintervjuer. Eller rettere sagt, jeg kom ikke i gang med gjennomføringen, prosessen stoppet da det var svært få fedre som meldte seg til studien – kun to. Jeg hadde behov for minimum seks informanter til en gruppe. ”The usual conclusion is to use ”moderate sized” groups, which is somewhere between 6 and 10” (Morgan 1988:43). Etter mye tankevirksomhet og samtale med min veileder, bestemte jeg

meg derfor for å gjennomføre dybdeintervjuer. Jeg hadde allerede de to nevnte fedrene, og rekrutterte heretter fedre til dybdeintervjuer.

3.2. Den praktiske gjennomføringen

Rekruttering

Denne oppgaven baserer seg på dybdeintervjuer av åtte fedre, intervjuet hver for seg. Når en skal gjennomføre intervjuer og velge ut informanter, er det viktig at informantene har erfaring med det området en skal undersøke. For at forskningen skal være tilfredsstillende, er det viktig å være kritisk til om kildene en velger er nyttige i forhold til problemstillingen. Dette handler blant annet om forskningens troverdighet og bekreftbarhet, noe jeg tar opp i kapittel 3.3. Alle informantene i denne studien er fedre som har et dagligliv med barn og familie, og de har dermed god erfaring med, og kunnskap om, sin farsrolle og sitt familieliv. Utgangspunktet for oppgaven var at jeg ville finne ut noe om fedres dagligliv i Norge anno 2008. Dette bestemte kriteriene for informantene jeg ønsket å intervjuer. Jeg bestemte meg for at fedrene skulle være samboende eller gift med barnas mor og jeg ønsket at barna skulle gå i 1. klasse på barneskolen. Dette siste kriteriet gjorde jeg fordi fedrene da hadde vært fedre en stund, de hadde fars erfaring og barna var blitt litt store, men fedrene ville likevel huske hvordan situasjonen var da barna var små. Kriteriet med at fedrene skulle være gift eller samboende med barnas mødre, og at de dermed lever sammen med mødrene og barna til daglig, anser jeg som viktig for denne studien. Som nevnt i innledningskapitlet tar oppgaven utgangspunkt i det heteroseksuelle parforholdet og jeg opplever at fedre i andre situasjoner, for eksempel fedre med delt omsorg, kan oppleve spørsmålene mine annerledes enn de gifte eller samboende fedrene. Med dette sier jeg ikke at det er mindre interessant å høre andre fedres fortellinger, men for denne studien, med dens begrensinger i tid og omfang, tok jeg dette valget. Videre var det et kriterium at fedrene holdt til i Oslo- området.

Jeg bestemte meg for å skaffe mellom seks og åtte informanter, fordi en grundig analyse ikke kan ha for mange informanter. Samtidig måtte jeg sørge for å ikke ha for få informanter.

Et utgangspunkt er at antallet informanter ikke kan være for stort, da både gjennomføringen av intervjuene og bearbeidingen av dem er en tidkrevende prosess. Samtidig må intervjumaterialet en sitter igjen med være av en slik kvalitet at det gir tilstrekkelig grunnlag for tolkning og analyse (Dalen 2004:51).

Når det gjelder antall informanter snakker blant andre Holter (1996) og Thagaard (1998) om *metningspunkt*. ”Metning foreligger når fortsatt intervjuing ikke gir noe nytt” (Holter og Kalleberg 1996:23). ”Når studier av flere enheter ikke synes å gi ytterligere forståelse av de fenomenene som studeres, kan utvalget betraktes som tilstrekkelig stort” (Thagaard 1998:51). Jeg opplever at åtte informanter ga meg god forståelse av fedres hverdagsliv, i hvert fall for den kategorien av fedre som oppgaven baserer seg på.

På et tidspunkt i rekrutteringsprosessen hadde det hele tatt mye tid, så jeg besluttet å skaffe de siste informantene hovedsakelig gjennom venner og kjente. Dette førte til at jeg senket litt på kravene til informantene. I utgangspunktet ønsket jeg som nevnt at fedrene skulle ha barn i småskolealder, men dette kravet forkastet jeg da jeg tok kontakt med venner og kjente, fordi flere av de aktuelle fedrene har yngre barn. Jeg valgte likevel å holde på kravet om at fedrene skulle være gift eller samboende. Når jeg nå rekrutterte informanter gjennom venner og kjente, var det videre viktig at jeg ikke hadde møtt informantene tidligere og at vi ikke kjente til hverandre fra før. Dette fordi jeg ikke ønsket å ha en forhåndsoppfatning av fedrene og fordi jeg oppfattet det slik at dersom vi var bekjente kunne det være vanskelig å gjennomføre et objektivt intervju og påfølgende uavhengig analyse.

En av tankene jeg har gjort meg i forhold til rekruttering gjennom venner og kjente, er at informantgruppen har blitt relativt homogen. Alle informantene jeg rekrutterte via mitt nettverk har høyere utdanning, de har det Brandth og Kvande kaller *forførende* eller *grenseløse* jobber (Brandth og Kvande 2003:51) og de tilhører middelklassen. Høy utdanning, høy inntekt og mye av det Bourdieu (1984) kaller sosial kapital ser ut til å gå igjen. ”Sosial kapital er den mengde og kvalitet av sosiale relasjoner en aktør kan gjøre regning med som støttepotensial. Vanligvis vil en her tenke på den delen av en persons sosiale nettverk som gir vedkommende adgang til ulike goder” (Bø og Helle 2002:233). Sosiologen Helene Aarseth låner i sin doktorgradsavhandling *Hjemskapingens moderne magi* Scott Lash’ begrep om *refleksivitetens vinnere* (Lash 1993; 1994 i Aarseth 2008), et begrep som også kan passe i forhold til mine informanter. ”De tilhører en høyt utdannet øvre middelklasse og jobber med bearbeiding og produksjon av kunnskap og ideer. Dette er en privilegert gruppe som også gestalter viktige utviklingstrekk i det moderne kunnskapssamfunnet” (Aarseth 2008:27). Særlig gjelder dette for fedrene jeg rekrutterte via venner og kjente. Men, fedrene som meldte seg til denne studien via infoskrivene jeg delte ut, kan også representere *refleksivitetens vinnere* på mange måter. De er ressurssterke, de

ønsker å bidra med sine meninger og de ønsker å reflektere rundt sine meninger og hverdagspraksiser.

Jeg har ikke lyktes i å fange et vidt spekter av fedre. Alle fedrene i denne undersøkelsen er etnisk norske, de lever i toforeldrefamilier med to inntekter og det ser ut til at alle har forholdsvis god økonomi. Fedrene forteller om et lavt konfliktnivå og et harmonisk hjem. Det er liten variasjon i målgruppen, og oppgaven savner med dette et mer blandet utvalg. Når det er sagt, vil jeg presisere at oppgaven har begrensninger, både hva gjelder tid og omfang. Oppgaven er ikke ment til å være representativ, til det er utvalget for lite og for snevert. I en kvalitativ undersøkelse, hvor det er nokså nær kontakt med et lite antall informanter, er det vanskeligere å snakke om representativitet på samme måte som for eksempel ved en stor kvantitativ undersøkelse.

I forkant av intervjuene

Før intervjuene utarbeidet jeg en intervjuguide¹⁰.

En intervjuguide inneholder emnene som skal tas opp i intervjuet, samt hvilken rekkefølge de skal ha. Guiden kan gi en grov skisse av hvilke emner som skal dekkes, eller den kan være et detaljert oppsett med nøyaktige spørsmålsformuleringer (Kvale 2001:76).

I utarbeidelsen av intervjuguiden fant jeg først temaene jeg ønsket å snakke med fedrene om, deretter utarbeidet jeg noen hovedspørsmål og underspørsmål ut fra temaene. I arbeidet med spørsmålene var det viktig å tenke på hvilke spørsmål som ville gi meg de svarene jeg var ute etter. Jeg valgte å ha en blanding av en grov skisse og nøyaktige spørsmål, slik at intervjuet skulle få muligheten til å foregå som en nokså fri samtale. Temaene hadde en rekkefølge, men en slik grov guide gav rom for endringer i denne. Dette er en av fordelene med en grov skisse og et semistrukturert intervju, at det gir rom for endringer. De mer nøyaktige underspørsmålene jeg utviklet fungerte som en støtte eller påminner om hva jeg ønsket besvart, og ble noen ganger brukt, andre ganger ikke.

¹⁰ Vedlegg 4

Før jeg startet på selve intervjurunden, gjennomførte jeg et prøveintervju. ”I en kvalitativ intervjustudie må det alltid foretas ett eller flere prøveintervju både for å teste ut intervjuguiden, men også for å teste seg selv som intervjuer” (Dalen 2004:34). Dette intervjuet var veldig nyttig, jeg fikk tilbakemelding på intervjuguiden og metoden, testet ut lydopptakeren og prøvde meg som ”forsker” før alvoret satte i gang. Konkret førte dette til at noen av spørsmålene ble forkastet, og noen spørsmål tilført guiden. ”Etter at de første intervjuene er gjennomført, kan det nettopp være behov for å justere noen av spørsmålene” (Dalen 2004:27). En slik utprøving av spørsmål er også med på å sikre validitet. Valide svar er ifølge professor Steinar Kvale et spørsmål om å spørre riktig. (Kvale 1987 etter Holter og Kalleberg 1996:23). ”Validiteten i datamaterialet styrkes ved at intervjueren stiller ”gode” spørsmål som gir informantene anledning til å komme med innholdsrike og fyldige uttalelser” (Dalen 2004:107-108). Dette er også forutsetninger for å kunne gjøre gode fortolkninger (Dalen 2004). Videre gav prøveintervjuet meg et perspektiv på hvor lang tid intervjuet ville ta.

Gjennomføring av intervjuene

Selve gjennomføringen av intervjuene var interessant og lærerik, og ga meg godt med empirisk materiale. ”Man lærer å bli en god intervjuer gjennom å intervjuer” (Kvale 2001:92). Dette merket jeg godt, opplevelsene av intervjuene ble bedre og bedre for hvert intervju. Jeg ble roligere, tryggere på min rolle som intervjuer og opplevde etter hvert mindre problemer med stillheten som kunne komme innimellom temaer og spørsmål. Ved enkelte tilfeller ga stillheten rom for videre utdypning fra informantens side, og interessante poenger for meg. ”For forskeren er dette spørsmålet kanskje veldig godt forberedt og utledet på bakgrunn av teorilesing og diskusjoner. For informanten kan det være første gang han gir seg tid til å tenke over hva han egentlig mener om det temaet som introduseres” (Dalen 2004:37). Jeg opplevde at mine evner til å gi fedrene rom for å tenke utviklet seg i positiv retning etter hvert som intervjuene skred av gårde. Jeg ble også mer og mer bevisst på mitt eget kroppsspråk utover i intervjurunden. Jeg opplevde det som utfordrende å være nøytral, med det mener jeg å ikke gi fedrene positiv eller negativ tilbakemelding i form av bekræftende svar eller kroppsspråk. Det ble etter hvert tydelig for meg at kroppsspråk kan gi vel så gode tilbakemeldinger som verbalt språk, og i situasjoner der jeg ble spesielt engasjert, var kroppsspråket vanskelig å skjule.

”Man bør merke seg at det ikke bare er spørsmålene som kan være ledende, men intervjuerens egne verbale og kroppslige respons til et svar kan også fungere som positive eller negative forsterkere på svaret som er gitt, og dermed påvirke svarene på andre spørsmål” (Kvale 2001:97).

Videre tok jeg et bevisst valg hva gjelder å ikke presse på fedrene for å skaffe informasjon. Selv om samtaler om farsrollen ikke er et svært følelsesladet tema for de fleste, er det likevel en viktig og privat del av fedres liv. En intervjusituasjon er preget av fortrolighet, derfor anså jeg det som viktig å ikke presse fedrene nettopp av respekt for den private sfæren. Utforming av farskap og omsorgspraksis har sine sensitive sider, og fedrene kunne komme til å oppleve et press for eksempel i forhold normene for rett og galt. Det er mye snakk om ”riktig oppdragelse” i samfunnet i dag, og føringene som legges for ”det gode farskapet” er mange. Jeg opplevde imidlertid at fordi jeg ikke har barn var fedrene ekspertene i dette henseende, og de følte seg kanskje ikke truet når det gjelder egen omsorgspraksis. Jeg var heller ikke ute etter å diskutere god eller dårlig utøvelse av farskap, jeg var ute etter fedrenes hverdagsfortellinger.

Seks av intervjuene ble gjennomført på fedrenes arbeidssted og på ulike biblioteker, ett intervju ble gjennomført hjemme hos familien og ett intervju ved Universitetet i Oslo. Jeg opplevde at samtlige intervjuer forløp lett, fedrene var hyggelige og produktive, i hvert fall for min del. Alle fedrene var imøtekommende og åpne mot meg, og stemningen under intervjuene var god. Det er selvsagt slik at noen intervjuer ”fløt” lettere enn andre, da mennesker er forskjellige. Noen bruker mange ord når de snakker, andre bruker færre. Jeg brukte lydopptaker under intervjuene, dette for å slippe å notere samtalene og heller fokusere på hva fedrene faktisk sa. Samtlige fedre godtok bruken av lydopptaker.

Alle intervjuene startet med at jeg kort presenterte prosjektet, og ga fedrene et informasjonsskriv med samtykkeskjema¹¹ for signering. Noen av fedrene hadde signert samtykkeerklæringen før intervjuet, da snakket jeg litt om prosjektet før selve intervjuet satte i gang. Varigheten på intervjuene var mellom 55 og 90 minutter. Som regel varte intervjuet litt over en time. Etter hvert intervju skrev jeg ned inntrykket av intervjuet, viktige ting som hadde blitt sagt, spesielle ting jeg la merke til eller andre ting jeg synes var viktige

¹¹ Vedlegg 3

å huske. Slike feltnotater er viktige, slik at en husker settingen intervjuet ble gjennomført i, samt stemninger og følelser relatert til intervjuet.

Under intervjuene opplevde jeg det som utfordrende å klare å holde fokuset. Fordi jeg er en nokså fersk forsker, var det vanskelig å være avslappet nok til at jeg var fullt tilstede hele tiden. Særlig under de første intervjuene fokuserte jeg mye på intervjuguiden og det neste spørsmålet jeg skulle stille, i stedet for å høre godt etter hva fedrene snakket om der og da. Dette førte til at jeg ved enkelte anledninger ikke fulgte godt nok opp det fedrene sa. Jeg kunne godt ha fulgt opp fedrenes svar bedre i noen situasjoner. Det ble imidlertid lettere å holde fokuset etter hvert, og i de siste intervjuene opplevde jeg ikke dette som noe vesentlig problem.

Presentasjon av informanter

Så til fedrene vi skal bli kjent med. Det er åtte av dem, og de befinner seg i alderen 32 til 67 år. Alle fedrene jeg har intervjuet er etnisk norske, noen kommer fra andre steder i landet enn Oslo, men alle bor nå i Oslo. Som tidligere nevnt kan jeg være fristet til å kalle noen av dem refleksivitetens vinnere, men de kommer alle sammen ut som ”vellykkede” og privilegerte samfunnsborgere, tilhørende i middel- eller øvre middelklasse. Fedrene har mellom ett og fire barn, barna er i alderen 4 måneder til 47 år. Fedrene lever sammen med barna til daglig og er enten gifte eller samboende med barnas mor på intervjutidspunktet. En av fedrene har fått sitt andre ”kull” med barn og bor sammen med ny partner og deres felles barn til daglig. Denne faren bor ikke sammen med sine eldste barn.

Fire av fedrene, ”Vegard”, ”Sverre”, ”Trygve” og ”David” er fedre som er mye sammen med barna sine, de forteller om en sterk tilknytning til barn og familie og har blant annet gått ned i arbeidstid for å få mer tid til familien. De forteller videre at de valgte å ta mye permisjon, det vil si mer enn fedrekvoten, da barna var små. Når det gjelder arbeidsdelingen i hjemmet forteller disse fire det som ligner på en nokså likestilt arbeidsfordeling.

”Martin”, ”Pål”, ”Torstein” og ”Thomas” er fedre som jobber mye. De har krevende jobber, hva Brandth og Kvande kaller grenseløse og forførende jobber (Brandth og Kvande 2003:50). ”Pål” beskriver det slik;

Man kan nesten jobbe så mye man vil. (...) Alt haster.

Disse fire jobber ofte på kvelden og i helger, de har en sterk tilknytning til arbeidslivet, men prioriterer barna når de har fri. Fedrene her beskriver at hovedansvaret for hjemmet ligger hos partneren. Det er imidlertid variasjoner når det gjelder hjemmearbeidet for denne gruppen. ”Thomas” beskriver at han gjør mer ”hjemmeting” enn det for eksempel ”Pål” beskriver. Fellestrekket i denne gruppen av fedre er at de har en partner som stiller opp på hjemmebane, det Gillis (1996) kaller en *homemaker*, det Aarseth betegner som en *hjemskaper*; ”... den kvinnelige hjemskaperen som en bestemt figur som koordinerer det hele og har ansvaret for hjemmets utforming og emosjonelle atmosfære” (Aarseth 2008:17).

3.3. Om å anvende samtale som forskning

Mitt ståsted i forhold til tema

Oppgaven handler om fedre og fedres hverdagsliv og alle informantene i studien er fedre som har et dagligliv med barn og familie. De har dermed god erfaring med og kunnskap om sin farsrolle og sitt familieliv, noe som er med på sikre oppgavens troverdighet. Når det kommer til min rolle som forsker, er det av betydning at jeg verken er en mann eller en far. Jeg har dermed få likhetstrekk med informantene mine, det er derfor viktig at jeg benytter meg av de ”riktige” informantene for oppgaven. ”Det er imidlertid visse forhold en ikke kan endre, som for eksempel intervjuerens alder, kjønn og etnisk tilhørighet” (Dalen 2004). Jeg møtte informantene mine med kjønnet, alderen og bakgrunnen jeg har og disse faktorene kan ha hatt betydning for forskningen jeg har utført. Fordi oppgaven handler om menn og er en del av mannsforskningen, kan min posisjon som kvinnelig forsker være av betydning.

”Mannsforskning er både kvinnelige og mannlige forskeres teoretiseringer over menn og mannlighet. Forskerens kjønn må her holdes atskilt fra forskningens objekt, selv om vi vet at forskerens kjønn kan ha innflytelse på hvilket perspektiv som anlegges og hvilke konklusjoner man trekker i forskningen. Forskning i seg selv er ikke objektiv praksis” (Lorentzen 2006:121).

For eksempel kan den mannlige informanten fremheve kjønnsforskjellene for å ta kontroll over intervjusituasjonen og styrke sin maskulinitet. Jeg opplever ikke at dette har vært et tema i noen grad. Fedrene opplevde kanskje at de ikke behøvde å bevise sin mannlighet, de var ekspertene på intervjuets tema. Jeg opplever med andre ord at kjønn, alder og bakgrunn ikke har hatt vesentlig betydning for materialet som kom ut fra intervjuene, men det kan

imidlertid hende at jeg hadde fått andre svar, eller stilt andre spørsmål dersom jeg for eksempel hadde hatt en annen bakgrunn.

Som mennesker har vi alle ulike forståelser av fenomener. Forskere er også mennesker, og jeg har mine forståelser av fenomenet farskap og hvordan det er å være far i Norge. Selv om jeg har møtt informantene som *forsker*, vil mine valg av oppfølgingsspørsmål og fokus være preget av denne posisjonen og de erfaringene jeg tar med meg inn i intervjusituasjonen. Erfaringer som dette ligger som et bakteppe bak menneskers tanker og handlinger, og kalles *forforståelse*. ”Det vil si alle typer ideer vi har med oss på forhånd, og som virker bestemmende på opplevelsen og fortolkningen av det den andre forteller” (Røkenes og Hanssen, 2002:54). Vi tar med oss vår historie og kultur inn i møtet med den andre, og dette er med på å forme hvordan vi forstår og tolker den andre. Det sentrale er å anvende sin forforståelse på en måte som gir forståelse av informantene. ”Bevissthet om egen forforståelse gjør forskeren mer sensitiv når det gjelder å se muligheter for teoriutvikling i eget intervjumateriale” (Dalen 2004:18).

Etiske utfordringer og refleksjoner ved samtale som forskning

I prosessen som har resultert i denne oppgaven, har etiske vurderinger hele tiden vært til stede. Valgene jeg har tatt i forhold til oppgaven har etiske konsekvenser jeg har måttet ta hensyn til. I intervjuprosessen var det som nevnt viktig å ta hensyn til informantenes integritet, i forhold til å ikke presse dem med for nærgående spørsmål. Som intervjuer opplevde jeg å få nær kontakt med informantene, dette er det viktig å respektere. ”De etiske dilemmaene i forbindelse med datainnsamlingen er særlig knyttet til at forskeren ikke misbruker den nære kontakten” (Thagaard 1998:101). ”Forskeren har et ansvar for å ikke misbruke tilliten ved for eksempel å presentere tolkninger av dataene som kan oppleves som krenkende av informanten (Thagaard 1998:103). Informantene har ikke muligheten til å kontrollere dataene før etter at de er publisert, og er derfor prisgitt mine tolkninger og bruk av dataene.

I forkant av intervjuene, og i rekrutteringen, er det også flere etiske hensyn å ta. For eksempel skal alle forskningsprosjekter som omhandler menneskelige data meldes inn til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste, NSD, som vurderer og sikrer informantens personvern. ”Samfunnet stiller krav om at all vitenskapelig virksomhet skal reguleres av overordnede etiske prinsipper som er nedfelt i lover og retningslinjer.” (Dalen 2004:111).

Videre i rekrutteringen av informanter er det viktig å informere om prosjektet, hvilke mål prosjektet har og hva dataene skal brukes til. Informantene har krav på informasjon, slik at de kan gi et *informert samtykke* til å delta i studien. “Et informert samtykke innebærer at intervjupersonene informeres om undersøkelsens overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektplanen, og om mulige fordeler og ulemper med å delta i forskningsprosjektet.” (Kvale 2001:67). Et informert samtykke betyr også at det er frivillig å delta i prosjektet og at informanten kan trekke seg fra prosjektet når som helst, med viten om at alt datamateriale som angår ham eller henne da vil bli slettet. Et slikt informert samtykke er viktig for å hindre utilbørlig påvirkning og tvang (Kvale, 2001). Videre har informantene krav på konfidensialitet og anonymitet, ingen skal kunne kjenne dem igjen i oppgaven.

”I kvalitative intervjustudier er dette kravet særlig viktig fordi forsker og informant møtes ansikt til ansikt. Informanten må føle seg trygg på at de opplysninger som kommer frem... blir behandlet fortrolig, og at de ikke senere skal kunne føres tilbake til vedkommende” (Dalen 2004:113).

”Spørsmålet om gjenkjennelse er imidlertid knyttet til hvordan forskeren håndterer utsnittene av teksten. Særlig er det viktig at forskeren unngår sitater som er preget av spesielle ord og uttrykk som kan bidra til identifikasjon” (Thagaard 1998:166). For å møte dette kravet har jeg valgt å skrive alle sitater på bokmål, slik at informantene ikke kan kjennes igjen ut fra dialekter. Videre har informantene fått fiktive navn, og enkelte steder er viktige kjennetegn skiftet ut. Sitatene er imidlertid ikke forandret slik at fedrenes meninger er endret.

Intervjuet, og bearbeidingen av intervjuet er en gjensidig påvirkningsprosess mellom forskeren og informanten, og det er av betydning at interaksjonen bærer preg av et ”subjekt-subjekt”-forhold. ”Etter intervjuene, når samtalene er blitt gjort om til tekst er det viktig å bevare subjekt- subjekt-forholdet” (Thagaard 1998).

Den kvalitative intervjuformen bygger på menneskelig samspill, og det er en metodisk forutsetning at det skapes intersubjektivitet mellom forsker og informant. Intersubjektivitet betyr ordrett ”mellom subjekter”, og i samfunnsforskning omfatter begrepet hvordan begreper og situasjonstolkninger blir felles mellom mennesker (Dalen 2004:105).

Filosofen Martin Buber skildret forskjellen på et ”subjekt-objekt”-forhold og et ”subjekt-subjekt”-forhold. ”Det første reduserer medmenneske til ein gjenstand, og medfører ei

avstumping av subjektet sjølv i neste omgang. Det andre forholdet ber i seg at ein opnar opp for medmenneske, slik at ein sjølv risikerer å bli påverka og endra” (Buber 1967 i Aadland 2003:37).

Til et *det* er det avstand. Vi betrakter den andre utenfra og forholder oss til vedkommende på samme måte som til en gjenstand. ... Et jeg-*du* møte, eller et subjekt-subjekt-møte er annerledes. Da møtes vi i en felles opplevelse. Vi møtes ”innenfra” emosjonelt og opplevelsesmessig (Røkenes og Hanssen, 2002:48).

Men, selv om intervjuet er et ”subjekt-subjekt”-forhold, poengterer Kvale (2001) at forskningsintervjuet ikke er en samtale mellom likeverdige deltagere, fordi det er forskeren som definerer og kontrollerer situasjonen.

Validitet og reliabilitet eller troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet?

Reliabilitet handler om i hvor stor grad en kan se på resultatene av denne undersøkelsen som pålitelige. Kan mine resultater reproduseres av en annen forsker om en tid, som da oppnår det samme resultatet? Dersom en kan svare ja på det, er det en stor grad av reliabilitet i undersøkelsen. Når det er snakk om kvalitative undersøkelser og samspillprosesser som det et intervju faktisk er, vil det imidlertid være vanskelig å snakke om reliabilitet på denne måten. Å bruke intervju som metode for innsamling av data er å bruke en menneskelig prosess. Arnfinn Andersen sier det slik;

Intervjuguiden, spørsmålene, informantens opplevelse av intervjueren, intervjuerens forhold til informantene, forskerens nysgjerrighet og subjektive interesse – alt dette vil variere fra intervju til intervju og fra person til person. Andre vil kunne gjennomføre et intervju med bakgrunn i den samme intervjuguiden som meg, men ingen ville fått de samme svar ... (Andersen 2003:53).

Nettopp fordi et intervju er en samtale mellom to subjekter, vil ingen av intervjuene være like. ”Både det enkelte individet og omstendighetene endrer seg, noe som gjør det vanskelig å etterprøve resultatene” (Dalen 2004:103). Når det gjelder kvalitativ forskning kan det derfor være lettere at

”vurderingen av forskningens kvalitet kan knyttes til begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. Begrepene fremhever den kvalitative tilnærmingens særpreg og erstatter begrepene reliabilitet, validitet og generalisering som benyttes i kvantitative studier” (Thagaard 1998:169).

Troverdighet er nært knyttet sammen med tillit og åpenhet. Thagaard (1998) sier at troverdighet innebærer at forskeren gjør rede for forskningssituasjonen og relasjonen til informanten. ”Å argumentere for et troverdig materiale vil henge sammen med å tydeliggjøre forholdene materialet har blitt til under, å benytte seg av en metode som er passende for den en ønsker å finne ut og å ha logikk i forskningsprosessen og resultatene” (Holter og Kalleberg 1996:23). På denne måten er troverdighet relatert til validitet; “Grunnlaget for å drøfte validiteten av de datainnsamlingsmetodene som er valgt, må være at de er tilpasset den aktuelle undersøkelsens mål, problemstillinger og teoretisk forankring” (Dalen 2004:107). Troverdighet og validitet handler om at metoden jeg har valgt faktisk måler det jeg ønsker å måle. For denne oppgaven blir det sentrale om resultatene forteller noe om fedres hverdagsliv. Får jeg tak i hva som er viktig for fedrene? Har jeg funnet noe av det som er med på å konstruere fedrenes identitetsprosjekter?

Bekreftbarhet har også noe til felles med validitet. ”Å validere er å kontrollere. Forskeren har et kritisk syn på sine tolkninger, og uttrykker eksplisitt sitt perspektiv på emnet som studeres og hva slags kontroll som utøves for å motvirke en selektiv forståelse og skjev tolkning” (Kvale 2001:168).

Mens troverdighet er knyttet til fremgangsmåter i undersøkelsen, er *bekreftbarhet knyttet til tolkningen av resultatene*. Bekreftbarhet innebærer at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger, og at prosjektets resultater kan bekreftes av annen forskning (Thagaard 1998:181).

For å vurdere egne tolkninger er det sentralt at hele forskningsprosessen er tydelig. Da kan andre følge premissene for tolkningen og se om resultatene faktisk samsvarer med annen forskning. ”Utgangspunktet for overførbarhet er at forskeren argumenterer for at tolkningen basert på en enkeltstående studie kan være relevant i en større sammenheng” (Thagaard 1998:185). Kan mine teorier, datamateriale og drøftning si noe om fedres hverdagsliv og konstrueringen av farskap?

Analyse og tolkning av data

Monica Dalen (2004) argumenterer for at forskeren "... starter analyseprosessen tidlig i kvalitative studier, faktisk allerede i intervjufasen hvor forskeren iakttar og observerer underveis i prosessen" (Dalen 2004:62). For eksempel vil spørsmål jeg velger å ikke stille, eller utdypende spørsmål jeg bare tar opp i ett intervju illustrere en slik analyse av data.

Etter intervjuene satt jeg igjen med nesten 10 timer lydopptak. Fordi tiden var knapp, valgte jeg å grovtranskribere intervjuene. Det vil si at jeg lyttet til dem, trakk ut de viktigste temaene og skrev ned de viktigste delene av intervjuene. Dette resulterte i om lag 120 håndskrevne sider tekst. Fordi jeg ikke skrev ut alle intervjuene til fulle, har jeg benyttet meg mye av lydopptakene under analyseprosessen. Målet med analysen var å finne essensen i fedrenes fortellinger, hva som er viktig for fedrene og hvordan deres dagligliv er. Det første jeg gjorde etter grovtranskriberingen var å dele dataene i temaer som umiddelbart fremsto som sentrale i forhold til det teoretiske utgangspunktet mitt, temaer som også intervjuguiden var basert på. Inn i temaene plasserte jeg sitater fra fedrene. Etter hvert viste det seg imidlertid at noen av tingene fedrene la vekt på, ikke passet inn i temaene jeg hadde. Dermed oppstod nye temaer og nye teoretiske perspektiver. Denne måten å analysere på bærer preg av det Thagaard kaller *temasentrert analyse*. "Forskeren retter fokus mot et utvalgt tema og sammenligner informasjon fra alle informantene om det utvalgte temaet" (Thagaard 1998:149-150). Denne analysemetoden stykker opp informantenes utsagn etter temaer. Dette kan gi et etisk dilemma fordi informantenes fortellinger deles opp og kan miste sammenhengen og helhetsperspektivet. Informantene kan oppleve at det de har sagt blir misforstått eller tatt ut av en sammenheng. Fordelen med metoden er imidlertid at fordi det er temaet som står i sentrum, ikke informantene, er det relativt enkelt å anonymisere dem.

Svakheter ved å bruke samtale som forskning

En innvending mot kvalitative intervjuer som metode kan være at det er informantens subjektive meninger som kommer frem, dataene er avhengige av informantene og er derfor ikke objektive. Men, det er faktisk denne intervjuformens styrke at den fanger opp ulike synspunkter og variasjoner i informanters oppfatninger. Dermed gir metoden et mangfoldig bilde av et tema (Kvale 2001). "En vanlig kritikk av forskningsintervjuene er at funnene ikke er valide fordi intervjupersonenes informasjon kan være usanne" (Kvale 2001:169).

Informantene kan komme til å svare det de tror forskeren vil høre, de kan ønske å stille seg selv i et godt lys eller velge en bestemt fremstilling av seg selv. Videre er det en svakhet at

jeg ikke kjenner utøvelse av farskap innenfra. Jeg har ikke deltatt i farskapet eller observert fedrene i aksjon. Kvale (2001) sier at en bør ha et godt innblikk i det en forsker på, dette er for meg en begrensning. Selv om jeg har lest mye teori som omhandler feltet, har jeg ikke en ”innenfra”-forståelse av fedrene. Mine antagelser er basert på kunnskap ”utenfra”. Jeg har måttet støtte meg til informantenes fortellinger for å danne meg et bilde av deres farspraksiser.

DEL 2 ANALYSE

Oppgavens fokus er fedres hverdagsliv og videre hvordan fedrene konstruerer sine farskap. I denne delen av oppgaven vil jeg vise hvordan fedrene i undersøkelsen snakker om hverdagen som far og om forholdet til barna sine. Først vil jeg ta opp hvordan fedrene opplever sitt farskap, deretter hvordan de respektive farskap konstrueres og utøves, før jeg til slutt vil presentere hvordan fedrenes fortellinger vitner om kjønnsnøytrale omsorgspraksiser og farsprosjekter som ikke lar seg styre av et grådig og forførende arbeidsliv. Del 2 av oppgaven beskriver hovedfunnene i undersøkelsen, og jeg vil med dette søke å besvare problemstillingen og forskerspørsmålene presentert i kapitel 1.3.

4. Fedrenes opplevelse av farskapet

Helt rått! – Overveldende! - Det er jo det største som kan skje, så du er jo ikke litt forberedt en gang! (Thomas)

Slik beskriver en av fedrene i undersøkelsen hvordan det var å bli far. I tillegg til denne beskrivelsen trekkes følelser som glede, stolthet, lettelse og spenning særlig frem. På den andre siden beskriver fedrene også følelser av ansvar, bekymringer, usikkerhet, redsel og frykt. Dette kapitlet utdyper hvilke følelser fedrene har opplevd og fremdeles opplever, i forhold til det å være far. Kapitlet vil også omhandle hvordan farskapet har utviklet fedrene som personer og hvordan fedrene opplever sin egen omsorgskompetanse.

4.1. En ny verden

Fedrene beskriver det å få barn som en ny verden. I denne nye verdenen er det mye spenning, glede og moro, men på den andre siden er dette nye både skummelt, usikkert og krevende. Arbeidsliv, fritid og hverdag prioriteres på nye måter og farskapet er noe som gir fedrene en ny identitet. De er ikke lenger "bare" seg selv, men har blitt del av noe større. Jobben beskrives ikke lenger som det viktigste i livet, familien og da særlig barna har fått hovedprioritet.

Hele perspektivet flyttes til noe som er enda viktigere, som er overordnet alt. Som er barna. (Martin)

Med dette ser en at maskulinitetens tradisjonelle binding til arbeidslivet får en kompanjong, også familien er med på å forme fedrenes identitetsprosjekter. Som oppgaven tidligere har beskrevet er fedrene på vei hjemover, og det å bety noe for noen, og å gjøre en forskjell i familiens liv ser ut til å være en viktig årsak til denne orienteringen mot hjemmet. Vi ser her at fedrene opplever en reorientering i livet sitt, fokuset flyttes til noe nytt. De konstruerer en mening med livet gjennom barna og familien, ting som før var viktigst og riktigst må vike til fordel for farskapets plass.

Jobben blir jo da mindre viktig på et vis, ok jeg er her og det er gøy og jeg jobber jo for å jobbe også. Men den [jobben] får en annen rolle fordi det primære er jo familien. (Pål)

Vi ser en orientering ”innover”, til det en kan kalle en kjerne i tilværelsen, som resten av livet dreier rundt. Familien blir denne kjernen.

Alle fedrene i undersøkelsen beskriver forandringer i tilværelsen, men av ulik grad. Seks av fedrene beskriver at det å bli far har endret tilværelsen totalt, mens for to andre dreier endringene seg hovedsakelig om forandringer i hverdagslivets rutiner. En far forteller at hverdagen stort sett er den samme, bortsett fra at det nå er et barn som opptar fritiden. En annen forteller at barnets inntog i familien har skapt nye forutsetninger både for parforholdet, arbeidslivet og hverdagslivet. Alle fedrene beskriver at det ikke er egne interesser som fyller fritiden lenger, for eksempel nedprioriteres trening, sosiale turer og venner til fordel for familien og barnet.

Veldig mange av vennene har forsvunnet ut i periferien etter at vi har fått barn. Og det er helt greit, det er et bevisst valg også i forhold til jobben, at noe må ofres. Og da blir det dessverre sånn. (Thomas)

Her ser vi at venner blir prioritert vekk til fordel for barna, men også til fordel for arbeid. Noe må ofres. Studien utført av arbeidsforskningsinstituttet, LL07, underbygger funnet om at venner nedprioriteres, menn i etableringsfasen og gifte menn strever med å innpasse tid til venner (AFI- rapport 1/2008). Når vi ser at arbeid og familie betyr mest for mennene, er dette med på å forklare funnene. ”Dette indikerer igjen at det er noe med tidsbruken hos voksne menn som utgjør en utfordring i forhold til vennskap (AFI- rapport 1/2008:245). Fedrene i denne undersøkelsen forteller imidlertid om at partner og familie har tatt over flere av oppgavene venner har, og fedrene beskriver sine partnere som sine næreste venner. Dette er et sentralt poeng i forhold til vennskap, da venner er med på å utvikle og forme menneskers identitetsprosjekter. Vi utvikler oss og sosialiseres i samspill med andre mennesker, vennskap er derfor viktig. Den amerikanske sosialpsykologen Georg Herbert Meads teori om speiling handler om nettopp dette, at et individs oppfatning av seg selv påvirkes av andres respons og tilbakemeldinger.

Jeg har en veldig god kone! Rett og slett. En veldig god støttespiller. Og det er veldig viktig, for det gjør det mye lettere. Når du får oppbacking på det du gjør, og det du gjør er riktig og får fornuftige korrigeringer på ting som kunne vært gjort bedre, da gjør du en bedre jobb. (Martin)

For noen av fedrene oppleves likevel tapet av venner som sårt. Men, det handler om prioritering og flere av fedrene opplever at vennene sklir ut i periferien for en periode, men at denne perioden er forbigående. Venner er ofte i samme ”travle” situasjon, med etablering og stifting av egen familie. Det er fedrenes bruk av tid som spiller inn og skaper utfordringer i forhold til å bevare gamle vennskap og også skape nye.

Som vi har sett har mennene i denne undersøkelsen fått et annet fritidsinnhold etter at de ble fedre og det er viktig for dem å tilbringe tid med familien. Nettopp tid ser ut til å være en sentral verdi i fedrenes fortellinger om hverdagen. Det å tilbringe tid med barna, være sammen med dem uten å være styrt av tiden, og det å være tilstede for barna er viktig i fedrenes omsorgspraksiser. Ved å se på hva fedrene forteller at de gjør når de er sammen med barna, kan det virke som om de har kommet på sporet av den langsomme tiden. ”...omsorgsarbeid er å bruke tid. ... De har dermed fått erfaring med at det å bruke tid blir viktig. Og det er tid i form av å være tilstede for barnet sitt” (Brandth og Kvande 2003:107). To av fedrene illustrerer dette, først ”Thomas” som snakker om tiden i pappapermisjon;

... å heller kunne ta dagen sånn som den gikk, og det som passet. ... Heller bare kose seg og slappe av og... ja. (Thomas)

Dette andre sitatet er en del av historien om en datters leggerutiner, hvor ”Martin” forteller at en av foreldrene leser for datteren hver kveld og gjerne ligger sammen med henne i sengen etterpå og prater om ting datteren er opptatt av;

Og for min del synes jeg det er innmari herlig å kunne ligge i sengen sammen med henne om kvelden, for det at da kommer veldig ofte spørsmålene. ... Det er da vi snakker om ting som hun er redd for, som hun er bekymret for, som hun er glad for, som hun lurere på. Det synes jeg er innmari trivelig. (Martin)

Her ser vi hvordan barnets behov regulerer tidsbruken, det er barnets behov som gjør tiden langsom (Brandth og Kvande 2003). Barnas behov har blitt fedrenes behov, de har internalisert barnets behov til sine. Når fedrene i undersøkelsen beskriver hvordan de selv

har ønsket og lagt til rette for å bli kjent med barna sine, fortelles samtidig om muligheter de har gitt barna til å bli kjent med dem. Denne gjensidige relasjonen og fedrenes egne ønsker om å bli kjent med barnet, vitner om at fedrenes opplevelse av egenverdi i relasjonen får en sentral plass i deres nærværende praksis.

4.2. Ansvar, glede, redsel og bekymring

Alle fedrene i undersøkelsen opplever det å bli far, og det å ha en egen familie, som et stort ansvar. Flere av fedrene setter likhetstegn mellom det å bli familie og det å få barn, altså at det er først når de fikk barn at de ble en familie.

... vi har blitt en familie og det var jeg ikke før. Jeg hadde ikke noe familie, sånn egen familie før. (Sverre)

Dette ser vi igjen i forskning gjort av Arnfinn J. Andersen (2003). "Det er gjennom barna at den heteronormative rammen for familie og foreldreskap blir videreført (Andersen 2003:14). Familien blir til når barna kommer. Fedrene beskriver at farskapet har ført med seg at de har fått et ansvar som er veldig viktig og at de nå må ta hensyn til andre enn bare seg selv. Fedrene beskriver barnet som viktigere enn alt, de må ta hensyn til barnet heller enn til seg selv og sine egne ønsker. På mange måter har barnets behov blitt fedrenes behov. Barnet er noe de skal ta vare på, og noe som er helt avhengig av dem. Fedrene føler en sterk tilknytning til barnet og er oppatt av å være tilgjengelige, omsorgsfulle og nærværende fedre. Ansvaret de opplever gjør at andre ting blir mindre viktige i fedrenes liv, for eksempel arbeid og fritidsaktiviteter. Fedrene har også blitt mer bevisst på konsekvenser av egne handlinger.

En tenker litt mer på, rett og slett på konsekvenser. En er ikke alene lenger, en har andre å ta ansvar for. (Thomas)

Med ansvaret følger også krav. Fedrene må gjøre en innsats for farskapet, valg de tar vil få konsekvenser for barnet og deres relasjon. Dette er noe fedrene tenker mye på, for eksempel i forhold til prioritering av tid.

Det er jo egentlig et spørsmål om hva du prioriterer. Prioriterer du å være på jobb eller prioriterer du å være sammen med familien? (Sverre)

Fedrene beskriver også at valg de tar i forhold til jobben, tas på bakgrunn av ønsker de har om å være nærværende fedre. Fire av fedrene i utvalget uttaler at de har valgt en jobb som lar dem prioritere og ta hensyn til familien. To av fedrene beskriver videre at jobben de har valgt kanskje ikke betaler den beste lønnen, men gir tid og fleksibilitet i stedet.

For jeg hadde et annet jobbtilbud og der hadde jeg tjent dobbelt så mye som det jeg gjør, men det hadde også da krevet dobbelt så mye. For å si det minst. (Vegard)

Den nevnte fleksibiliteten oppleves som et gode for fedrene, men de beskriver samtidig at fleksibiliteten har sin pris.

Men det blir mye til at jeg... da må jeg eventuelt jobbe litt på kvelden, etter at de [barna] har lagt seg. (David)

Prisen fedrene betaler for den fleksible jobben er for eksempel at de jobber på kvelden når barna har lagt seg. Brandth og Kvandes (2003) beskrivelser om grenseløse jobber ser vi igjen her, jobben skal gjøres. På den andre siden er det et bevisst valg fedrene gjør, den fleksible jobben legger til rette for et nærværende farskap. Når fedrene velger å jobbe etter at barna har lagt seg vitner dette om deres prioritering av barna fremfor jobben. De strekker seg langt for å være nærværende fedre. Noen av fedrene beskriver at de er mer jobbfleksible i perioder, mindre i andre perioder;

Noen perioder er jeg fryktelig opptatt med ting som jeg ikke kommer unna, og det gjør at jeg ser lite til familien. (Pål)

”Pål” beskriver imidlertid samtidig hvordan han utøver nærværende farskap også i slike travle tider.

Men da prøver jeg ofte å... enten å kjøre dem om morgenen selv om det ikke liksom er min tur, eller hvis mulig, at jeg drar hjem og spiser middag med dem og jobber hjemmefra etterpå eller kjører tilbake til jobb. (Pål)

Denne faren gjør bevisste valg i sitt farskap. Han jobber mye, men har konkrete løsninger for hvordan han likevel er en nærværende far. På bakgrunn av mitt materiale vil jeg argumentere for at det er dette som er den nye praksisen som beskriver de såkalte *nye fedrene*, ikke det at

de er grunnleggende forskjellige fra sine egne fedre¹², eller at de utøver helt nye farskap. Min påstand er at det er holdningene og tankene som ligger bakenfor og ”inni” farskapene som er det nye.

Ansvar for barna fører også med seg redsel og frykt. Det å ha et ansvar for et annet menneske er en stor oppgave, som noen og enhver kan bli litt skremt av. For fedrene i undersøkelsen er redselen hovedsakelig knyttet til at noe skal skje med barna.

Jeg er veldig redd for å miste barna mine. (...) veldig redd for at noe skal skje med de da. (Vegard)

Frykten for at barna skal bli syke, at de skal oppleve vonde ting, eller bli utsatt for ulykker er sterk. Men fedrene er også redde for å ”miste” barna sine, i forhold til eventuelle fremtidige skilsmisser. Tall fra statistisk sentralbyrå illustrerer realiteten i denne frykten. Tall fra statistisk sentralbyrå forteller at i 2008 bor 3,8 prosent av barna i Norge sammen med far etter samlivsbrudd (<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/barn/tab-2008-04-29-01.html>). For fedrene som nevner denne bekymringen, er det et sentralt poeng i den nærværende praksisen at de skaffer seg argumenter og beviser for at de er like gode omsorgspersoner som mødrene.

I forhold til fødselen og det tidlige foreldreskapet beskriver fedrene ambivalente følelser. Først og fremst opplevde fedrene mye glede, men de opplevde også bekymring i forhold til mødrene og mødrenes opplevelser av fødselen. Dette preger særlig erfaringene fra selve fødselen, men også det tidlige foreldreskapet. En far beskriver fødselen som sterk lykke, men at bekymringer for moren også er klart fremme i minnet. Bekymringer handler om frykten for at noe er galt, eller kan gå galt, både under og etter fødselen. Selve fødselen beskrives som en følelsemessig utmattelse, hvor flere av fedrene beskriver at de gråt av glede og lykke.

Ja, akkurat når barnet kom ut husker jeg, da begynte jeg å gråte... Uten at det var noe sånn... jeg kan ikke huske sist det skjedde. Men det var bare... det var veldig mye følelser. Det var bare så deilig og... ni måneder er fryktelig lenge. Man gleder seg veldig. (Pål)

¹² Se omtalen om *de nye fedrene* i kapittel 2.1.

Når fedrene her forteller åpent og uoppfordret at de gråt, er det interessant. Den svenske mannsforskeren Claes Ekenstam har blant mye annet skrevet om historien til den mannlige gråten. ”Att gråta har länge uppfattats som omanligt i den västerländska kulturen” (Ekenstam, 1998:50). Det at disse fedrene beskriver at de gråt av glede da barnet ble født, representerer på mange måter en ny oppfatning av mannlighet eller maskulinitet. Mannsidealet som har vokst frem i det moderne samfunnet har ikke tradisjon for å vise følelser, selv om dette var helt vanlig lenger tilbake i historien¹³.

En förändring i riktning mot en mer bejakande attityd¹⁴ till manlig gråt har visserligen blivit synlig de allra senaste decennierna, men många män har fortfarande svårt att gråta och skulle definitivt aldrig göra det i andres påsyn (kanskje undantaget sin partner) (Ekenstam, 1998:120).

Som ofte nevnt i denne oppgaven er maskuliniteten og måter menn konstruerer seg som menn på, i endring. En endring som kan synliggjøres gjennom for eksempel noen fedres gledestårer i forbindelse med sitt barns fødsel.

Når det gjelder fedrenes bekymringer etter fødselen og det tidlige foreldreskapet, dreier den seg hovedsakelig om de klarer å være gode fedre for barna sine. Alle fedrene jeg har intervjuet ønsker å gi barna sine den beste ballasten og den mest velutstyrte verktøykassen til å leve gode liv. Frykten for å ikke få til dette, for ikke å strekke til som forelder er sterkt tilstede. Fedrene reflekterer mye rundt dette, en refleksivitet som kanskje kjennetegner den sosiale klassen fedrene befinner seg i, også på andre områder av livet.

4.3. Farskap som selvutvikling

Det er særlig følelsen av ansvaret som ser ut til å ha endret og utviklet fedrene som personer. Ansvaret har ført med seg en større bevissthet om for eksempel bruk av tid. ”Sverre” forteller om hvordan han har blitt mye mer effektiv på jobb etter at han fikk barn. Dette sier

¹³ For eksempel i Homers *Illiaden* der Akilles sørger åpent over tapet av sin kjæreste og venn (Ekenstam 1998).

¹⁴ Bekreftende holdning, min oversettelse.

han, handler om at han skal dra fra jobben klokken fire, han er ikke interessert i å jobbe langt utover ettermiddagen, men vil være sammen med familien.

For min del i hvert fall så har hverdagen blitt, før så jobbet jeg gjerne til seks og syv og sånn, nå går jeg fire. ... Jeg vil gjerne være sammen med barna mine før de legger seg. ... Hvis jeg ikke kommer hjem... til normal tid... så får jeg ikke noe tid til dem. Så jeg vil være hjemme og ha litt mer tid sammen med barna mine. (Sverre)

Faren beskriver også en reorientering i livet, han opplever en orientering mot barna og familien. Dette gjelder alle fedrene i undersøkelsen, de forteller historier om at familien nå er det viktigste.

Det ser videre ut til at fedrene har blitt mer bevisste på sin egen person og på hvem der er. De forteller at de har blitt mer ansvarsfulle og reflekterte som et resultat av at de fikk barn. Fedrene beskriver at de er mer opptatt av trygghet nå enn tidligere, særlig trygghet for barna og familien. Denne tryggheten dreier seg vel så mye om fysisk trygghet som materiell og økonomisk trygghet.

Fedrene forteller videre om at de har blitt mer tålmodige, mer forståelsesfulle og mer fleksible. Tålmodighet og fleksibilitet henger gjerne sammen, og når fedrene beskriver en ny hverdag kan en tenke seg at fleksibiliteten handler om å tilpasse seg en ny situasjon med flere ting å forholde seg til. Dette er erfaringer fedrene beskriver at de drar med seg til andre deler av livet sitt, for eksempel i forhold til jobb. ”Dette viser sammenvevingen av fars- og mannspraksiser, der det ene gjøres relevant for det andre” (Brandt og Kvande 2003:140). Noen av fedrene beskriver det å få barn som ”å bli voksen”. Her kan en igjen tenke seg at det store ansvaret og opplevelsen av forpliktelser spiller inn. Å være voksen forbindes med for eksempel ansvar.

Fra å ha ansvaret først og fremst for seg selv da, og hva man vil gjøre, så får man ansvaret for en annen person som er helt avhengig av deg. Akkurat det ansvaret det har mye å gjøre med å være voksen. Og det synes jeg egentlig er en bra ting da, det å bli ansvarsfull og klare å leve med et sånt ansvar og lære seg å gjøre det på en bra måte, det synes jeg er positivt. Så det synes jeg for egen del også, at den utviklingen er positiv. (David)

Videre opplever fedrene at de er mer grundige i beslutninger som tas som et resultat av at de har fått et stort ansvar. Impulsivitet stoppes oftere enn før av fornuftige tanker og konsekvensanalyser. På den måten har valg i livet blitt påvirket, barnet har kommet inn som et premiss, og barnets behov styrer på mange måter fedrene og de valgene de tar.

Noen av fedrene sier også at de har blitt mer forsiktige. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at de tar mindre sjanser og risiker for eksempel i trafikken eller i forhold til fritidsaktiviteter. Strabasiøse fjellturer og den slags har det blitt mindre av. Dette handler om frykten for at noe skal skje med barna, eller med dem selv for den saks skyld. Som nevnt tidligere er fedrene redde for å miste barna sine, men de er også redde for at barna skal miste dem. For hvem skal da passe på at de har alt de trenger? Det er jo pappa som skal sørge for dem, gi trygghet og ordne opp. Tidligere var far forsørgeren som passet på at barna og familien fikk mat, nå forsørger faren barna ved å gi trygghet og beskyttelse mot farer.

Noen av fedrene beskriver også at de har blitt mer sentimentale etter at de ble fedre. ”David” setter dette i sammenheng med at livet har fått en ny dimensjon, han er med på noe stort.

Det har med, ikke sånn at det forandrer følelsene så voldsomt, men det er det at man blir mer opptatt av visse ting da. Ting som har med barn å gjøre. Jeg blir kanskje lettere rørt av ting da, enn før. ... klarte meg bra uten å være liksom, grave seg for mye ned i følelser da. Det har jo forandret seg litt må jeg innrømme. ... når mye av det, mye av de stundene man får, som man opplever som viktig i livet sitt har med – når man har små barn, så har det mye med følelser å gjøre da. Hva man opplever som viktig forandrer seg. (David)

Her ser vi igjen at fokuset har forandret seg til noe som er større. Det er kanskje denne storheten som gjør at fedrene opplever å bli rørt, de har fått en ny dimensjon inn i livet, forholdet til barnet beskrives som større enn alt annet.

For alle mennesker er det godt å vite at en er elsket, at noen er glade i en og holder av en. Fedrene snakker mye om dette i forhold til oppdragelsen av barna, at barna alltid skal vite at de er høyt elsket. Men, dette er likeså viktig for fedrene. Det at barna ser opp til dem, beundrer dem, regner med dem og er glade i dem betyr mye for fedrene. Opplevelsen av å være ønsket, behøvet og elsket av barna sine trekkes frem som noe av det beste med å være far.

... også legger hun armene rundt halsen min, så sier hun "mmm!" Det er altså en sånn, noe bedre enn det går det ikke an å få det når du er far. Da blir man helt mild og god inni seg. Da blir man sånn, knærne blir litt sånn og man blir litt sånn trang i halsen. Ja. ... Da kjenner man at... whoo... bekreftelse på at hun er glad i deg. Det er ikke noe i verden som er så deilig som at noen forteller at de er glad i deg. Særlig når det er barn ikke sant, da vet du at det kommer rett fra hjertet. (Sverre)

4.4. Fedrenes opplevelse av egen omsorgskompetanse

Fedrene i min undersøkelse har valgt å tilbringe mye tid sammen med barna sine, også mens barna var små. Dette har ført til en nær relasjon mellom dem og barna, og fedrene utvikler stadig sin omsorgskompetanse. Likevel beskriver noen av fedrene at det er moren som er hovedomsørgeren, kanskje særlig i det tidlige foreldreskapet, der moren beskrives som den som "kan det". Omsorg blir i denne forbindelse forstått og forklart som en egenskap kvinner har.

Og altså det virket som om hun har gjort det her alltid. Dette her med babyer. Hun hadde full kontroll. Og for min del så var jo det veldig alright. (Martin)

Denne faren beskriver at moren "kunne det", underforstått at han ikke kunne det. Når det er snakk om omsorg, forstås omsorg ofte som en egenskap alle kvinner har, men som menn ikke besitter i like stor grad (Brandth og Kvande 2003). Men, omsorg er ikke en statisk enhet, en egenskap en enten har eller ikke har. Menn har de samme forutsetninger for å bli gode omsorgspersoner for barn som kvinner. Så hvorfor opplever noen fedre at de er underlegne og satt på sidelinjen? Noen av fortellingene i undersøkelsen vitner om at fedrene opplever seg som underlegne omsorgspersoner sammenlignet med mødrene. Hva ligger bak denne oppfattelsen om at menn er underlegne? "Sverre" kommer med sine tanker rundt dette.

En del av det å ha barnet alene over lang tid... Og da, den delen, menn gjør jo ikke den i like stor grad som kvinner og da har de selyfølgelig en eller annen form for erfaringsmessig overtak i forhold til det. "Jammen, det er ikke sånn på dagen!", "nei, det er det sikkert ikke", og da havner de [mennene] automatisk på defensiven ikke sant, for de vet ikke hvordan...(Sverre)

De, fedrene, vet ikke ”hvordan” og tenker at kvinner har et erfaringsmessig overtak i forhold til omsorg. Dette forteller oss at omsorgserfaring er grunnleggende for utøvelse av omsorg, og at kvinner har en fordel i dette på grunn av det nære båndet som skapes mellom barnet og moren, særlig i det tidlige foreldreskapet.

Inni hodet mitt så er koblingen mellom en mor og et barn tettere enn mellom en far og et barn. Men det, sånn tror jeg det bare er for de fleste. (Sverre)

En av forklaringene til mødrenes, og dermed også fedrenes omsorgspraksis i den første tiden, er basert på denne opplevelsen. Fedrenes omsorgspraksis preges med dette av det Brandth og Kvande kaller den biologiske diskursen. En slik diskurs vektlegger moren som den sentrale omsorgsperson. Det sterke båndet mellom moren og barnet forklares biologisk og mødrenes omsorgserfaring skapes i forlengelsen av at barnet har vært inni morens mage i ni måneder, og at mødrene ammer barnet den første tiden.

En ser jo, spesielt i starten, at barnet er veldig knyttet til moren. Men det har jo sine naturlige grunner. (Thomas)

Når fedrene opplever av at dette mor-barn båndet er naturlig, er dette likevel ikke noe helt uproblematisk.

Spesielt med det første så synes du det var litt sånn, litt dumt da. Men, nå når vi har to så er det ikke noe... Altså du skjønner det jo selvfølgelig. Det er jo maten. Så det er jo klart det. (Thomas)

”Thomas” utdyper videre:

Altså når det er den første og du er helt oppi skyene og du ønsker jo at han skal være like glad i deg som i moren, når du ser liksom at de får et veldig tett bånd, det under amming. Men altså, det... en tenker jo igjennom, det må jo bare være sånn. Det er jo helt naturlig. Det går fort over. En blir ganske fort likeverdig. ...Når du er der for ungene og ja, leker med de og har det fint, så går det naturlig. (Thomas)

Det at ”Thomas” snakker om at han ganske fort blir likeverdig er et viktig poeng. Båndet mellom moren og barnet er ikke noe som legger føringer for han i lang tid og den biologiske diskursen byttes etter hvert ut med en nærværende diskurs og et likeverdig foreldreskap.

”Sverre” oppfatter på sin side at kvinner har et overtak på menn når det gjelder omsorg

nettopp på grunn av mor-barn båndet. Han snakker om den tradisjonelle morsrollen og konsekvenser denne har for menn generelt og fedre spesielt.

Allikevel så tror jeg at kvinner ofte, jeg tror ofte de føler at de har et eller annet sånn, en sånn forrang i forhold til menn. På en del ting. Det tror jeg at de har. Eller føler at de har. ... I hvert fall når barna er små så tror jeg de... De vet at fordi de har tilbrakt mer tid sammen med barnet og gjort de tingene som er mye mer intime, for å kalle det det. Altså ammet de og skiftet på de mye mer enn menn har gjort. ... Jeg tror kanskje at menn har en tendens til å gi seg oftere. Fordi de føler seg litt underlegne i forhold til den tradisjonelle morsrollen. Nemlig at mor er nærmere barnet enn far er. (Sverre)

Denne faren snakker om en ”forrang” kvinner har i forhold til omsorg. Fordi mødrene er mye sammen med barnet den første tiden skaffer hun seg et erfaringsmessig overtak på faren. Når dette er sagt, båndet mellom mor og barn er helt naturlig, fedrene kan verken føde eller amme. Det er når dette erfaringsmessige overtaket ikke utjevnes senere i foreldreskapet, at noen fedre problematiserer dette båndet. En konsekvens av dyrkingen av den tradisjonelle morsrollen kan være at menn trekker seg unna og resignerer som omsorgspersoner.

Kvinnenes evne til å føde brukes som rettesnor for abstraksjonen; man antar at det kvinnelige arbeidet (omsorgen) generelt uttrykker et livgivende prinsipp – et prinsipp forbeholdt de som føder barn. ... Sagt med andre ord – det kvinner gjør, er å lage sosiale forhold (Holther og Aarseth 1993:49).

Det er altså moren som forbeholdes evnene til å skape nære relasjoner til barna. Gjennom fedrenes fortellinger om mor-barn-naturligheten dukker det opp noe tradisjonelt som står i kontrast til likestillingsdiskursen. I samspillet mellom foreldrene opplever fedrene seg som underlegne, mødrene på sin side er ”ekspertene” som kanskje ikke lar far komme til så mye som han ønsker.

Når vi går tilbake til sitatet om moren som hadde full kontroll, og faren som synes dette var veldig alright, kan denne ”veldig alright” umiddelbart gi inntrykk av at faren ønsker at moren tar kontrollen. Dette kan godt være grunnen alene, men jeg har lyst til å trekke tankene noe videre, til det Connell (1995) snakker om som et *patriarkalsk utbytte*, se teorikapitlets 2.2. For faren er det en legitim grunn til å trekke seg unna når moren er den

som ”kan” omsorgen. Han slipper et ansvar og kan konsentrere seg om andre ting. Her ser vi noe nytt i omsorgsdebatten, det at menn kanskje gjerne slipper omsorgsansvaret, fordi moren tar det.

Jeg tror vel kanskje at vi fortsatt er i en sånn samfunnsmessig, sånn situasjon, at kvinner ønsker også å holde en del av dette ansvaret for barnet nærmere seg enn mennene. Jeg tror at det er vansk... jeg tror menn sikkert også gjerne slipper det.
(Sverre)

Jeg tror det er en del menn som rømmer fra familien og bruker yrket som unnskyldning, for å være helt ærlig. Det tror jeg. De orker ikke det ansvaret.
(Torstein)

Med dette ser vi at kvinnelighetseksperisen kan være en myte som passer begge parter bra (Holter og Aarseth 1993). ”Kvinnene får en begrunnelse for makt på hjemmebane, og mennene får en begrunnelse for å føle seg halvveis satt utenfor” (Holter og Aarseth 1993:50). Vi er nå inne på det jeg velger å kalle mødremakt. Makten består i at mødre vil være ekspert på omsorg, og at dette i sin tur fører til at fedrene trekker seg unna. På denne måten er kvinnene med på å opprettholde den hegemoniske maskuliniteten om menn som noe annet enn omsørgere. Og hvordan blir det for fedre som ønsker å delta, men hindres av den nevnte mødremakten? Ved å tenke tilbake på teoridelen i oppgaven, og på mannlighet versus umannlighet, vil det å være underlagt mødremakten kanskje tenkes å være umannlig. Det er kanskje derfor lettere å si at en kjønnskomplementær omsorgsfordeling er helt greit, og godta moren som hovedforsørgeren. Alternativet for faren kan være å miste ansikt og å fremstå som umannlig. Kan det være dette som er grunnen til at mødre tradisjonelt har vunnet kampen om definisjonsmakten i hjemmet? Og grunnen til at vi ofte ser konturene av en kjønnskomplementær arbeidsdeling?

4.5. Oppsummering av kapitlet

Fedrene forteller om en ny verden og et nytt fokus i livet etter at de fikk barn. Vi har sett de fortelle om en orientering ”innover”, der hjemmet og familien blir kjernen i tilværelsen. Det fedrene opplever som viktig har forandret seg og vi ser at fokuset på barna gjør at jobben kommer litt i bakgrunnen. Som et resultat av at fedrene opplever en ny orientering i livet,

forteller de at farskapet har endret dem. Denne endringen handler om nye holdninger og tanker som former farskapet, og det er disse endringene som kjennetegner de *nye fedrene*. Orienteringen mot hjemmet er i tillegg til å være motivert av hjemmets krav og barnas behov, også motivert av fedrenes egne ønsker om involvering. De ønsker å lære å kjenne barna, at barna blir kjent med dem, de ønsker noen å være glad i og noen å ha omsorg for. Fedrene strekker seg langt for å skape slike nærværende relasjoner.

På den andre siden forteller fedrene om følelser av underlegenhet og avmakt i forhold til omsorgen. De opplever at mødrene i større grad ”kan” omsorg, og at mødrene derfor har en fordel i forhold til fedrene. Denne fordelingen handler mye om det nære båndet mellom mor og barn i det tidlige foreldreskapet. Men, dette båndet former imidlertid ikke fedrenes omsorgspraksiser i stor grad, fedrenes fortellinger vitner om likestilte foreldreskap. Dette tas nærmere opp i kapittel 5 og 6.

5. Hvordan fedrene konstruerer sine farskap

Dette kapitlet handler om hvordan fedrene konstruerer farskapet sitt i relasjon til, og samspill med mødrene og sine egne fedre. Fedrene i denne undersøkelsen lever alle i et heterofilt samliv i det jeg har definert som en *familie*, der det å være far er en del av noe større; å være forelder. I dette kapitlet vil jeg vise hvordan fedrene i undersøkelsen konstruerer sitt farskap som noe annet enn foreldreskapet, som forskjellig fra mødreskapet, og som en videreføring av sine egne fedres praksis. Kapittel 5.3. om hvordan fedrene konstruerer sitt farskap i relasjonen til sine egne fedre, omhandler et av hovedfunnene i undersøkelsen, nemlig at fedrene ønsker å videreføre en farskapspraksis de har lært av sine egne fedre. Dette funnet representerer noe nytt, fordi tidligere undersøkelser (se for eksempel Holter og Aarseth 1993 og Brandth og Kvande 2003) beskriver fedre som konstruerer seg som *forskjellige* fra egne fedre. Det er imidlertid viktig å huske på at farskap også konstrueres i forhold til arbeidsliv, nettverk og samfunnet ellers, dette tas opp andre steder i oppgaven.

5.1. Hvordan fedrene konstruerer seg som forskjellige fra mødrene

Fedrene i min undersøkelse lever alle i familier der både far og mor har inntekt. Hvor mye fedrene og mødrene arbeider er forskjellig, men familiene er representanter for toforsørgersystemet (Brandt og Kvande, 2003). Noen av fedrene opplever likevel at de er familiens *hovedforsørger* og at ”det bare har blitt sånn” eller at ”det falt seg naturlig”. Denne ”naturligheten” forklares på ulike måter, og er med på å forklare hvordan fedrene konstruerer seg som forskjellige fra mødrene. En av fedrene i utvalget beskriver iboende forskjeller mellom menn og kvinner som en forklaring på at ”naturligheten”. Han forteller at kona trives med å være hjemme med barna og at det derfor er naturlig at han er den som jobber mest.

Det var ikke så opplagt før vi fikk barn, men det ble ganske opplagt etter at vi fikk barn. Det var mest fordi kona valgte det sånn. Og fordi jeg synes det var logisk, for

jeg synes det er fryktelig gøy å jobbe masse. ... Så ble det til at hun har trappet ned hvor mye hun jobber. ... hun trives med å være mye hjemme med barna. (Pål)

Faren forteller at rolledelingen ikke er noe som paret har valgt bevisst, den kom naturlig. Når fedrenes fortellinger dreier seg om at fedrene er hovedforsørgeren, og mødrene er hovedomsørgeren, ser vi konturene av et kjønnskomplementært mønster. Et slikt kjønnskomplementært mønster beskrives altså som noe som kom naturlig etter at de fikk barn. Faren beskriver at moren ønsket å være mer hjemme, noe han synes var greit. Han ønsket å jobbe. Jeg vil driste meg til å erstatte beskrivelsen ”naturlig” med uttrykket ”kulturellig”¹⁵. Fedrene er en del av et kulturelt system som legger føringer for familielivet og når fedrene beskriver at ”det bare ble sånn” eller ”kom naturlig” handler dette om at kulturen de tilhører påvirker deres livsprosjekter. Tradisjonelt har forsørging vært knyttet til maskulinitet, og den gode forsørgeren sørget for salt til familiemiddagen. ”The good provider (...) was a breadwinner (Bernard 1992 i Kimmel og Messner 1992:207). På en annen side kan det å se på en slik arbeidsdeling som ”naturlig” bli en måte å forsvare og godta delingen på. Arbeidsdelingen er tradisjonell, men beskrives likevel helt naturlig, og derfor ingen ting å gjøre noe med eller reflektere noe mer over.

Nei, det skyldes flere ting. Det skyldes at kona synes det er naturlig å være mer hjemme med barna for hun trives med det. Og ikke orker å være så mye borte fra barna. Mens jeg orker å være mere borte fra barna, men er desto mer aktiv med dem når jeg er hjemme. (Pål)

Rollen som hovedforsørger skaper for noen av fedrene en opplevelse av at mor oppfattes som hovedomsørgeren i familien. Mor beskrives også som forsørger, men hennes hovedansvar synes likevel å ligge i familien. ”Pål” og ”Trygve” beskriver det slik;

Jeg står på på jobb og ellers for at familien min skal ha det bra. Og det gjør kona også. Vi gjør det bare på forskjellige måter. ... at jeg jobber mer, mens hun jobber mindre og gjør mer hjemme. (Pål)

Men det er jo sånn, den ene må styre hjemme (...) Kvinnen har vært mye flinkere til å organisere ... naturlig for dere [kvinnene] å vite hva som må gjøres. (Trygve)

Det at noen fedre "blir" hovedforsørger henger altså, for mange, sammen med vektleggingen av kvinners naturlige omsorgsegenskaper, personlighet og personlige interesser. Dette henger igjen sammen med tradisjonelle mønstre og kulturelle føringer, det *naturlige* blir det *kulturelle*.

Grensesetter, omsørger og forsørger

Når vi går mer inn i selve foreldregjeringen beskrives mor som nokså ulik far. Mor beskrives som hovedomsørgeren, men likevel den som er minst konsekvent med barna. Fire av fedrene i undersøkelsen ser på seg selv som mest konsekvent, "den barna hører på" og den som har mest respekt. Det er på mange måter fedrene som setter grensene og standarden for oppdragelsen. "Mens idealene for gode foreldre ofte presenteres i kjønnsnøytrale termer, er dette et område der de [fedrene] tør å si at det er forskjeller mellom mor og far, og at kjønnsforskjellen kommer fram" (Brandt og Kvande 2003: 135). Slik er det også for denne undersøkelsen. "Vegard" illustrerer dette slik;

Hos oss så er det, så tror jeg mor er litt mer ettergivende da, og at jeg er mer konsekvent og kanskje litt strengere da. (Vegard)

Fedrene i mitt utvalg ser altså ut til å være den som har lettest for å sette grensene. De har en opplevelse av at barna hører mest på dem. Dette beskriver det Brandt og Kvande (2003) kaller en patriarkalsk autoritet. "Et element i diskursen om far som oppdrager og grensesetter er forestillingen om far som en nødvendig og betydningsfull forelder. Denne forestillingen kan igjen koples til den tradisjonelle forestillingen om patriarkalsk autoritet" (Brandt og Kvande 2003:136). For noen av fedrene ser det ut til at dette også henger sammen med naturlige roller;

Ja, det er mye lettere for meg å få gehør for sånne ting, enn det er for mor. Men det tror jeg også, der har du også forskjellige roller. Og jeg tror det også er en sånn naturlig ting som bare blir sånn for mange tror jeg. Og det har blitt sånn for oss. (Pål)

¹⁵ Et uttrykk lånt fra Jørgen Lorentzen, under veiledning våren 2008.

Vi ser at fedrene ser det å være konsekvent og grensesettende som en viktig del av en god oppdragelse. Fedrene som beskriver seg som mer konsekvente enn mødrene, er de samme som beskriver en klar fordeling på hvem som har forsørgeransvar og hvem som har omsorgsansvar. I min undersøkelse oppleves det altså en sammenheng mellom arbeid, oppfatningen av å være hovedforsørger, og oppfatningen av å være den mest konsekvente grensesetteren, den som setter standarden for den gode oppdragelsen. Brandt og Kvande ser tendenser i sin undersøkelse til at det er de fedrene som vet de er litt for fraværende, som bruker diskursen om ”den gode oppdrager” for å vise at de er flinke fedre (Brandt og Kvande 2003:136). Diskursen om den gode oppdragelsen er altså avhengig av far som betydningsfull forelder, den som setter grensene. Det forteller noe om en tradisjonell forestilling om patriarkalsk autoritet (Brandt og Kvande, 2003). Det er et poeng i denne sammenhengen at noen fedre ønsker denne autoriteten;

Jeg trives med å være sjef, for da får jeg styre. Altså, eller altså, hvordan skal jeg si det, for det er litt feil det og for jeg får jo ikke styre alt, men det er litt sånn at jeg synes jeg har ingen ubehag når det gjelder å måtte ta beslutninger. Og det er, ja. Min personlighet er nok en sånn personlighet som veldig lett tar ledelsen. At det er naturlig for meg å gjøre det, uten at det for så vidt er et mål i seg selv. (Martin)

Her forklares rollen som et resultat av personlighet, forklaringen er flyttet til et sted faren ikke styrer over, derfor ”blir det bare sånn”, han tar lett ledelsen. På denne måten deltar flere av fedrene i diskursen om far som forsørger og patriarkalsk autoritet. På den andre siden er det også et poeng at noen mødre ser ut til å legge opp til dette;

Likevel hører jeg ofte at kona sier ”det må vi spørre pappa om” og ”nei det får vi ikke lov til av pappa”. Eller, ja. Det er litt sånn. ... Nei, altså det er jo, det var derfor jeg flirte i forhold til hvem som er sjef, for det at jeg tror nok det at det i familien vår er ganske klart hvem som er sjef. Selv om det ikke er noe mål i seg selv. Det bare har blitt sånn tror jeg. Og det tror jeg kanskje har litt med personlighet og. Også går det litt også på situasjon, hva det er snakk om. For det er klart at hva som er til middag det har jeg egentlig ikke mye jeg skulle ha sagt på. (Martin)

For andre fedre i utvalget er ikke denne diskursen om far som patriarkalsk autoritet eller hovedforsørger særlig fremtredende. Disse fedrene plasserer seg hovedsakelig i diskursen om omsørgende fedre. Fedrene her synes ikke å ha rollen som hovedforsørger, de forteller

sin farskapshistorie mer gjennom hjem og omsorg. De har stor motivasjon for å være hjemme med familien. Disse fedrene forteller at de ”har ungene som hovedprioritet” og de beskriver ikke et skille mellom forsørger og omsørger. Her finner vi også beskrivelser av at de ”gir mer etter enn mor”, det vil si at her er det moren som bekler rollen som den mest konsekvente og grensesettende forelderen. Når dette er sagt, er det slik for alle fedrene i undersøkelsen at de ikke er enten *bare* forsørgere eller *bare* omsørgere. De er både forsørgende og omsørgende fedre. Når Brandth og Kvande (2003) deler farspraksiser opp nettopp på denne måten, opplever jeg at det ikke passer til fedrene jeg har snakket med. ”Eksempler på to farsdiskurser som konkurrerer og utfordrer hverandre, kan være *den nye faren og forsørgeren og den nærværende faren og den fraværende far*” (Brandth og Kvande 2003:42 min utheving). Dette vitner om en klassisk inndeling, jeg vil argumentere for at fedrene i min undersøkelse knytter sammen praksisene Brandth og Kvande skiller. Brandth og Kvande argumenterer videre for at det ikke er en sammenheng mellom maskulinitet og omsorg, og at maskulinitet hovedsakelig er forankret i arbeidet. ”Arbeidet er tydeligvis en veldig viktig arena for far – det preger sterkt fedres måte å være menn på” (Brandth og Kvande 2003:185). De mener altså at omsorgen kommer i tillegg til maskuliniteten, og det er dette jeg er uenig i. Maskulinitet kan finne forankring i omsorg for barn, så vel som i arbeidslivet, noe fedrene i denne undersøkelsen viser.

Forskjellighetene i grensesetting mellom mødrene og fedrene oppleves av fedrene som gnisningspunkter og kimer til diskusjoner. Dette trekkes ofte frem i fedrenes fortellinger som noe de opplever som utfordrende og litt problematisk.

Jeg mener for eksempel at kona er litt for lite konsekvent. Det er en ting som jeg irriterer meg over. Ikke veldig, men synes at for hennes egen del så tror jeg det ville ha vært lettere hvis hun hadde vært helt konsekvent. Sånn som jeg prøver å være.
(Martin)

Dette med grensesetting og oppdragelse er noe Brandth og Kvande (2003) også fant i sin studie av fedres omsorgspraksis, så dette er noe som opptar fedrene. Når fedrene opplever seg som mer konsekvente enn mødrene, kan dette for noen føre til et mønster der faren til stadighet er den strenge. En av fedrene beskriver et litt ambivalent forhold til dette.

Jeg synes jeg ser det hos oss, og jeg synes jeg ser det mange steder, at mor på en måte ofte er den som barna først vender seg til... det er liksom den hovedskulderen å

gråte på da. ... Jeg tror det har blitt litt sånn at de litt vanskelige tingene, og de potensielt konflikfylte situasjonene, de blir det ofte jeg som tar da.

- Hva synes du om det?

Nei, det er sånt som jeg har sagt ifra noen ganger om at ikke er bra at jeg alltid gjør. Men jeg synes, ...det er egentlig greit at jeg gjør det hvis vi kan unngå de fleste situasjonene. Men jeg sier ifra hvis jeg synes det blir for mye.(Vegard)

Lek som relasjonsskaper

Videre konstruerer fedrene seg som annerledes enn mødrene når det gjelder noe av det de gjør når de er sammen med barna. Fedrene beskriver seg som mer lekne, mer tullete og mer fysiske enn mødrene. Her har en far beskrevet;

Jeg er kanskje litt mer lekete da. Kan godt hende. (David)

Fedrene beskriver også at de synes det er viktig med fysisk aktivitet og fostring, dette er noe de prioriterer å gjøre med barna, gjerne i forbindelse med lek. Dette er med på å skape nære bånd mellom fedrene og barna, bånd som er med på å trygge relasjonene mellom fedrene og deres barn. "Konstruksjonen av dem selv som fedre inneholder noen av de samme ideene om å være en "kompis"-far som tar dem med "ut" av huset og med på aktiviteter som gjerne hører med i "guttas rike" (Brandth og Kvande, 2003:142). Måten fedrene beskriver slike aktiviteter på gir inntrykk av at det er fedrene selv som har ansvaret for aktiviteter som fotball, ski eller turer i skogen. Dette kan sees igjen hos Aarseth (2008), der fedrene skaper prosjekter med barna sine når de er sammen med dem. Mødrene på sin side beskrives som de som tegner med barna, leser for dem, eller i hvert fall kom opp med ideen om tegning og lesing. Når det gjelder dette med at fedrene beskriver seg som mer fysiske med barna enn mødrene, gjelder dette hovedsakelig i lek;

Også er jeg leke-pappa og ligger på ryggen i sofaen også har jeg dem oppå bena også gynger vi opp og ned og tjo og hei og surrer rundt og leker helikopter og sånn. (Pål)

Likevel er det viktig for fedrene å ikke være for mye lekekamerat. Leken er en viktig del av relasjonsskapningen, men også viktig i oppdragelsen av barna.

...jeg har jo ikke lyst til å bare være kamerat med barna mine heller, jeg ser jo at man har et veldig sterkt ansvar for å være oppdrager også. (Vegard)

5.2. Fedrenes mål for farskapet

Det å bli far og å få barn er tradisjonelt sett på som bekreftelse på mannlig identitet. Det å føre genene sine videre, at en er ”potent” og at en klarer å ta vare på familien sin er noe av det som er med på å gjøre menn til menn. Fedrene får bekreftet seg selv som menn ved at de får barn, samtidig som de skaper en tilhørighet til et sosialt og emosjonelt fellesskap, nemlig familien. I tillegg til dette plasserer fedrene seg selv i slekten, de skaper en historie. For fedrene i denne undersøkelsen ser det ut til at dette med å klare å ta vare på familien hører til mannsrollen og dermed farsrollen. Flere av fedrene trekker frem forsørgerelementer som særlig viktige for sitt farskap.

... fars rolle i familien... han skal være den som forsørger og tar vare på, og sørger for at familien, ja både økonomisk og trygghetsmessig, har det de trenger. Og det føler jeg at jeg har som oppgave å gjøre.

- Hva tror du er grunnen til at du føler det sånn?

Det føles veldig naturlig. Og jeg vet det føles veldig naturlig for kona at hun tar et større ansvar hjemme. (Pål)

Fedrene inngår med dette i diskursen om en forsørgende far (Brandth og Kvande, 2003). Men samtidig er de nærværende, og inngår i diskursen Brandth og Kvande kaller den nærværende far. Det ser altså ut til at fedrene utvider denne forsørgingsdiskursen til også å inneholde omsorg. Å forsørge blir dermed ikke bare å sørge for salt til maten, men også å gi barna omsorg, nærhet og kjærlighet. Fedrene her knytter sammen de to diskursene om forsørger og omsørger som Brandth og Kvande (2003) skiller i sin forskning.

En av de viktigste målsetningene fedrene i denne undersøkelsen har, er å gi barna sine kjærlighet, trygghet og selvtillit.

Jeg ønsker å gi de den viten om at de alltid kan komme uansett hva det skal være. Og trygghet. At de skal være trygge og ta med seg den ballasten. (...) At de er trygge altså. Selvtillit er utrolig viktig. (Torstein)

Det er viktig for fedrene at barna opplever familien som en trygg base, og at barna lærer å bli trygge på seg selv. På den måten kan det se ut som familien ikke har mistet sin samlende funksjon likevel, slik det ble nevnt i teorikapitlet. Fedrene i denne undersøkelsen er opptatt av å gi barna en god plattform som de kan bygge et godt liv, og en egen familie på. Fedrene ønsker å utstyre barna sine med de ”verktøyene” de trenger for å leve et godt liv.

Jeg prøver å utstyre henne med alt det hun trenger for å gjøre de riktige valgene for seg, når hun engang skal gjøre det. Og det mener jeg starter veldig tidlig, sånn at hun får en trygghet på seg selv som person. (Martin)

Fedrene er videre opptatt av å gjøre ting sammen med barna sine, være nær dem og gi kjærlighet. Barna skal vite at de er verdsatt og at foreldrene er glade i dem. Videre ønsker fedrene å være gode rollemodeller for barna sine, ved å gi dem nettopp trygghet og kjærlighet, samt ved å lære dem kjærlighet, nærhet og empati.

Det er mange faktorer som gjør det lettere for fedrene å nå målene de har satt seg for sine respektive farskap. Først og fremst trekker de frem mødrene. Det at fedrene og mødrene samarbeider godt, at de har nokså lik oppfatning av ting, særlig i oppdragelsen av barna, og at de to er et ”team” som jobber sammen mot et felles mål, trekkes frem en hovedfaktor til at fedrene kan være den faren de ønsker å være.

Fordi at vi, vi har liksom fått noe sammen som vi er veldig opptatt av, og stolte av og som jeg synes vi samarbeider godt om da. (David)

Videre snakker fedrene om at en ”familievennlig” jobb gjør det lettere å være en nærværende far, noe som for alle fedrene ser ut til å være hovedmålsetningen for farskapet. Det at jobben er fleksibel i forhold til familieliv, og at ting legges til rette for fedrenes behov for å prioritere familien anses som sentralt for å oppnå målene med farskapet.

Det som vel er viktig, i og med at dette her med tilstedeværelse både fysisk og psykisk er viktig, det er det at man har en jobb som lar deg prioritere familien. (Martin)

Fedrene opplever ikke at arbeidslivet motarbeider deres deltagende farspraksis, i motsetning til hva Brandth og Kvande (2003) hevder¹⁶.

Fedrene verdsetter også mulighetene fedrekvoten og andre permisjonsordninger gir dem til å være nærværende fedre og bli kjent med barna. Alle fedrene i undersøkelsen har benyttet seg av fedrekvoten eller andre permisjonsordninger og forteller at dette har gjort det mulig for dem å være nærværende fedre og også bli bedre kjent med barna. ”Pål” og ”Vegard” illustrerer:

Jeg var veldig overrasket over, fordi da jeg skulle ha de fem ukene første gang så tenkte jeg ”dette blir hyggelig”. Også tenkte jeg etterpå at nå har jeg blitt kjent med barnet mitt på en helt annen måte enn jeg hadde trodd og mye nærmere enn jeg hadde trodd. Og mye større forskjell på det å være sammen med han i de fem ukene enn det hadde vært før og etter. Vi ble bedre kjent, det var deilig å kunne bruke all oppmerksomhet på ham i stedet for å tenke på andre ting. (Pål)

Vi ser her at ”Pål” beskriver å ha blitt mer kjent med barnet sitt da han hadde pappaperm. Han sier videre;

Man får mere sånn, ja det blir dypere og nærmere forhold, man er sammen hele tiden. Ser mønstre i utvikling, skjønner hva han synes er morsomt, hva han ikke synes er morsomt, hvordan man kan leke. Sånne ting. (Pål)

”Vegard” har opplevd det samme og trekker frem utviklingen av vennskapsbånd:

Det er for det første fordi det er en unik mulighet til å bli kjent med de altså, rett og slett. Og lære seg å håndtere de på egen hånd. Jeg tror for det første at det har skapt et godt vennskapsbånd. At han stoler på meg og jeg kjenner han bedre og vet mer om han. (Vegard)

I de to sitatene ser vi at faren beskriver det Brandth og Kvande (2003) kaller *kompetanseutvikling* og *behovsorientert omsorg*. Fedrene utvikler en forståelse av hva omsorg er og barnet legger premissene for omsorgen ved å lære faren å bli kjent med henne. I denne forståelsen ser vi at barnet blir sett på som kompetent, og som en medvirkende aktør

¹⁶ Dette tar jeg nærmere opp i kapittel 6.2.

i sitt eget liv, noe som igjen vitner om at synet på barnet har endret seg de siste 30 årene (Sommer 1997). Videre er fedrene selv en viktig drivkraft i forhold til å nå målene de har satt seg for farskapet. Deres ønsker, holdninger og verdier er selvfølgelig sentralt for måten de utøver farskapet på, og legger føringer for hva de ønsker å overføre til barna sine.

Når det gjelder hva som vanskeliggjør å nå målene, trekkes tiden ofte frem som en faktor, og da mangelen på tid. Flere av fedrene beskriver en travel arbeidshverdag, men de tar bevisste valg i forhold til dette, og snakker om hvor viktig det er å sette grenser for jobben.

Man kan nesten jobbe så mye man vil. Alt haster. Og da er det viktig å tenke at ikke alt haster så mye. Fordi man kan da la seg friste til å jobbe hele tiden... fordi ting må gjøres så fort. Så det er viktig at man setter klare grenser. At man balanserer jobb og privatliv. At det ikke blir for mye av jobben. (Pål)

Videre snakker de om samfunnets krav om å opprettholde en viss levestandard, og hvordan dette fører til et jag for å tjene penger og inneha en viss status.

Altså, hva er status? Jeg skal være helt ærlig, jeg liker å ha en fin bil jeg. Men det kommer ikke foran familien. (Torstein)

Fedrene trekker også frem utfordringer i forhold til når barna blir store, når de får egne interesser, når pappa ikke er den de helst vil være sammen med lenger. En far snakker spesielt om tanker han har gjort seg i forhold til at sønnen etter hvert blir større.

Når hun begynner å bli borte. Og får egne interesser. ... Det blir nok utfordrende for meg å... la henne gå... Helt. (Martin)

Viktigheten av godt "teamarbeid" i foreldreskapet

Som tidligere nevnt trekker fedrene frem opplevelsen av å være et "foreldreteam" som en viktig faktor for at de kan nå målene de har satt seg for sine respektive farskap. Og nettopp denne beskrivelsen av foreldreskapet og familielivet som et "team" går igjen i de fleste fortellingene. "Martin" og "Thomas" beskriver foreldreskapet som følger;

Vi er bevisst at vi er et team. Selv om det selvfølgelig er rom for at den enkelte skal gjøre sine ting, så er det på en måte familien som team som er fokus. (Martin)

Vi spiller bra på lag. (Thomas)

Alle fortellingene i studien inneholder ord som felles prosjekt, felles målsetting, felles jobb, felles utfordring, ”team”, lag og samarbeid. Dette forteller noe om hvordan familielivet har blitt noe felles mellom foreldrene, og ikke en sfære mødrene har ansvaret for, slik vi har sett det tidligere i historien. Tosfæremodellen, der mennene er knyttet til forsørgingen og arbeidet, mens kvinnene er knyttet til omsorg og hjemmet, er heller ikke gjeldende lenger. Historisk sett er også dette en modell som ikke er så gjennomført som det kan se ut som. ”Både kvinnene og mennene brøt ofte med en slik tosfæremodell, hvor kvinnen var ekvivalent med hjemmet og mannen med arbeidet og fravær fra hjemmet” (Lorentzen og Ekenstam 2006:135).

5.3. Fedrene og deres egne fedres praksis

Mye av teorien om fedre og familieliv forteller at fedrene har konstruert sine farskap som forskjellig fra og som noe annet enn sine egne fedres farskap. I studien gjennomført av Brandth og Kvande (2003) forteller deres informanter om spenningen mellom en nærværende og en fraværende praksis gjennom fortellinger om sine egne fedre. Informantene forteller ”at de involverer seg på en annen måte enn forrige farsgenerasjon” (Brandth og Kvande 2003:132). Brandth og Kvande beskriver at det i 2003 var et generelt fenomen at fedrene opplever seg som forskjellige fra sine egne fedre. ”Det vil med andre ord si at dagens fedre konstituerer seg i relasjon til denne fortellingen av tidligere generasjoners fraværende fedre” (Brandth og Kvande 2003:132). I undersøkelsen gjennomført av Holter og Aarseth i 1993, beskriver informantene noe av det samme. Fedrene til informantene beskrives her som ikke-fedre, fremmede, fraværende og aggressive (Holter og Aarseth 1993). Mennene i Holter og Aarseths undersøkelse fremhever sin utøvelse av farskapet som noe annet enn den deres egne fedre utøvde, og de uttrykker at de ønsker å være helt motsatte fedre enn det deres egne fedre var. ”Mennene forsøker å skape et nytt forhold til sine barn for å snu om på det de selv opplevde som negativt i forhold til sine egne fedre” (Holter og Aarseth 1993:229). For fedrene i min undersøkelse er det helt annerledes enn i de to nevnte studiene. Noe har skjedd siden Holter og Aarseths undersøkelse i 1993, og siden Brandth og Kvande gjorde sin undersøkelse i 2003. Fedrene i 2008 ønsker å videreføre sine egne fedres praksis og sin egen barndom.

... at jeg får barn som føler når de blir voksne at de har hatt en like fin barndom som jeg har hatt. (Pål)

Dette forteller at fedrene konstruerer sitt farskap i forlengelsen av sine egne fedres farskap. De snakker om sin egen barndom, om at de positive erfaringene herfra har betydning når de skaper sin identitet som fedre.

Jeg er oppvokst i en familie selv som... vet at jeg hadde foreldre som kom da de skulle være der, og det sitter igjen. Så da blir man preget av sin egen barndom tror jeg, og oppvekst. (Torstein)

Det er jo sånn jeg har, sånn mine foreldre har vært egentlig. Det er jo det jeg har hjemmefra som jeg har tatt videre. (Vegard)

Det er imidlertid en av fedrene som beskriver at han konstruerer sitt farskap som forskjellig fra sin egen far. Denne faren ønsker å være en mindre streng far enn hva hans egen far var. Videre opplever han at hans far var familiens overhode, noe han ikke ønsker å videreføre i sitt foreldreskap, og dermed vektlegger at han og kona et likestilt foreldreskap. Dette likestilte foreldreskapet er imidlertid ikke motivert av likestillingen som sådan, men av oppfatningen av familiearbeidet som et felles prosjekt. På den andre siden forteller denne faren også om et nært forhold til sin far, en far som stilte opp, og han viderefører dette i sitt farskap.

Tilbake til Holter og Aarseths undersøkelse fra 1993. Der fant de at fedrenes bekymringer i forhold til utøvelsen av farskapet blant annet handlet om frykten for om barna ville få det samme negative forholdet til dem, som de hadde til sine egne fedre. I min undersøkelse ser det imidlertid ut til at denne frykten har snudd. Fedrene i 2008 ønsker å gi barna sine en like god barndom som de selv har hatt – frykten dreier seg heller om at de *ikke* skal få dette til. De er redde for at de ikke klarer å være *like gode* fedre som sine egne fedre var for dem. Dette er et interessant funn, som forteller mye om hvordan farspraksiser har endret seg. Mennene i min undersøkelse beskriver fedre som har vært nærværende og gitt trygghet, og de ønsker å videreføre sin barndom. Deres egne fedres farskap er noe de ønsker å bygge videre på og de baserer på mange måter sin nærværende praksis på denne erfaringen.

Det kan jo hende det at jeg har blitt lært opp til å være pappa på en annen måte, i og med at mammaen ikke var tilstede. (Moren var mye syk da han var liten). Men, jeg

tror nok det at farsrollen har nok spilt en viss rolle med hvordan han var... han var alene med oss så... (Trygve)

Her kan en tenke seg at fedrene jeg har intervjuet er del av den første generasjonen fedre som hovedsaklig har hatt nærværende fedre. De har lært en nærværende omsorgspraksis av sin egen far og det ser dermed ikke ut til at noen av fedrene i utvalget vil konstruere sitt farskap som noe annet enn sine egne fedres farskap. Det er imidlertid et poeng at jeg ikke har spurt direkte om erfaringer i forhold til informantenes egne fedre i intervjuguiden¹⁷, fedrene som ikke har snakket om egne fedres praksis kan ha andre fortellinger. Fedrene som har tatt opp dette har imidlertid beskrevet denne nevnte tendensen om videreføring.

5.4. Oppsummering av kapitlet

I kapitlet har vi sett hvordan fedrene konstruerer sitt farskap i relasjon til mødrene, i forlengelsen av sine egne fedres praksis og i forhold til hvilke mål de har satt seg for sine respektive farskap. Når det er snakk om farskapet i forhold til mødrene har vi sett at fedrene beskriver seg som mer konsekvente i forhold til barna. Dette har blitt satt i sammenheng med fedrene som hovedforsørgere, men det kommer også frem i fortellingene at fedrene er like mye omsørgere. Fedrene knytter sammen forsørger- og omsørgerrollen. Et klart mål som stikker seg frem i datamaterialet er at fedrene ønsker å føre noe videre. Dette gjelder for eksempel gener, verdier, holdninger, trygghet og kjærlighet. Fedrene ønsker å gi barna verktøyene de trenger for å leve et godt liv. En av faktorene fedrene trekker frem som noe som gjør det lettere å gi barna sine dette, er et godt samarbeid med mødrene – familielivet har blitt et felles prosjekt mellom foreldrene. Når det gjelder dette med å føre noe videre, handler dette også om egne fedres praksis. Fedrene i denne undersøkelsen ønsker å være slike fedre som deres egne fedre var. De viderefører nærværende farspraksiser og dette vitner om at fedrene jeg har intervjuet tilhører en generasjon som har hatt nærværende fedre. Denne erfaringen er viktig i fedrenes konstruksjon av farskapet i 2008.

¹⁷ Vedlegg 4

6. Fedrenes farsprosjekter

Gjennom fedrenes fortellinger har vi sett at det er barna som i størst grad trekker fedrene hjem, og ikke kravet om likestilling fra mødrene. Kravet om likestilling har likevel hatt mye å bety for farskapets utvikling, se kapittel 2.1., men nå er det andre motivasjoner som ligger bak farsprosjektene. Barna synes å være kjernen i familien, ”barna er det viktigste” som flere av fedrene beskriver det. Barna trekker fedrene mot omsorg og nærhet. Dette skal jeg nå gå nærmere inn på. Videre tar kapitlet for seg hvordan fedrene forteller om en nærværende praksis som ikke lar seg hindre av et grådig arbeidsliv, men som derimot motiverer fedrene til å sette klare grenser i forhold til jobben. Også her legger barna føringer. Mot slutten av kapitlet beskrives det at lite skiller fedre og mødre når det gjelder deres forhold og nærhet til barna. Fedrene beskriver kjønnsnøytrale omsorgsprosjekter, der familiefellesskapet skapes på andre premisser enn kjønn og kravet om likestilling.

6.1. Barna trekker fedrene hjemover.

I Holter og Aarseths undersøkelse fra 1993 spilte likestilling en sentral rolle når mennene beveget seg hjemover. Kravet om likestilling kom i forlengelsen av at kvinner også ble aktører i arbeidslivet på 60- og 70-tallet, og at kvinner etter hvert fikk en selvstendig plass i arbeidslivet. Kvinner var ikke lenger indirekte knyttet til arbeidslivet gjennom familien (Holter og Aarseth 1993). Fordi kvinnene hadde tatt steget inn i arbeidslivet forventet de at mennene skulle ta steget inn i familielivet, og likestilling var derfor en hovedmotivasjon for fedrenes orientering mot familien. ”Selvforståelsen vi møter hos dagens par kan betegnes som en prinsipiell tilslutning til normen om likhet og likestilling, ofte markert gjennom en kraftig avstandtagen til den kjønnsmessige arbeidsdelingen i foreldregenerasjonen” (Holter og Aarseth 1993:141).

Fedrene i min undersøkelse representerer et brudd med denne likestillingsdiskursen. Det er i større grad ønsket om å bli kjent med barna, muligheter til å forme barna, oppfatningen av foreldreskapet som et felles prosjekt og også ønsket om å gi barna den verktøykassen som gir muligheter for et godt liv, som trekker fedrene mot barna og hjemmet. Fedrene opplever

glede ved å være sammen med barna, og det er denne gleden som gjør at de beveger seg hjemover.

Så er det jo veldig moro å være med ungene, de blir jo så glade! (Thomas)

Fedrene forteller at de har personlige behov og motiver for å skape tette relasjoner til barna sine. De ønsker å lære å kjenne barna, at barna blir kjent med dem, de ønsker noen å være glad i, noen å ha omsorg for og har et behov for at noen trenger dem.

Og den kontakten, og den tilliten som jeg har, de er ikke engstelige for å gå til pappa. (Trygve)

I motsetning til forskning gjort av den danske sosiologen Steen Baagøe Nielsen, snakker fedrene i min undersøkelse ofte om at deres bevegelser mot omsorg er uttrykk for personlige behov for å skape intimitet og nærhet. ”Det er med nogle undtagelser vanskelig at få mændene til at tale meget konkret om deres relationer” (Baagøe Nielsen 2007 i Holter 2007:307). Slik var det ikke for fedrene i min undersøkelse. Min påstand er at dette handler om hvordan menns orientering mot familien nettopp er motivert av relasjonen til barna. Fedrene finner en egenverdi i relasjonene, egenverdier bestående av intimitet og nærhet. De tar med intimiteten og nærheten i sin konstruksjon av mannlighet. Bildet viser at barnet i høyeste grad er med på å konstruere farskapets praksis. Det er ikke bare mødrene eller fedrene selv som er premissleggere for farskapets praksis. Også barna legger føringer for hvordan fedrene utøver farskapet. Fedrene opplever at barnet trenger dem, de opplever en forpliktelse til barnet. Hensynet til barna synes å være i sentrum og det er barna som gir næring til og skaper et innhold til definisjonen av familie. ”Det er gjennom barna at den heteronormative rammen for familie og foreldreskap blir videreført, da ikke bare bygget over parforhold og ekteskap, men med foreldreskapet som et bærende element for den måten vi sosialt konstruerer familie- og hverdagsliv på” (Andersen 2003:14). Med dette ser en at det ikke lenger er likestillingen som trekker fedrene hjem, men barnet og opplevelsen av å ha noen som trenger dem. Det er i liten grad konene, eller mødrene, som krever at fedrene skal delta mer. Vi ser også at parforholdet i større grad dreier seg om barnet. Barnet blir et felles prosjekt for foreldrene.

Mennene Holter og Aarseths undersøkelse fremhever sine egne farskap som noe annet enn det deres egne fedre utøvde, og de ønsker å være helt motsatte fedre enn det deres egne fedre

var. ”I större undersökningar om mäns fadersbilder visar det sig att de flesta vill utveckla ett faderskap och en manlighet som skiljer seg betydligt från den identitet deras fäder företräder (se t. ex Åström 1990; O’Brien 1991; Holter og Aarseth 1993) (Ekenstam et al 1998:319). Brandth og Kvande (2003) forteller at idealet om den nærværende faren er skapt med bakgrunn i offentlige diskurser om likestilling og fedres betydning for barn og vi ser at likestillingen har en litt annen betydning her enn i Holter og Aarseths (1993) undersøkelse. Likestillingen dreier seg om at fedre er likeverdige omsorgspersoner for barn. Innføringen av fedrekvoten i 1993 vitner om hvordan fedre ble definert som omsorgspersoner og om hvordan barnas behov for å bli kjent med fedrene tas hensyn til. Fedrene i min undersøkelse representerer noe som er i forlengelsen av dette, men samtidig representerer de noe helt nytt. Fedrene er opptatt av å være likeverdige omsorgspersoner for sine barn og dette handler fortsatt om at fedre er viktige omsorgspersoner for barn, slik det gjorde for fedrene i Brandth og Kvandes undersøkelse (2003). Men, det handler også om at fedrene i min undersøkelse uttaler personlige motiver for å være nærværende fedre. Dette er det nye. Fedrene forteller at det er viktig for dem å skape nære relasjoner til barna slik at barna blir kjent med dem i tillegg til at de selv blir kjent med barna; de ønsker nærhet og intimitet. På denne måten realiserer fedrene seg selv gjennom farskapet. Likestillingsdiskursen kommer dermed i bakgrunnen, det er omsorgen, nærheten og intimiteten i relasjonene til barna som primært trekker fedrene hjem.

6.2. Nærværende praksis hindres ikke av arbeidslivets magnetisme¹⁸

Lønnsarbeidet har en sterk posisjon i vårt samfunn, og har tradisjonelt vært en hovedarena for utvikling av maskulin identitet. ”Arbeidet er tydeligvis en veldig viktig arena for far – det preger sterkt fedrenes måte å være menn på og kan derfor fortsatt antas å være sentralt i konstruksjonen av maskulin identitet” (Brandth og Kvande 2003:185). Fedrene i min undersøkelse er alle opptatt av å være nærværende fedre og de forteller om nærværende farspraksiser. Alle fedrene, uansett arbeidssituasjon, forteller om det store ansvaret de har

¹⁸ Begrepet *magnetisme* er forklart i kapitel 2.4.

fått etter at de fikk barn. Et ansvar de setter høyere enn alt og som er viktigere enn alt. Også viktigere enn jobben. To fedre sier det på denne måten:

Det er en av de store oppdagelsene jeg gjorde når jeg fikk familie, det var at det er ikke så nøye, jobb og sånn, det er ikke nøye. Familien er mye viktigere. Det er viktigere å ha det bra. Familien er jo de du har dine beste stunder med. (Sverre)

Jobben får en litt annen vinkling og et litt annet formål på et vis. (Pål)

Fedrenes fortellinger vitner om at arbeidslivet ikke står som et hinder på veien mot et nært, involvert og forpliktende farskap. Dette bryter med det Brandth og Kvande fant i sin undersøkelse, der arbeidet i stor grad preger menns måter å være fedre på. Brandth og Kvande sier også at det er lettere for menn som har trygg forankring i arbeidslivet å være involverte som fedre (Brandth og Kvande 2003). Det at fedrene har en forankring i arbeidslivet betyr at de har en maskulin forankring, som i sin tur gjør det lettere å delta i det som tradisjonelt har vært et feminint domene.

Det er interessant at fedrenes ønsker om intimitet og nærhet uttrykkes til tross for en sosiokulturell setting som vektlegger arbeidet som det viktige for maskulin subjektivitet” (Brandth og Kvande, 2003:147-148).

Jeg oppfatter at dette er en nokså klassisk inndeling av arbeid og omsorg, noe informantene i min studie ikke gir et bilde av. På bakgrunn av mine funn vil jeg derfor argumentere for at fedrene har en maskulin forankring i omsorgen. De komplementære relasjonene mellom fedrene og mødrene er ikke så tydelige i dette utvalget som det Brandth og Kvande fant i sin undersøkelse. Som vi har sett tidligere i teksten har jeg snakket om fedrene i to ulike grupper, de som forteller om en sterk tilknytning til familien, og de som forteller om en sterk tilknytning til arbeidslivet. På bakgrunn av denne delingen kunne en tenke seg at det nærværende farskapet som prioriterer familien tilhører gruppen som har sterk tilknytning til familien. Slik er det derimot ikke for fedrene her. Det finnes likevel eksempler på denne antagelsen i litteraturen. Fra familieteorien viser blant andre Brandth og Kvande (2003) at arbeidslivets sterke tiltrekning skaper fraværende fedre. De beskriver at de har funnet et stort paradoks i undersøkelsen sin, nemlig at fedrene ser på seg selv som nærværende fedre, men at de likevel jobber mye. Brandth og Kvande sier med andre ord at en nærværende farspraksis ikke er forenelig med mye jobbing. De forklarer paradokset med at farsidealet

har forandret seg, men at praksisen er ved det samme, nemlig at fedrene jobber mye. Når Brandth og Kvande argumenterer for at det ikke er samsvar mellom ideal og praksis i fedrenes fortellinger (Brandth og Kvande 2003:204), opplever jeg at de overser hvordan praksis også har endret seg, ikke bare farsidealet. For å forstå hvordan fedrene praktiserer farskap er det viktig å se forbi tid og hva som gjøres med tiden, og heller se på hva som ligger bak tidsbruken. Her finnes fedrenes holdninger og refleksjoner, deres bakgrunn for valg og følelsesmessige faktorer som påvirker farspraksisene. Et nærværende farskap handler ikke nødvendigvis bare om hvor mye tid fedrene tilbringer på jobben versus hvor mye tid de tilbringer med barna sine. Det Brandth og Kvande overser er at en nærværende farspraksis handler om mer enn bare tid og praktiseringen av fedrekvoten. Jeg vil argumentere for at nærværende farskap også handler om bevissthet og bevisste refleksjoner for eksempel i forhold til valg og holdninger, følelser, psyke og relasjoner. Kanskje nærvær til og med handler mest om dette? Det er ikke snakk om hvor mye fedrene er sammen med barna, en kan godt være en nærværende far selv om en jobber mye.

En av tingene som gir fedrene tid, er ifølge Brandth og Kvande (2003) innføringen av fedrekvoten. ”Med andre ord, de er nærværende når det er tid for det, og fraværende når arbeidet krever det”(Brandth og Kvande 2003:205). Brandth og Kvande beskriver her at arbeidslivet dikterer for fedrenes farspraksis, at jobben stjeler barnets tid med far og at relasjonen far- barn lider under dette. En av fedrene i denne undersøkelsen forteller tidligere i avhandlingen hvordan han bevisst utøver et nærværende farskap, også i perioder der han jobber mye. For eksempel drar han gjerne hjem og spiser middag med familien, før han drar tilbake til jobb på kvelden. Han tar et bevisst valg i sitt farskap, fordi han ønsker å være *nær* og *sammen* med familien. Ja, han jobber mye, men har konkrete løsninger for hvordan han likevel er en nærværende far. Nærværende farskap skapes i fedrenes relasjon til barnet, og handler blant annet om stemninger, følelser og holdninger fedrene har til farskapet og barna sine.

På bakgrunn av min undersøkelse, mener jeg at det ikke er grunnlag for å si at arbeidslivet *nødvendigvis* er et hinder på veien mot nærværende farskap. Alle fedrene i undersøkelsen beskriver nære farskap som inneholder sterke bånd og mange følelser. De nære farskapene beskrives også av fedrene som jobber mye. Fedrene ønsker å være nærværende fedre, og er bevisste på å skape nære relasjoner til barna sine, selv om de er deltagere i et grådig

arbeidsliv. Og dette klarer de, nettopp fordi de bevisst velger å bygge gode relasjoner til barna.

For meg handler det om mental tilstedeværelse. Sånn at når jeg faktisk er hjemme, så er jeg hjemme og da er jeg tilgjengelig. Sånn at jeg ikke sitter foran en pc, eller leser avisa eller ser på TV, men er med og snakker. Ikke nødvendigvis at jeg ligger på gulvet og leker hele tiden ..., men å faktisk være der, og svare på spørsmål. (Martin)

Når en far sier det er viktig ”å være tilstede” når han er sammen med barna, ikke lese avisen eller se nyhetene på tv, forteller dette om en farspraksis der relasjonen skapes på barnas premisser. Nærvær handler ikke bare om fysisk tilstedeværelse, men også om mental tilstedeværelse, om å ”være i den verdenen barnet er”. Fedrene ”er der” for barna når barna trenger dem og dette er et bevisst valg som gjennomsyrrer alle fortellingene.

...ikke bruke den tida før barnehage og etter barnehage til andre ting enn med ungene. Den er hellig. (Thomas).

Jeg ønsker på bakgrunn av dette å være kritisk til Brandth og Kvandes teori om farskap og arbeidsliv som to motpoler. Ut fra mitt materiale ser det ut til at fedrene kombinerer et nærværende farskap med arbeidslivet, også med et grådig arbeidsliv. Nærvær handler ikke bare om tid, slik Brandth og Kvande gir en forståelse av når de sier at det er en stor utfordring når fedres idealer om å være nærværende ikke fører til at de reduserer tiden de bruker på arbeidet (Brandth og Kvande 2003). Jeg vil argumentere for at en far ikke trenger å gå ned i arbeidstid for å være en nærværende far. Det handler om å være *nær* når du er der, og på denne måten skape nære relasjoner. I forhold til dette er det et poeng at en ikke alltid må gjøre noe når en er sammen. ”...time is to relationships what shelters are to families, not capital to be invested, but a habitat in which to live” (Hochschild 1997:52). Det å bare *være* sammen, oppleve trygghet i en felles relasjon og det at barna vet at fedrene er der for dem kan være like viktig. Som vi ser av det følgende sitatet skaper samvær nærhet og nære relasjoner.

Og det er akkurat de stundene vi har sittet liksom sammen... det er ikke alltid man prater så mye heller da, men man sitter liksom ved siden av hverandre og holder på med det samme, og det er liksom, det synes han er innmari fint da. Og det synes vi

også er innmari fint da. ...Man får en sånn nærhet og man slapper av og man får... ja, man er sammen da, på en sånn hyggelig måte. (David)

Det er imidlertid et poeng at byggingen av nære relasjoner krever tid og bevisste valg i forhold til dette, noe fedrene i mitt utvalg forteller historier om og reflekterer over.

Man må være strengere med seg selv, og med jobben, i forhold til å komme seg hjem. Men det er også tosidig på den måten at det er mye lettere for meg å si nei her (på jobben). For jeg vet jeg skal hjem til familien og barna. (Pål)

En annen far beskriver hvordan han tidligere, før han fikk barn, gjerne jobbet lange kvelder. Etter at barna kom har skillet mellom jobben og familien blitt mye kraftigere.

Jeg har gått ned i arbeidstid jeg. Helt bevisst. For å få mer tid til familien. Jeg tenker at det må en arbeidsgiver godta, at man prioriterer tid hos familien. (Martin)

Skillet mellom arbeidet og familien beskrives også av flere av de andre fedrene. De som trekker frem hvordan barna og familien gir dem andre impulser i forhold til jobben. På den andre siden gir også jobben andre impulser i forhold til familielivet. Jobben er fremdeles viktig.

På bakgrunn av mine funn vil jeg argumentere for at fedrene i denne undersøkelsen kombinerer forsørgende og nærværende farskap. Forsørging er ikke lik fravær, og dermed heller ikke uforenelig med en nærværende praksis. Min påstand er at det heller er barna og farskapet som påvirker arbeidslivet og legger føringer for hvordan menn utvikler sin arbeidslivsideitet. Barnas betydning ser ut til å påvirke disse fedrenes tidsbruk i arbeidslivet, heller enn at arbeidslivet påvirker farspraksisene.

6.3. Kjønnsnøytrale fortellinger

Kapitlet handler om hvordan fedrene utformer sitt farskap og sin deltagelse i familielivet, om hvordan de *er* i familien. Som vi har sett i denne avhandlingen er familien viktig for fedrene. Fedrene definerer seg på mange måter gjennom familien. Måtene fedrene utøver farskapet sitt på har mye å si i denne sammenhengen. Fedrene forteller om omsorgsprosjekter som er kjønnsnøytrale samarbeidsprosjekter mellom mødrene og fedrene, noe jeg vil gå nærmere

inn på i dette kapitlet. I tillegg til å beskrive fedrenes omsorgsprosjekter, omhandler kapitlet også beskrivelser av arbeidsdelingen i hjemmet. Som tidligere nevnt har fedrene delt seg i to grupper når det er snakk orienteringen mot hjemmet og om arbeidsfordelingen i hjemmet, dette skal jeg gå litt videre inn på i dette kapitlet.

Fedrene i familien

Alle fedrene i denne undersøkelsen snakker om hvor godt det oppleves å ha en familie som alltid er der og stiller opp for hverandre. Familien beskrives som et fellesskap av nærhet, trygghet, samhold, kjærlighet og respekt, samtidig som den representerer et viktig utviklingsrom både for barn og foreldre. Familien krever mye arbeid og innsats fra fedrene, men på den andre siden beskriver de hvordan familien gir masse energi, gjør fedrene lykkelige, glade og avslappet. I familiefellesskapet opplever fedrene at de betyr noe for barna og mødrene, og dette gir dem mye. De opplever glede, stolthet og at de gjør en forskjell i noen andres liv. Videre handler familiefellesskapet om gode opplevelser og tilhørighet.

*Når vi ser på hva alt til syvende og sist dreier seg om, så er det jo familien som er viktig.
(Martin)*

Fedrene og husholdet

Tradisjonelt har mødreskapet vært knyttet sammen med husarbeid og hushold. Er dette også tilfelle for farskapet nå som fedrene har beveget seg hjem? Når fedrene i denne undersøkelsen snakker om seg selv som nærværende og omsørgende fedre, inngår da også omsorg for husholdet? I forhold til dette deler min informantgruppe seg i to. Den ene gruppen forteller om en *kjønnsnøytral arbeidsfordeling*, der fedrene og mødrene gjør like mye i husholdet. Dette gjelder i hovedsak de samme fedrene som beskriver seg som mer omsørgende enn forsørgende fedre, og inngår i diskursen om omsørgeren (Brandth og Kvande 2003). Fedrene her er opptatt av å gjøre like mye som mødrene, og de oppfatter at det å ta del i husarbeid og hushold også er en tydelig del av farskapet. I dette ligger det at ansvaret skal være likt for begge.

Jeg vil at vi begge skal ha ansvaret og altså samme type, eller samme... ansvaret skal være vekta på like, på lik måte hos begge. (Sverre)

Denne likedelingen kan se ut som er kommet i forlengelsen av en likestillingstankegang, fedrene er opptatt av at fordelingen skal være lik. Men likedelingen handler også om respekt for den andre og ønsket om å delta like mye. Deltagelsen handler om et arbeidsfellesskap, et lagarbeid, der foreldrene gjør hverandre gode i et foreldrefellesskap, helt uavhengig av kjønnete mønstre.

Men det, ta del i familielivet som en, en uavhengig av kjønn liksom. At far er like mye til stede for barnet som mor er. (Sverre)

Den andre gruppen beskriver noe som ligner en *kjønnskomplementær og tradisjonell arbeidsdeling*. Denne gruppen representerer en deling mellom fedrene og mødrene, der oppgavene i hjemmet fordeles på bakgrunn av kjønnete mønstre. Her ser arbeidsdelingen i forhold til husarbeid nokså tradisjonell ut. Fedrene beskriver at mødrene lager mest mat, vasker mest i huset, vet når og hvor ting skal være, og kort og godt har hovedansvaret for hjemmet. Fedrene her beskriver sin innsats i hjemmet gjennom å skifte dekk på bilen eller ”fikse” ting som er ødelagt, som for eksempel en vaskemaskin. I kapittelet 5.1., om hvordan fedrene beskrev seg som forskjellige fra mødrene, så vi at fedrene beskrev seg som *mer* konsekvente og *mer* lekende enn mødrene. Når det er snakk om husarbeid beskriver fedrene seg derimot som *mindre* ansvarlig for det og *mindre* opptatt av det enn mødrene. Som en forklaring på denne kjønnete arbeidsdelingen trekker fedrene først og fremst frem interesser.

... for jeg synes ikke det er så nøye, jeg er ikke så veldig sånn, jeg har ikke så veldig støv på hjernen sånn da. (Vegard)

De forteller at de ikke har så veldig ”støv på hjernen”, at mødrene ønsker å være mer hjemme enn dem, at mødrene liker å lage mat og at de selv er best til å ”fikse” ting. Når det er sagt beskriver fedrene at arbeidsfordelingen i hjemmet er nokså lik. Men, de beskriver samtidig at mødrene kanskje ikke er helt enig;

Jeg rydder da. Altså, alt i alt, arbeidsbyrdemessig sett, så tror jeg vi gjør 50-50 hjemme. Det tror jeg ikke nødvendigvis kona er helt enig i, men jeg tror kanskje vi gjør det.

- Hva gjør at du tror hun ikke er enig?

Nei, jeg tror at... altså jeg tror at hun synes det tar litt for lang tid før jeg rydder.

Men, jeg rydder jo. (Martin)

Når fedrene i denne gruppen videre forklarer en kjønnnet arbeidsdeling, er sitatene preget av ”det er mest praktisk sånn”, ”det tvinger seg frem”, ”det har bare blitt sånn”, ”det går naturlig”, ”naturlig deling” eller ”det bare skjedde”. Slike beskrivelser kommer ofte når det er snakk om hvem som gjør hva. Hva dreier disse utsagnene seg om? Hva sier de egentlig? Her ser vi igjen denne ”naturligheten” som jeg tidligere har omdøpt til ”kulturlighet”. Årsakene til at det bare har blitt sånn, eller at det faller seg naturlig ligger kanskje i kulturen og den tradisjonelle kjønnsdelingen. Det er kanskje slik at fedrene legitimerer sin egen mangel på deltagelse i husholdet ved å kalle det naturlig? Eller tilpasser fedrene seg et regime der kvinnene styrer hjemmet og husholdet? Det er kanskje derfor lettere å si at en kjønnskompentær omsorgsfordeling er helt greit, alternativet for faren er å miste ansikt og å fremstå som umannlig. Kan det være dette som er grunnen til at vi ofte ser konturene av en kjønnskompentær arbeidsdeling?

Fedrene i denne kjønnskompentære gruppen forteller imidlertid også om kjønnsnøytralitet, men fortellingene bærer ikke preg av bevisste refleksjoner rundt dette. Fedrene her forteller om en praksis som representerer en deling av arbeidsoppgaver, deling motivert av hva som er mest praktisk.

At hun syr knappene hvis det detter ut en knapp, fordi hun kan sy, det er det at jeg bærer tunge ting og sager og hamrer hvis det er noe. Hver for oss så gjør vi de tingene som skal gjøres.(...) Man har jo forskjellige ting. (Pål)

Det er imidlertid slik at selv om delingen styres av hva som er praktisk, reproducerer delingen kjønnskompentære arbeidsfordelinger. Det er ikke kjønnene som sådan som skaper denne delingen, men heller tradisjoner for en kjønnnet arbeidsdeling. Kjønnnet dukker på denne måten opp som en premissleverandør og en slags sjablong for praksisen. Dermed kan det tenkes at bevegelsen mot en avkjønning i arbeidsprosjektene går noe tregere i gruppen som beskriver kjønnskompentære arbeidsdelinger, enn for gruppen som beskriver mer bevisste kjønnsnøytrale arbeidsdelinger.

Når overtallet av fedrene i denne undersøkelsen snakker om at de påvirkes av tradisjonelle kjønnsrollemønstre, og når arbeidsdelingen i hjemmet umiddelbart kan ligne en

komplementær variant, tenker jeg at det handler om at det ser slik ut utenfra. Med dette mener jeg at de ”indre” motivene i arbeidsdelingen kan være endret, selv om praksisene fortsatt ser tradisjonelle ut. Fedrene forteller om en praksis der hvem som gjør hva ikke handler om kjønn eller likestilling, men om praktiske løsninger og logistikk. Jeg tolker dette i retningen mot at arbeidsdelingen handler om mer enn hvem som gjør (mest av) hva, klesvask eller fiksing. Ting som skal gjøres i hverdagslivet bare gjøres av den som det passer best for. Foreldrene krysser med dette tradisjonelle spor i forhold til hva som er henholdsvis kvinnelig og mannlig ”å gjøre”. ”Det kan med andre ord se ut som vi står overfor en *avkjønning* av familiearbeidet” (Aarseth 2008:129). Dette peker tilbake på Brandth og Kvandes kategorisering og enten- eller beskrivelser av farskap som jeg tidligere har kritisert. Fedrene forteller om omsorgspraksiser som ikke er kjønnet, om praksiser jeg velger å kalle kjønnsnøytrale omsorgsprosjekter.

Videre forteller flere av fedrene, på tvers av de to nevnte gruppene, om en slags skiftordning i hverdagen, som også underbygger min teori om fedrenes kjønnsnøytrale arbeids- og omsorgsprosjekter. I denne ordningen har den ene ansvaret for barna om morgenen, mens den andre drar tidlig på jobb. Den som har dratt tidlig på jobb henter barna og lager middag, slik at den andre kan jobbe lenger utover ettermiddagen. Ordningen minner om en turnusordning, der hvem som har ansvaret for hva, varieres fra dag til dag. Videre forteller fedrene at de stiller opp for hverandre når den andre har mye å gjøre, eller blir forhindret fra å hente barna når det egentlig var den andres tur.

Sånn at jeg hjelper deg en dag, du hjelper meg en annen dag. (Martin)

Ordningen virker som en selvfølge for mange av fedrene, og vitner om at begge foreldrene må kunne gjøre alt. Bildet som males er kjønnsnøytralt. Denne fleksible ordningen ser vi også tidligere i teksten, der en far bevisst velger å kjøre barna til barnehagen om morgenen, selv om det ikke er ”hans tur”, fordi han ønsker tid med barna i en presset arbeidsperiode. Dette handler også om respekt i foreldrefellesskapet.

Begge rollene er like viktige. Og er like verdifulle. (Sverre)

Min påstand er at det ligger nye motivasjoner bak hvordan foreldrene organiserer familielivet og omsorgen. De har fristilt seg fra de kjønnete mønstre, og vektlegger en fellesskapstenkning rundt omsorgsprosjektene, der kjønn ikke lenger er premissleverandør.

”Det er omsorgen for en felles livsverden, (...) som her er fristilt fra kjønn og dermed kan deles på en ny måte” (Aarseth 2008:203). Dette kan igjen relateres til hvordan fedrene omtaler familien som et felles prosjekt, se kapittel 5.2.

Fedrenes forhold til barna skiller seg ikke fra mødrenes forhold til barna

Et av inntrykkene jeg sitter igjen med etter å ha intervjuet de åtte fedrene, er at det like godt kunne vært mødrene som satt fremfor meg og fortalte sine historier. Fedrene forteller historier fulle av kjærlighet, omsorg, stolthet, ømhet og nærhet. I vårt samfunn har slike historier hovedsakelig blitt fortalt av kvinner de seneste årene. Det har ikke vært forbundet med mannlighet å fortelle om følelser. ”Manlighet, underforstått motsatt kvinnlighet, associeras av männen generelt til hårdhet, styrka och fysisk storlek” (Ekenstam i Holter 2007:183). Nå er det imidlertid duket for et sceneskifte i dette henseende. ”Dagens fedre kan gjøre langt mer av det samme som mødrene i forhold til omsorgen for barn, uten at dette truer deres maskulinitet. De kan dele de samme erfaringer, de kan skape den samme nærhet til sine barn som mødrene gjør” (Andersen 2003:86). Kjærligheten til barna legger premisser både for fedrenes arbeidsliv og familieliv. Fedrene ønsker å være tilstede for barna i omsorgsfulle og likestilte foreldrefellesskap. Dette bryter med kjønnskomplementariteten vi har sett tidligere i historien, der kvinner tilhører hjemmet og mennene tilhører arbeidssfæren. Fedrene i min undersøkelse forteller andre historier og er eksempler på at vi er på vei mot kjønnsnøytralitet i omsorgen. Fedrenes forhold til barna skiller seg ikke fra mødrenes forhold til barna.

Det følgende sitatet forteller mye om hva farskapet handler om. ”Han beskriver nærmest en hudløshet som ligner på mange mødres beskrivelse av symbiosen som utvikles mellom dem selv og et lite barn” (Brandth og Kvande 2003:139). Jeg lar det stå som en avslutning på dette kapitlet.

Han sa, jeg vet ikke helt hvor han får de begrepene fra da, for han kommer hjem og sier så mye rart ikke sant. Ting han lærer på skolen eller ting han hører noen steder. Og en gang kom han hjem, nå for et par måneder siden, så sa han; ”vet du hva lykke er for meg?” sa han. Så sa jeg ”nei, det vet jeg ikke”. ”Det er når vi bygger lego sammen det”. Og det var... det var veldig koselig. (David)

6.4. Oppsummering av kapitlet

Når det gjelder fedrenes orientering mot hjemmet består denne i stor grad av at det er barna som trekker fedrene hjem. Fedrene ønsker å være sammen med barna og å lære dem å kjenne. Videre forteller fedrene om personlige motiver for å bevege seg mer hjemover. De forteller at de opplever en egenverdi ved å skape nære relasjoner til barna. Kapitlet har videre vist hvordan nærværende farskap ikke nødvendigvis hindres av grådige arbeidsliv, i motsetning til hva tidligere forskning har vist. Også her legger barna føringene, når det nærværende farskapet påvirker fedrenes arbeidslivsidentitet. Videre har vi sett hvordan et nærværende farskap ikke bare handler om tid, men også om bevissthet og bevisste refleksjoner for eksempel i forhold til valg og holdninger, følelser, psyke og relasjoner.

Fedrene i denne avhandlingen forteller om omsorgspraksiser som ikke er kjønnete. Fedrenes forhold til barna skiller seg ikke fra mødrenes forhold til barna, omsorg handler om *at* det bygges relasjoner heller enn *hvem* som bygger relasjonene. Dette bryter med kjønnskomplementariteten vi har sett tidligere i historien, der omsorg ble relatert til det kvinnelige og hjemmets sfære. Oppgaven gir grunnlag for å si at omsorg slett ikke kan relateres til kjønn; omsorg er ikke kjønn. Det som er viktig i omsorgen handler ikke om kjønn, men om relasjoner, følelser, holdninger og ønsker. Fedrene i avhandlingen forteller dermed om kjønnsnøytrale omsorgsprosjekter som legger grunnlaget for en ny debatt om fedre, familie, nærvær og omsorg.

Til slutt i kapitlet ble det tatt opp hvordan fedrenes omsorgspraksiser også får betydning for husholdet og måter foreldrene tenker og organiserer familielivet på. Som vi har sett vitner fedrenes fortellinger om kjønnsnøytrale omsorgspraksiser. Dette påvirker foreldrenes arbeidsdelinger og hverdagspraksiser, om enn på ulike måter. For noen av fedrene er kjønnsnøytrale arbeidsdelinger en naturlig del av et nærværende farskap, mens det for andre ikke kommer like naturlig. Fedrene lar deltagelsen i husholdsarbeidet påvirkes av omsorgspraksisene i ulik grad og de deler seg i to grupper. Som et resultat av skiftordningene familiene praktiserer har vi sett at fedrene må kunne gjøre alt. Dette vitner om en avkjønning av familiearbeidet, men dette går likevel saktere i den ene gruppen enn i den andre. Det som imidlertid er interessant i forhold til dette, og som kommer frem i begge gruppene, er at argumentene for arbeidsdelinger og praksiser ikke lenger er kjønn. Fedrene

og mødrene har fristilt seg fra de kjønnede mønstrene, og vektlegger en fellesskapstenkning rundt omsorgspraksisene der kjønn ikke lenger er premissleverandør.

DEL 3 KONKLUSJONER

7. Konklusjon

Avhandlingen har tatt for seg åtte fedres hverdagsliv i Norge i 2008. Gjennom fedrenes fortellinger gis et innblikk i fedrenes hverdagsliv. Vi har sett hvordan de respektive farskapene konstrueres i relasjoner til familie, arbeidsliv og samfunnet for øvrig. Fedrene har gitt bilder av mangfoldige og sammensatte farspraksiser, praksiser som stadig er i forandring. Når vi ser at fedrene beveger seg mot hjemmet, er årsaken til dette satt sammen av mange faktorer. Hovedfunnene i avhandlingen representerer noen av disse faktorene, for eksempel at det er barna som i stor grad motiverer fedrene mot omsorg og hjem. Fedrene ønsker nærhet og intime relasjoner til barna sine, og disse ønskene er med på å skape nærværende praksiser. Videre forteller fedrene at deres nærværende praksis konstrueres i forlengelsen av deres egne fedres praksis, i fellesprosjekter med mødrene og som avkjønnede eller kjønnsnøytrale omsorgs- og arbeidsprosjekter.

Som nevnt innledningsvis søker oppgaven å belyse fedres hverdagsliv. Problemstillingen fokuserer på dette, og oppgaven orienteres mot ulike måter å forstå fedrenes utøvelse og konstruering av farskap i en forandret familieverden. Samtidig har oppgaven tatt for seg fedrenes hverdag i en større kontekst, i relasjon til arbeidslivet, tradisjoner, kulturer og samfunnet for øvrig. I de følgende delkapitlene vil jeg oppsummere oppgavens viktigste funn, samt besvare oppgavens problemstilling.

7.1. Nære relasjoner motiverer til fedrenes orientering mot hjemmet

Med bakgrunn i oppgavens farsfortellinger ser det ut til at likestillingsidealer ikke lenger har særlig betydning for fedrenes orientering mot hjemmet og omsorgen. I forskning gjort på det tidlige 90-tallet fant Holter og Aarseth (1993) at likestillingsdiskurser stod sentralt i fedres omsorgspraksiser. Kravet fra mødrene om at fedrene skulle delta mer i hjemmet var fedrenes hovedmotivasjon for å ta del i omsorgen for små barn. Nå, femten år etter Holter og Aarseths undersøkelse, er ikke lenger idealet om likestilling like sentralt i konstrueringen av fedrenes omsorgspraksiser. Det er de nære relasjonene mellom fedre og barn som motiverer fedrene s

orientering mot hjemmet. Omsorgsstrategiene dreier seg om refleksjoner og valg fedrene gjør i forhold til ønsker de har. Utviklingen kan sees i sammenheng med at vårt samfunn i dag ikke styres like mye av normer og tradisjoner som tidligere. I stedet reflekterer vi over vår adferd og utformer livene våre på bakgrunn av ønsker, kunnskap og valg. Det er i større grad fedrenes refleksjoner rundt farskapet og ønsker om å bli kjent med barna, samt opplevelser av egenverdier i de nære relasjonene til barna som er den viktigste grunnen til fedrenes økte deltagelse i hjemmet og omsorgen. Utviklingen av nye maskulinitetsformer er dermed ikke bare et resultat av endrede samfunnsstrukturer og forventinger, men også et resultat av mennenes nye ønsker om å være nærværende. Fedrene ønsker å bli kjent med barna sine, at barna skal bli kjent med dem, de vil utvikle nære og intime relasjoner sammen med barna.

En av de viktigste målsetningene fedrene i undersøkelsen har, er å gi barna sine kjærlighet, trygghet og selvtillit. I forlengelsen av dette kan det se ut som barnas behov blir fedrenes behov og internaliseres i fedrene. Vi ser at barnas behov legger premissene for fedrenes hverdag. Alle fedrene beskriver det å bli far som et stort ansvar, et ansvar som har flyttet fedrenes fokus i livet. Nå er det barna og familien som er det viktigste, og fedrene organiserer sin hverdag ut fra dette senteret. Valg tas på bakgrunn av barnas behov, og nærheten og kjærligheten til barna legger dermed premisser for fedrenes hverdagsliv.

Alle fedrene i avhandlingen forteller om en orientering mot barna og familien, og beskriver at orienteringen skapes av ønsker om blant annet nære relasjoner. Bak ønsket ser vi at det ligger nye motivasjoner og holdninger, motivasjoner forskjellige fra hva forskningen har snakket om tidligere. Det er ikke lenger ”ytre” ting som for eksempel krav om likestilling fra mødrene som motiverer fedrene, men ”indre” faktorer som nærværenhetens egenverdi. Når fedrene forteller åpent om ønsket om å skape relasjoner henger dette sammen med at det har blitt mer akseptert at menn også er følelsesmennesker (Ekenstam 1998). På bakgrunn av mitt materiale har jeg derfor søkt å trekke tidligere forsknings begrep om *de nye fedrene* noe lenger. Når tidligere forskning snakker om *de nye fedrene*, er dette fedre som skaper sine farskapsprosjekter primært som forskjellige fra sine egne fedres farskap (se for eksempel Holter og Aarseth 1993, Lorentzen 2006) og basert på likestilling. Jeg opplever imidlertid at *det nye* handler mer om endringer i holdninger og tanker ”bak” og ”inni” farspraksiser, enn ønsket om å være annerledes. Fedrene reflekterer over hva de ønsker med sine respektive farskap, og det er nettopp slike refleksive holdninger som representerer *det nye*. Fedrene

forteller at de har personlige behov og motiver for å skape nære relasjoner til barna sine, det er ikke likestillingen og kjønnete praksiser som dominerer. I relasjonene skapes egenverdier bestående av intimitet og nærhet, og mitt argument er at dette er det som er det nye ved *de nye fedrene*. Fedrene tar med intimiteten og nærheten i sin konstruksjon av mannlighet, likestillingsdiskursen kommer dermed i bakgrunnen. Det er omsorgen, nærheten og intimiteten i relasjonene til barna som primært trekker fedrene hjem. På bakgrunn av mine funn vil jeg derfor argumentere for at fedrene har en maskulin forankring i omsorgen, og at fedrene ser ut til å inkludere omsorgen for barna i sine maskulinitetspraksiser.

7.2. Arbeidsliv skaper ikke fraværende fedre

Når vi ser at det er barna som i stor grad trekker fedrene hjemover, påvirker dette også fedrenes tilknytning til arbeidslivet. Brandth og Kvande beskriver i sin undersøkelse fra 2003 at nærværende farskap hindres av et grådig arbeidsliv, og videre at arbeidet i stor grad preger menns måter å være fedre på. Deres påstand er at en nærværende farspraksis ikke er forenelig med mye jobbing. Fedrene i min undersøkelse beskriver det motsatte; det nærværende farskapet påvirker arbeidslivet, og fedrene strekker seg langt for å være nærværende fedre selv om de er deltagere i et grådig arbeidsliv. Min påstand er derfor at det heller er barna og farskapet som påvirker arbeidslivet og legger føringer for hvordan menn utvikler sin arbeidslivsidentitet. På bakgrunn av min undersøkelse mener jeg derfor at det ikke er grunnlag for å si at arbeidslivet nødvendigvis er et hinder på veien mot nærværende farskap. Alle fedrene i undersøkelsen beskriver nære farskap som inneholder sterke bånd og mange følelser. Slike nære farskap beskrives også av fedrene som jobber mye. Fedrene ønsker å være nærværende fedre, og er bevisste på å skape nære relasjoner til barna sine, selv om de har en travel arbeidshverdag. Med bakgrunn i dette er jeg kritisk til Brandth og Kvandes teori om farskap og arbeidsliv der ”omsørging” og ”forsørging” presenteres som to motpoler. En deling mellom arbeidsliv og nærværende farskap vitner om en noe tradisjonell tankegang og jeg vil argumentere for at fedrene i min undersøkelse knytter sammen praksisene Brandth og Kvande skiller fra hverandre. Fedrene i min undersøkelse fortolker seg selv i relasjon til den nærværende faren som har tid, kjærlighet og omsorg for barnet, selv om de også tenker på seg selv som forsørgere. Når flertallet av fedrene trekker frem forsørgerelementer som særlig viktige for sitt farskap, beskrives bilder av sammensatte farskapspraksiser. *Forsørgeren* kombineres og suppleres med *omsørgeren*. Det heller er

barna og farskapet som påvirker arbeidslivet og legger føringer for hvordan menn utvikler sin arbeidslivsidentitet. Min påstand er derfor at arbeidslivet ikke nødvendigvis legger hindringer i veien for nærværende farskap. Med fedrenes bevisste nærværende praksis, vises at maskulinitet også kan finne forankring i omsorg for barn, så vel som i arbeidslivet.

Videre har avhandlingen argumentert for at nærvær ikke bare handler om tid, i motsetning til hva Brandth og Kvande gir en forståelse av. De hevder at det er en stor utfordring for fedrene at deres idealer om å være nærværende ikke fører til at de reduserer tiden de bruker på arbeidet (Brandth og Kvande 2003). For å forstå hvordan fedrene praktiserer farskap er det viktig å se forbi tid og hva som gjøres med tiden, og heller se på hva som ligger bak tidsbruken. Nærvær handler også om bevissthet og bevisste refleksjoner i forhold til valg og holdninger, følelser, psyke og relasjoner, ikke bare om antall timer fedrene tilbringer med barna sine.

7.3. Farskaperfaringer videreføres

Når det er nye ønsker, holdninger og tanker som former farspraksisene i denne undersøkelsen, gjelder det også for hvordan fedrene konstruerer sine farskap i relasjon til egne farserfaringer. Vi har sett hvordan fedrene i avhandlingen representerer et brudd med tidligere forskning på dette området. Forskning gjort av Holter og Aarseth (1993) og av Brandth og Kvande (2003) forteller at fedre konstruerer farskap i kontrast til sine egne fedre, og som noe annet enn sine egne fedres praksis. Et av målene for fedre i henholdsvis 1993 og 2003 er å være annerledes enn sine egne fraværende og strenge ikke-fedre (Holter og Aarseth 1993). Fedrene i min undersøkelse representerer et brudd med dette. Fedrene i min undersøkelse forteller at de ønsker å være like gode fedre som deres fedre var, og de ønsker å gi sine barn en like god oppvekst som de selv har hatt. De viderefører med dette en farskapspraksis de har lært av sine egne fedre og det er ikke et poeng å være vesentlig forskjellig fra egne fedre og deres praksiser. I forlengelsen av dette forteller fedrene i 2008 at de er redde for at de ikke klarer å være *like gode* fedre som deres egne fedre var for dem. Dette står i stor kontrast til fortellingene fra Holter og Aarseths undersøkelse i 1993, der fedrene var redde for at barna ville få det samme negative forholdet til dem, som de hadde til sine egne fedre. Noe har altså skjedd siden Holter og Aarseths undersøkelse i 1993 og siden Brandth og Kvande gjorde sin undersøkelse i 2003. Dette er et interessant funn, som forteller hvordan farspraksiser har endret seg. Fedrene i min undersøkelse representerer en del av en

generasjon som har hatt nærværende fedre, og med dette kan det se ut som endringsprosjektene beskrevet i blant andre Holter og Aarseth (1993) og Brandth og Kvandes (2003) undersøkelser er satt i gang. Dette samsvarer med funn fra LL07, som har funnet at savnet etter far er mindre blant yngre menn enn blant eldre, ”noe som tyder på at far er blitt mer tilstedeværende i guttenes oppvekst de siste årtiene, innenfor den oppvekstperioden som undersøkelsen dekker, det vil si frem til ca 1990” (AFI-rapport 1/2008:6).

7.4. Kjønnsnøytrale omsorgspraksiser og avkjønnede arbeidsdelinger

Når det er snakk om fedrenes orientering mot omsorgen og arbeidsfordelingen i hjemmet beskriver fedrene forskjellige fortellinger. I forhold til omsorgspraksiser forteller alle fedrene i oppgaven om deltagende og nærværende farskap, men fedrene representerer likevel to ulike orienteringer. Tidligere har avhandlingen vist at fedrene deler seg i to grupper når det kommer til orienteringen mot hjemmet. Den ene gruppen beskrives mer i relasjon til det Brandth og Kvande kaller en omsørgende diskurs, mens den andre gruppen knyttes mer opp mot forsørgerdiskursen og fortellingen om den kvinnelige hjemskaper (Aarseth 2008, Gillis 1996).

Disse diskursene, eller omsorgspraksisene, får betydning for husholdet og måter foreldrene tenker og organiserer familielivet på. Fedrene lar deltagelsen i husholdsarbeidet påvirkes av de omsørgende og forsørgende praksisene i ulik grad, og deler seg videre i to når det gjelder arbeidsdelingen i hjemmet. Den ene gruppen forteller om en *kjønnsnøytral arbeidsfordeling*, der fedrene og mødrene gjør like mye i husholdet. Dette gjelder i hovedsak de samme fedrene som inngår i relasjon til omsørgerdiskursen. Den andre gruppen beskriver noe som ligner *kjønnskomplementære arbeidsdelinger*, der arbeidsdelingen preges av tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Fedrene i denne gruppen beskrives i relasjon til forsørgerdiskursen. Når fedrene her forklarer det som ligner en kjønnnet arbeidsdeling, er sitatene preget av ”det er mest praktisk sånn”, ”det tvinger seg frem”, ”det har bare blitt sånn”, ”det går naturlig”, ”naturlig deling”, ”faller seg naturlig” eller ”det bare skjedde”. Fedrene beskriver arbeidsdelingen som noe naturlig, og en kan tenke at denne naturligheten er resultater av kulturelle mønstre. Fedrene er en del av et kulturelt system som legger føringer for

familielivet og når fedrene beskriver at ”det bare ble sånn” eller ”kom naturlig” handler dette om at kulturen de tilhører påvirker deres livsprosjekter. Kanskje fordi fedrene tenker ut fra ulike kulturelle forestillinger som tilhører fortiden, høres det ut som deres fortellinger om kjønnsarbeidsdelingen er mer kjønnsstereotype og tradisjonelle enn de egentlig er.

Når det er sagt, viser avhandlingen at fedrene i begge gruppene må kunne gjøre alt som et resultat av skiftordningene familiene praktiserer. Arbeidsdelingen handler mer om at ting skal gjøres, enn om hvem som gjør hva. Ting som skal gjøres i hverdagslivet gjøres av den som det passer best for. Foreldrene krysser med dette tradisjonelle spor i forhold til hva som er henholdsvis kvinnelig og mannlig å gjøre, og beskriver en *avkjønning* av arbeidsdelingen. Likevel ser det ut til at avkjønningen går saktere i den ene gruppen enn i den andre. Resultatet blir at foreldrene ender opp med en tradisjonell kjønnsdeling i gruppen som beskriver kjønnskomplementære arbeidsdelinger. Det tradisjonelle mønsteret legitimeres ut fra ønsker og hva som er praktisk. Denne ”praksisheten” reproducerer dermed en kjønnet arbeidsdeling og vitner om sterke kulturelle føringer hva angår kjønn og arbeidsdelinger. ”Så lenge det er personlige ønsker som ordner familielivet, reproduseres med andre ord kjønnsarbeidsdelingen” (Aarseth 2008:14).

Det som imidlertid er interessant i forhold til dette, og som kommer frem i begge gruppene, er at *argumentene* for arbeidsdelinger og praksiser ikke lenger er kjønnet. Fedrene forteller om en praksis der hvem som gjør hva ikke handler om kjønn eller likestilling, men om praktiske løsninger og logistikk. Men, den skjeve fordelingen i familielivet videreføres likevel hos noen av foreldrepårene.

I avhandlingen preges fedrenes beskrivelser om omsorgsprosjekter og arbeidsdelinger av samarbeid med mødrene. Familiearbeidet handler om et arbeidsfellesskap, et lagarbeid, der foreldrene gjør hverandre gode i et foreldrefellesskap, uavhengig av kjønne mønstre. Beskrivelser av foreldreskapet og familielivet som et ”team” går igjen i alle fortellingene og de komplementære relasjonene mellom fedrene og mødrene som Brandth og Kvande (2003) fant i sin undersøkelse, er tilstede på andre måter i min avhandling. Lagspillet i familien er ikke basert på kjønn, selv om kjønnet likevel kommer opp av hatten for noen av fedrene. Det som her kommer frem vitner om at det ikke lenger er kjønn som er avgjørende i omsorgs- og arbeidsprosjektene. Fellesskapstankegangen i arbeidsprosjektene får betydning for omsorgsprosjektene og fedrene beskriver at deres omsorg skapes i samarbeid med mødrene.

Omsorg handler om at det bygges relasjoner, det er ikke viktig hvem av foreldrene som bygger relasjonene. Bildet som males er kjønnsnøytralt, fedrenes forhold til barna skiller seg ikke fra mødrenes forhold til barna. Dette vitner om bevegelser mot kjønnsnøytralitet i omsorgen, noe som bryter med kjønnskomplementariteten vi har sett tidligere i historien der omsorg ble relatert til det kvinnelige og hjemmets sfære. Fedrene i denne oppgaven forteller dermed om kjønnsnøytrale omsorgsprosjekter som legger grunnlaget for en ny debatt om fedre, familie, nærvær og omsorg. Min påstand er at det ligger nye motivasjoner bak hvordan foreldrene organiserer familielivet og omsorgen, foreldrene har fristilt seg fra kjønnede mønstre, og vektlegger en fellesskapstenkning rundt omsorgsprosjektene, der kjønn ikke lenger er premissleverandør.

8. Kildeliste

Andersen, Arnfinn J. (2003): *Menn skaper rom for foreldreskap og familie: farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*. Dr. Polit. avhandling ved NTNU.

Barbour, Rosaline S. og Jenny Kitzinger. (1999): *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage.

Bernard, Jessie. (1992): *The good provider role* i Kimmel, Michael S. og Michael A. Messner. (1992): *Men's lives*. Second edition. New York: Macmillan publishing company.

Blankenhorn, David. (1995): *Fatherless America. Confronting our most urgent problem*. New York: BasicBooks.

Bourdieu, Pierre. (1984): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

Brandth, Berit, Brita Bungum og Elin Kvande. (2005): *Valgfrihetens tid. Omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Brandth, Berit og Elin Kvande. (2003): *Fleksible fedre. Maskulinitet, arbeid og velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.

Brandth, Berit og Bente Øverli (1998): *Omsorgspermisjon med "kjærlig tvang". En kartlegging av fedrekvoten*. Trondheim: Allforsk.

Brandth, Berit og Bente Øverli (1998a): *Fedrekvote og nye faderskap*. Notat 1998:1. Trondheim: Allforsk.

Brod, Harry og Michael Kaufmann. (1994): *Theorizing masculinities*. California. Thousand Oaks, Sage Publications

Bø, Inge og Lars Helle. (2002): *Pedagogisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Connell, R.W. (1995): *Masculinities*. Cambridge: Polity press.

Dalen, Monica. (2004): *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Douglas, Mary (1984): *The Cultural anthropology of Mary Douglas* i Wuthnow, Robert (red), J.D. Hunter, A. Bergesen og E. Kurzweil. (1984, 1999): *Cultural analysis*. London: Routledge.

Eriksen, Thomas Hylland. (2001, 2007): *Øyeblikkets tyranni*. Oslo: Aschehoug.

Ekenstam, Claes (red). (1998): *Rädd att falla*. Sverige: Gidlunds förlag.

Ellingsæter, Anne Lise og Jannecke Wiers- Jenssen. (1997): *Kvinner i et arbeidsmarked i endring: inkludering, marginalisering og ekskludering*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Evenshaug, Oddbjørn og Dag Hallen. (1997): *Familiepedagogikk. Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor*. Oslo: ad Notam Gyldendal.

Hjort, Karin og Steen Baagøe Nielsen (red). (2003): *Mænd og omsorg*. København: Gyldendals akademiske bokklubber.

Gillis, John R. (1996): *A world of their own making: myth, ritual and the quest for family values*. New York: BasicBooks.

Hochschild, Arlie Russell. (1997): *The time bind. When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan books.

Holter, Øystein Gullvåg, Helge Svare og Catrine Egeland. (2008): *Likestilling og livskvalitet 2007*. AFI- rapport 1/ 2008. Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning og Arbeidsforskningsinstituttet.

Holter, Øystein Gullvåg (red). (2007): *Män i rörelse. Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Sverige: Gidlunds förlag.

Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth. (1993): *Menns livssammenheng*. Oslo: ad Notam Gyldendal.

Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red). (1996): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kimmel, Michael. (1994): *Masculinity as homophobia. Fear, shame and silence in the construction of gender identity* i Brod, Harry og Michael Kaufmann. (1994): *Theorizing masculinities*. California. Thousand Oaks, Sage Publications

Kimmel, Michael S. og Michael A. Messner. (1992): *Men's lives*. Second edition. New York: Macmillan publishing company.

Kvale, Steinar. (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Lammi- Taskula, Johanna. (2007): *Faderskap på arbeidsplassen- att komma ut ur skåpet* i Øystein Gullvåg Holther. (2007): *Män i rörelse. jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Sverige: Gidlunds förlag.

LaRossa, Ralph. (1997): *The modernization of fatherhood. A social and political history*. Chicago and London: The University of Chicago press.

Lorentzen Jørgen. (2006): *Forskning på menn og maskuliniteter* i Lorentzen, Jørgen og Wenche Mühleisen. (2006): *Kjønnforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentzen, Jørgen og Claes Ekenstam. (2006): *Män i Norden. Manlighet og modernitet 1840-1940*. Sverige: Gidlunds förlag.

Lorentzen, Jørgen og Wenche Mühleisen. (2006): *Kjønnforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Løkke, Per Arne. (2000): *Farsrevolusjonen. Fedre og maskulinitet i en ny tid*. Oslo: Pax.

Mac an Ghail, Máirtín (red). (1996): *Understanding masculinities. Social relations and cultural arenas*. Open University press.

Madsen, Svend Aage, Hanne Munck og Marianne Tolstrup. (1999): *Fædre og fødsler*. København: Frydenlund forlag.

Morgan, David L. (1988): *Focus groups as qualitative research*. California/ London/ New Dehli: Sage publications.

Mosse, George L. (1996): *The image of man*. Oxford university press.

Pease, Bob. (2002): *Men and Masculinities 5*. Sage publications Ltd.

Plantin, Lars. (2001): *Män, familjeliv och föräldraskap*. Umeå: Boréa bokförlag.

Plantin, Lars. (2001a): *Mäns föräldraskap: om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet*. Doktorgrad ved Göteborgs universitet.

Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen. (2002): *Bære eller briste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget.

Skjeie, Hege og Mari Teigen. (2003): *Menn i mellom. Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Sommer, Dion. (1997): *Barndomspsykologi*. Oslo: Pedagogisk forum.

Thagaard, Tove. (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.

Wetherell, Margaret og Nigel Edley. (1996): *Masculinity, power and identity* i Mac an Ghail, Máirtín (red). (1996): *Understanding masculinities. Social relations and cultural arenas*. Open University press.

Whitehead, Stephen M. (2002): *Men and masculinities*. Cambridge/ Malden: Polity press.

Wuthnow, Robert (red), J.D. Hunter, A. Bergesen og E. Kurzweil. (1984, 1999): *Cultural analysis*. London: Routledge.

Aadland, Einar. (2003): *Etikk for helse- og sosialarbeidarar*. Oslo: Det Norske Samlaget. 3.utgave.

Aarseth, Helene. (2008): *Hjemskapingens moderne magi*. Avhandling for Dr. polit. graden, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Internettreferanser:

Tall fra statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/emner/02/01/20/barn/tab-2008-04-29-01.html>, lastet 25.5.2008.

Undersøkelse utført av unio,

[http://www.unio.no/kunder/unio/cms.nsf/\\$all/E02031760939E9ADC1257424003419CD](http://www.unio.no/kunder/unio/cms.nsf/$all/E02031760939E9ADC1257424003419CD), lastet 25.5.2008

Mannspanelets sluttnotat,

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Menn%20og%20likestilling/Konklusjonsnotat%20fra%20mannspanelet2.pdf>, lastet 25.5.2008

Spørreundersøkelsen *Samvær og bidrag 2004* utført av Statistisk sentralbyrå

<http://www.ssb.no/sambi/>, lastet 25.5.2008.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv fokusgruppeintervju

Oslo, januar 2008

Masterstudent i pedagogikk trenger informanter.

I forbindelse med min masteroppgave i pedagogikk ved Universitetet i Oslo ønsker jeg å komme i kontakt med fedre som har barn på barneskoletrinnet og ungdomsskoletrinnet. Undersøkelsen som skal gjennomføres vil bestå av fokusgruppe- intervjuer. Formålet med undersøkelsen er å belyse farsrollen slik den oppleves av fedre i 2008, sette fokus på menn som omsorgsgivere, samt å belyse eventuelle endringer i måten menn utøver sitt farskap på. Arbeidstittelen på prosjektet er ”*Om å være pappa i Norge*. Hovedproblemstillingen for oppgaven er ”*hvordan menn utøver sitt farskap i en forandret familieverden*”. Prosjektet ferdigstilles i juni 2008.

Fokusgruppe- intervjuer er en semi- strukturert metode for å samle inn data, der du gis en mulighet til å snakke, diskutere og tenke høyt rundt dine opplevelser omkring farsrollen i fellesskap med andre fedre. Formålet med intervjuene er å bruke fedres egne utsagn om farsrollen som en del av kildematerialet, sammen med litteratur og ulike teorier om kjønn, tilknytning, barn, familie, likestilling og samfunnsforhold. Intervjuet vil gjennomføres i løpet av januar/ februar 2008 og det vil vare i om lag 1 time. Det hele vil bli tatt opp med lydopptaker. Jeg vil også ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil gjennomføres ved XXX den xx.xx.2008.

De eneste kriteriene som stilles til deg som informant er at du har et barn i barneskole og/ eller ungdomsskolealder og at du er villig til å uttrykke og dele dine tanker og erfaringer omkring farsrollen. Videre er det viktig for denne undersøkelsens del at du som far lever sammen med mor og barn til daglig. Det er frivillig å være med i prosjektet og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige

oppgaven. All informasjonen vil bli behandlet i samsvar med bestemmelser gjeldende for Universitetet i Oslo og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjenestes regler for personvern. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av juni 2008.

Prosjektet veiledes av Jørgen Lorentzen, førsteamanuensis i litteratur ved UiO og mannsforsker ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning ved UiO.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Dersom du har lyst å være med på prosjektet er det fint om du fyller ut og skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen. Denne kan leveres tilbake til barnets kontaktlærer innen xx.xx.2008.

Dersom du takker ja til å delta vil du få tilsendt mer utfyllende informasjon om prosjektet, samt bekreftet endelig intervju tidspunkt. Jeg håper du kan tenke deg å delta!

Jeg kan kontaktes på 47 88 51 20 hele dagen, eller på mail-adresse katinkbo@student.uv.uio.no dersom du lurer på noe.

Vennlig hilsen

Katinka Borch-Nielsen

Bølerskrenten 4A

0691 Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om prosjektet ”Å være pappa i Norge” og ønsker å delta i studien.

Navn i blokkbokstaver.....

E-postadresse Telefonnummer

Signatur:

Vedlegg 2: Informasjonsskriv dybdeintervju

Oslo, januar 2008

Masterstudent i pedagogikk trenger informanter.

I forbindelse med min masteroppgave i pedagogikk ved Universitetet i Oslo ønsker jeg å komme i kontakt med fedre som har barn på grunnskolettrinnet. Jeg skriver en masteroppgave om fedres hverdag i Norge, og skal i den forbindelse gjennomføre intervjuer. Formålet med intervjuene er å belyse farsrollen slik den oppleves av fedre i 2008, sette fokus på menn som omsorgsgivere, samt å belyse hva som er med å påvirke måter menn utøver sitt farskap på. Arbeidstittelen på prosjektet er *"Om å være pappa i Norge"*.

Hovedproblemstillingen for oppgaven er denne; *"hvordan utøver menn sitt farskap i en forandret familieverden?"* Prosjektet ferdigstilles i juni 2008.

Undersøkelsen som skal gjennomføres vil bestå av semi- strukturerte intervjuer. Det semi- strukturerte intervjuet følger en intervjuguide, men det gis rom for mer utdypende spørsmål og større dybde enn ved et strukturert intervju. Formålet med intervjuene er å bruke fedres egne utsagn om farsrollen som en del av kildematerialet, sammen med ulike teorier om blant annet kjønn, menn, barn og familie. Intervjuet vil gjennomføres i løpet av februar 2008 og det vil vare i om lag 1 time. Det hele vil bli tatt opp med lydopptaker. Jeg vil også ta notater mens vi snakker sammen. De eneste kriteriene som stilles til deg som informant er at du har barn og at du er villig til å uttrykke og dele dine tanker og erfaringer omkring farsrollen. Videre er det viktig for denne undersøkelsens del at du som far lever sammen med mor og barn til daglig.

Det er frivillig å være med i prosjektet og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. All informasjonen vil bli behandlet i samsvar med bestemmelser gjeldende for Universitetet i Oslo og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjenestes regler for personvern. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av juni 2008.

Prosjektet veiledes av Jørgen Lorentzen, førsteamanuensis i litteratur ved UiO og mannsforsker ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ved UiO. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Dersom du har lyst å være med på prosjektet kan du kontakte meg på e-post katinkbo@student.uv.uio.no eller på mobil 47 88 51 20. Du vil da få litt mer informasjon om prosjektet og vi vil sammen bli enige om et intervju tidspunkt som passer for deg. Jeg håper du kan tenke deg å delta!

Vennlig hilsen

Katinka Borch-Nielsen

Bølerskrenten 4A

0691 Oslo

Vedlegg 3: Samtykkeskjema**Til informanter som deltar i prosjektet "Om å være pappa i Norge".**

Velkommen til intervju! Og takk for at du deltar i dette prosjektet om farsrollen. Arbeidstittelen på prosjektet er "Om å være pappa i Norge". Hovedproblemstillingen for oppgaven er; "hvordan utøver menn sitt farskap i en forandret familieverden?"

Denne undersøkelsen som du nå skal delta i, består av et semi- strukturert intervju. Formålet med intervjuet er å belyse farsrollen slik den oppleves av fedre i 2008, sette fokus på menn som omsorgsgivere, samt å belyse hva som er med å påvirke måter menn utøver sitt farskap på. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd og jeg vil notere mens vi snakker.

Det er frivillig å være med i prosjektet og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. All informasjonen vil bli behandlet i samsvar med bestemmelser gjeldende for Universitetet i Oslo og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjenestes regler for personvern. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av juni 2008.

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om prosjektet "Å være pappa i Norge" og ønsker å delta i studien.

Navn i blokkbokstaver.....

E-postadresse Telefonnummer

Signatur:

Vedlegg 4: Intervjuguide

Om det å bli far

1. Hvordan opplevde du det å bli far?
 - hvilke FØLELSER, TANKER om den nye situasjonen
 - positive/ negative ERFARINGER
 - konsekvenser, valg, hva styrer valgene?
2. Hvilke konsekvenser har det hatt for deg som person å bli far?
 - FAMILIELIVET, livet ”utenfor”. Parforholdet, se spm 3.
 - PERSONLIGHET, på hvilke måter har det FORMET? Livet ”inni”.
 - utfordringer? Personlige/ eller mer ytre?
 - kjønnsroller, kjønnsarbeidsdeling?
3. På hvilke måter påvirket det å få barn parforholdet? Hva endret seg?
 - følelser, RELASJONEN far- mor, mor- barn, far- barn
 - konflikter, valg, hva styrer valgene, konsekvenser, HVERDAGEN, oppdragelse, økonomi
 - kjønnsroller, kjønnsarbeidsdeling?

Om familielivet

4. Hva legger du i det å være en god far?
Eventuelt
5. Hva synes du er det viktigste med en familie? *Droppe denne?*
6. Hvilken rolle har du i din familie?
 - HVORFOR er det slik?
 - Bevisst valg? Resultat av FORHANDLINGER? Av ØNSKER?
7. Kunne du tenke deg at noe var ANNERLEDES her?
 - tidsbruk, arbeidsfordeling i hjemmet, krav fra partner, rettigheter, uenigheter, samarbeid, oppdragelse, målene for din rolle. Utdype.
8. Beskriv en normal dag hos dere, for eksempel dagen i går.
 - HVORDAN er rutinene?
 - HVEM gjør hva og NÅR gjøres det?
 - Hvorfor/ hva er BAKGRUNNEN for at det er slik? Forhandlinger?

Om barna og utøvelsen av farskapet

9. Hva er dine MÅL for ditt farskap?
 - hva ligger bak disse målene? Tanker, holdninger, bakgrunn for valg
 - hva ønsker du å gi barnet ditt ved din måte å ”fedre” på?
 - hva mener du dette har å si for barnet ditt?
10. Hvilke faktorer gjør det LETTERE for deg å nå disse målene?
 - tid, partner, nettverk, arbeid, samfunn, økonomi, forventninger her
 - På hvilke måter påvirker ditt arbeid/partner/økonomi rollen som far? Hvorfor? Kan du utdype?
 - tanker, erfaringer, relasjonen far- barn.
11. Hvilke faktorer VANSKELIGGJØR? På hvilke måter?
 - samme som over + konflikter, uenigheter, urealistiske krav, ytre påvirkninger, egne interesser, barnas interesser.
 - hva dreier dette seg om tror du?

12. Hvis vi tenker oss tilbake i den siste uken, hvor mye var du sammen med _____(barnets navn)?
- NÅR på døgnet var dette?
 - Var dere alene eller sammen med andre, i tilfelle hvem?
 - HVA gjorde dere?

Om farskap og arbeidsliv

13. Sosiologen Erik Koldre (2006) sier at ”ved å spille på tradisjonelle maskuline dyder som yrkesstolthet, ansvar og æresfølelse driver arbeidslivet arbeiderklasse menn vekk fra familien” (<http://www.forskning.no/Artikler/2007/mai/1178104721.68>). Forskerne Berit Brandth og Elin Kvande forteller i sin bok *Fleksible fedre* (2003) at ”veldig få fedre går ned i arbeidstid for å være en nærværende far”(184).

- Hvilke TANKER gjør du deg om disse påstandene?
- Enig? Uenig? Stikkord er stillingsprosent, overtid, tidsbruk jobb/familie, tilrettelegging i arbeidslivet.

14. På hvilke måter er arbeidslivet viktig for deg? *Droppe denne?*

15. Hvordan påvirker ditt arbeidsliv familielivet? Og omvent?

- tidsbruk, tidsklemma, forhandlinger, konflikter (med seg selv og andre).

16. Hva er viktig for deg som mann?

Om det å være far i dag

17. Hva er det VANSKELIGSTE med å være far i dag?

18. Hva synes du at du er spesielt flink til med barna? Gi eksempler.

19. Hva synes du er det BESTE med å være far i dag?